

MASTEROPPGAVE

Emnekode: SO330S

Kandidat nr. 204

Masteravhandling i Sosiologi

Marielle Følvik

Ettervern – Planlegging eller *planlaging*?

En kvalitativ undersøkelse av hvordan barnevernet
praktiserer ettervern for ungdom etter fylte 18 år

Dato: 15. mai 2017

Totalt antall sider: 96

Forord

En lang reise er over. Den har vært lærerik, spennende, utfordrende og til tider tung, og lettelsen over å ha kommet i mål er stor. Det er mange som har bidratt og støttet meg underveis og som fortjener en takk.

Først og fremst vil jeg takke veileder, professor Johans Tveit Sandvin. Ditt oppriktige engasjement har inspirert og ikke minst, hjulpet meg å komme i mål. Takk for konstruktive tilbakemeldinger, teknisk hjelp og for alltid å ha hatt tid til meg. Uten deg vet jeg ikke hvor dette prosjektet hadde landet.

En stor takk til barneverntjenestene som avså litt tid, i en ellers så travel arbeidsdag, og gjorde dette prosjektet mulig.

Takk til min ektemann, Christian. Ikke bare har du vært en støttespiller for meg gjennom opp- og nedturer, du har også gitt meg tid. Med to småsjefer i hus og hektiske hverdager har du beholdt roen og tatt hånd om oss alle. Takk! Og takk til barna mine, Markus og Lukas, for all latter, kos og avkobling.

Takk til pappa. Selv om du ikke er blant oss mer har jeg til stadighet «hørt» stemmen din gjennom denne prosessen. Din bunnløse kjærlighet, gode råd og tro på meg har vært god trøst når alt har føltes uoverkommelig. Og takk til deg mamma, for all støtte, oppmuntrende ord, og for at du alltid er der for meg.

Jeg vil også takke mine medstudenter, på tvers av kull og studie, for en fantastisk tid! En særlig takk til Ine, som har fulgt meg hele veien fra start til slutt. Vi har diskutert alt fra politikk og verdensproblemer til forbruksvaner og søppelsortering, delt glæder og fortvilelser, og hatt mange fine avkoblinger sammen. Uten deg ville dette blitt en ensom tid. Og til sist, men ikke minst, takk til mine venner, Marie og Sofie, for at dere ikke har glemt meg.

Bodø, mai 2017

Marielle Følvik

Sammendrag

Gjennom denne empiriske undersøkelsen forsøker forfatteren å gi kunnskap om hvordan barnevernet praktiserer ettervern for ungdom etter fylte 18 år. Mer bestemt, hvordan planleggingen av ettervern gjøres. Det overordnede formålet med ettervern er å sikre at ungdommene går i møte overgangen til et selvstendig voksenliv på en trygg og forutsigbar måte. Barneverntjenesten er pålagt av barnevernloven å utforme tiltaksplaner for ungdom som innvilges ettervern. Planene skal beskrive hvilke utfordringer ungdommen står overfor og hvordan disse skal imøtekommes. Ved analyse av slike tiltaksplaner forsøker forfatteren å besvare hvordan tiltaksplanene er utformet og hva de inneholder. I tillegg undersøkes paragrafer, et rundskriv og en veileder som legger føringer for hvordan ettervern praktiseres. Forfatter forsøker å besvare hvordan institusjonelle strukturer kommer til syne gjennom tiltaksplanene. Disse spørsmålene analyseres ut fra en tanke om at folks gjøremål henger sammen med noe utenfor hverdagslivet og hverdagspraksisen - med måten samfunnet vårt er samordnet og organisert på, inspirert av Dorothy Smith og institusjonell etnografi.

Studien viser at tiltaksplanene er mangelfulle i mange ledd, noe som tyder på at det ikke skjer en reel planlegging. Loven uttrykker formålet og hensikten bak god planlegging, og gir uttrykk for at planer er hensiktsmessige verktøy. Planleggingslogikken gjenspeiles i liten grad i tiltaksplanene. Analysen av Rundskrivet uttrykker at ungdom skal selvstendigjøres og uttrykker et sterkt normativt livsløp. Dette kan vi gjenkjenne i tiltaksplanene, og samsvarer med Smiths institusjonell etnografi.

Innholdsfortegnelse

Forord	i
Sammendrag	ii
Innholdsfortegnelse	iii
Kapittel 1 – Introduksjon	1
1.1 Tema og hensikt med prosjektet	1
1.2 Overgang til voksenlivet	2
1.3 Kunnskapsstatus	4
Det vi ikke vet	7
1.4 Forsknings spørsmål	8
Kapittel 2 – Bakgrunnsinformasjon	9
2.1 Barneverntjenesten	9
2.2 Barnevernloven – Gode intensjoner, svake rettigheter	10
2.3 Ettervern – omdiskutert begrep	11
2.4 Ettervernets framvekst	13
Lovendring 1998	13
Lovendringer i 2009	15
2.5 Tiltak og tiltaksplaner	16
Kapittel 3 – Institusjonell etnografi og teoretisk grunnlag	18
3.1 En ny sosiologi	18
3.2 Koordinering gjennom sosiale relasjoner	19
3.3 Styringsrelasjoner	20
3.4 Styring gjennom tekst	22
3.5 Teoretiske ressurser	24
Kapittel 4 – Metodologi	26
4.1 Institusjonell etnografi som fremgangsmåte	27
4.2 Min begynnelse - tekst som utgangspunkt	27
4.3 Utvalg og datainnsamling	29
4.4 Analyse	30
4.5 Etske utfordringer	32
4.6 Validitet og generaliserbarhet	32
Kapittel 5 – Analyse av paragrafer og rundskriv	34
5.1 Paragrafer som styringstekst	35

Et uttrykk for paternalisme.....	35
Skal, kan eller bør?.....	35
I god «nok» tid	36
Ikke hjelpetrengende nok	37
Om planlegging og planlaging	40
En tiltaksplan blir til.....	41
5.2 Analyse av rundskriv – Rundskriv om tiltak for ungdom over 18 år.....	43
Forvirrende å være voksen	44
<i>I dagens samfunn – individualisme?</i>	47
Politikernes oppdragelsesfunksjon.....	47
Ansvarliggjøring.....	49
Kapittel 6 – Analyse av tiltaksplaner	51
6.1 Situasjonsbeskrivelsene.....	52
Redusert til en fortelling.....	55
Svakt samarbeid – et strukturproblem?	58
«The missing link»	59
6.2 Målbeskrivelsene.....	60
Hovedmål	60
Et skjevt blikk.....	62
Å skape en klient	64
Delmål	65
Du må forandre deg!	67
Et ordensproblem	68
6.3 Tiltaksbeskrivelsene	71
Tiltak uten formål.....	72
Brudd på linja	73
En plan overhodet?.....	74
6.4 Planlegging eller <i>planlaging</i> ?.....	76
Kapittel 7 – Avslutning	78
7.1 Oppsummering	78
Tiltakenes innhold og struktur.....	78
Styringstekstene	79
7.2. Avsluttende drøfting.....	80
Litteraturliste	83

Vedlegg 1	88
Vedlegg 2	90

Kapittel 1 – Introduksjon

1.1 Tema og hensikt med prosjektet

Tema for denne oppgaven er ettervern i barnevernet, det vil si tjenester som barnevernet yter til ungdommer etter fylte 18 år. Etter barnevernloven kan ungdommer ved behov motta tjenester fra barnevernet til de fyller 23 år. Forskning viser at ungdommer som har vokst opp under barnevernets omsorg er en særlig sårbar gruppe med høyere risiko enn andre ungdommer for å utvikle ulike levekårsproblemer som lav utdanning, arbeidsledighet, lav inntekt, kriminalitet og dårlig fysisk og psykisk helse (Bakketeig og Bache-Hansen 2008). Formålet med ettervernet er å forebygge slike levekårsproblemer ved å sikre en best mulig overgang til et selvstendig voksenliv¹.

Ungdom som sliter i overgangen til et selvstendig voksenliv har hatt økende oppmerksomhet de siste årene. Høyt frafall i videregående utdanning og en urovekkende vekst i antall unge uføre har blant annet bidratt til det. Ungdomsledigheten i Norge er foreløpig lav sammenlignet med andre land, men den er økende og den øker mer enn for andre aldersgrupper (SSB 2017). Dette skaper bekymring i forhold til dem det gjelder, men også i forhold til de kostnader og tapte inntekter dette innebærer for samfunnet som helhet. At unge med bakgrunn i barnevernet kommer særlig dårlig ut på flere av disse statistikkene har derfor ført til et økt politisk fokus på ettervern.

Barnevernet er etter loven forpliktet til, i god tid før barnet fyller 18 år, å vurdere om det vil være behov for tjenester også etter at barnet fyller 18. Dersom barnevernet vurderer at det er behov for det, og ungdommen selv ønsker slike tjenester, skal barnevernet utarbeide en tiltaksplan som beskriver hvilke utfordringer ungdommen står overfor, hvilke behov han eller hun har, hvilke tiltak som skal iverksettes og hvilke formål de har. Barne- og likestillingsdepartementet har utarbeidet et rundskriv om ettervern, og en veileder om tiltaksplaner i barnevernet som beskriver formål og forventninger til planen. Kravet til planlegging uttrykker en oppfatning om at planlegging av ettervernet er viktig for å sikre at ungdommene får god bistand i overgangen til et selvstendig voksenliv. Likevel finnes det svært lite forskning om planleggingen av dette ettervernet. Spørsmålene som reises i denne oppgaven er hvordan denne planleggingen gjøres; hvordan planene utformes, hva de inneholder, og hvordan de svarer til de forventninger staten har til planleggingen.

¹ Rundskriv; Q-13/2011

1.2 Overgang til voksenlivet

I forbindelse med ettervern snakkes det stadig mer om overganger – overgang fra barn til voksen, eller fra offentlig omsorg til en selvstendig voksentilværelse. Overgangen fra barn til voksen kan for mange være utfordrende. Overgangen kan kjennes stor da man går fra å leve i en nokså beskyttet tilværelse i hjemmet til å skulle klare seg selv og ta ansvar for eget liv. Samtidig er det samfunnet de unge går inn i stadig mer komplekst og flytende (Bauman 2006), og dermed vanskeligere å orientere seg i. Den veiledning unge tidligere fikk gjennom familie, lokalsamfunn og klassetilhørighet er ikke lenger like relevant (Beck 1997). Ziehe og Stubenrauch (2008) mener dette skaper særlig tre utfordringer for unge. Det ene er krav til *refleksivitet*, hvor unge i dag må tenke gjennom alt på nytt og blant annet bestemme seg for hvilke verdier de ønsker å videreføre fra deres egen oppvekst. De er frigjorte fra religioner, tradisjoner og autoriteter og de mener at ungdom som vokser opp i dag lever i et *valgsamfunn* da det moderne samfunn gir større valgmuligheter. Det andre de peker på er *omstillingsevne*; de må til enhver tid være forberedt på forandringer da sannheter kan problematiseres og valg kan omgjøres. Det tredje er *individualisme*. De er sjef i sitt eget liv. Foreldres råd er «gått ut på dato», det er få forpliktelser, mange muligheter, og de står fritt til å ta individuelle valg.

Men individuelle valg må også legitimeres, og har konsekvenser for det videre livsløpet. En selvstendig voksentilværelse betegnes gjerne som det å ha fullført et utdanningsløp, fått seg jobb, egen bolig og eventuelt også etablert seg med partner og stiftet familie. Sammenlignet med tidligere ser vi at overgangen til en selvstendig tilværelse er strukket utover flere år, både i dagens Norge og i resten av den vestlige verden. F.eks. er giftealderen blitt høyere, de unge venter lengre med å få sitt første barn, og de kommer senere inn i arbeidslivet på grunn av utdanning. Overgangsfasen er en livsfase som preges av økonomisk frihet, identitetsutforskning, ustabilitet i forhold til bolig, arbeid og nettverk, muligheter og selvforkusering. Arnett (2006, gjengitt i Storø 2012) mener at denne overgangsfasen kvalifiserer som en egen livsfase, som han foreslår å kalle «*emerging adulthood*». Den kan sies å betegne unge voksne «*uten fofeste i arbeidslivet og uten familieansvar*» (Hammer og Hyggen 2013:15).

Den ustrukturerte måten å leve på i denne fasen gjenspeiles gjerne i pendlingen mellom foreldrehjem og egen bolig. Utflyttingen fra foreldrehjemmet i dag er en prosess som oftere foregår i flere trinn og som strekkes over en mye lengre periode enn før. Storø (2012:40) skriver at «*en definisjon av hva det vil si å flytte hjemmefra vil blant annet avhenge av om en tar*

utgangspunkt i den første eller den endelige flyttingen». Mange ungdommer flytter mellom barndomshjem, hybel, kollektiv, sokkelleilighet hos slektninger, og hybel i forbindelse med studier eller militærtjeneste. For noen er det aktuelt å flytte tilbake til foreldrene for en periode, eller det er i det minste en mulighet for de fleste (Storø 2012). I en slik prosess kan mange ungdommer ha glede av foreldrenes støtte, i ulike former, til langt ut i tjueårene. For tidligere barnevernsbarn blir denne prosessen langt mer komplisert. Mens det i Norge i gjennomsnitt er vanligst å flytte hjemmefra i 20-årsalderen, begynner overgangen for barnevernsbarn fra de er 16 og 17 år, og kan sies å være ganske annerledes enn den normative. Disse ungdommene møter overgangen til voksenlivet langt tidligere og mer brått enn ungdom ellers. De mangler ofte en familie å støtte seg til og har ofte langt svakere nettverk rundt seg. De står gjerne utenfor både utdanning og arbeidsliv, og blir ofte tvunget til å fokusere på å overleve økonomisk. I tillegg har de med seg flere belastninger fra perioden før, under og etter omsorgsovertakelsen (Storø 2012). Like viktig i denne sammenheng er at overgangen fra barnevernet til en selvstendig voksentilværelse potensielt sett også kan medføre at traumatiske opplevelser av separasjon fra barndommen blir hentet fram igjen (Bakketeig 2008), hvilket gjør at ungdommene er særlig sårbare i denne overgangen. Stein (2004, 2008) beskriver overgangen for ettervern ungdommer som komprimert og akselerert, i den betydning at barnevernsungdom tvinges til å gjennomføre overgangen til voksenlivet svært tidlig, og over kort tid. Gruppen med de svakeste forutsetningene for å klare denne overgangen er altså de som har kortest tid, og minst støtte. Et paradoks, hevder Bakketeig (2008:18).

Mange barnevernsungdommer ender derfor opp med å flytte for seg selv før de er klare, i den betydning at de mangler nødvendige ferdigheter - «life skills» - for å klare seg på egen hånd. I tillegg til å måtte lære seg de mest grunnleggende hverdagsferdighetene som hygiene, matlaging, klesvask, personlig økonomi osv., må de også beherske relasjoner til relevante personer eller instanser, som huseier, arbeidsgiver, barnevernet eller andre offentlige instanser. Emosjonelle, kognitive og sosiale ferdigheter er derfor viktig å kunne mestre. Dette er ferdigheter de fleste opparbeider gradvis, med støtte og veiledning fra foreldre, og som er vanskelig å lære gjennom formelle programmer, slik tilfellet ofte er for barnevernsbarn (Hjort og Bakketeig 2008).

Vi har sett at dagens unge i større grad enn tidligere er henvist til å foreta individuelle valg. Mens det tidligere var vanlig å «følge i fars fotspor» eller følge de spor som omgivelsene

forventet, blir unge i dag stilt overfor et utall av muligheter, som krever refleksivitet og bevisste valg. De fleste unge har imidlertid muligheten til å prøve og feile og til å søke råd, mens barnevernsungdom i stor grad overlates til seg selv. Også de tvinges til å velge, men har gjerne et dårligere utgangspunkt, svakere ressurser og færre å støtte seg til. Identitetsbyggingen for disse ungdommene i en fase som for mange kan være givende, kan fort ende opp som ødeleggende (Bakketeig og Backe-Hansen 2008).

1.3 Kunnskapsstatus

Hva sier forskningen om utsiktene for unge som har vokst opp under barnevernets omsorg? Sten-Erik Clausen og Lars B. Kristofersen (2008) utførte en longitudinell studie om «barneverns klienter i Norge mellom 1990 og 2005» basert på registerdata. De har spurt seg blant annet om hvordan det har gått med voksne som tidligere var barneverns klienter. Deres rapport bekrefter at de strever mer enn andre; 34 prosent av tidligere barneverns klienter hadde høyere utdanning etter videregående skole, mot 80 prosent i sammenlignings-utvalget. 55 prosent av de tidligere barneverns klientene hadde en bruttoinntekt lavere enn 200.000, mens bare 35 prosent av sammenligningsutvalget hadde så lav inntekt. I barnevernsutvalget hadde 66 prosent mottatt sosialhjelp én eller flere ganger. I sammenligningsutvalget var det bare 15 prosent som har mottatt sosialhjelp. Nesten 70 prosent av barnevernsutvalget var registrert som arbeidsledig som 18-åringer, mot 40 prosent av sammenligningsutvalget.

I flere studier får vi bekreftet at ettervern er viktig for ungdommenes framtid. Blant annet fant Courtney og Dworsky (2006) i deres studie av utflyttede ungdommer i USA at det går bedre med ungdommer som har fått ettervern enn med dem som valgte å ikke motta ettervern. De som fikk ettervern hadde i langt større grad funnet seg jobb, hadde færre økonomiske problemer og bedrev i mindre grad kriminalitet. Her hjemme ledet Kristofersen (2009) et forskningsprosjekt som blant annet hadde til hensikt å beskrive og analysere karrierer og utviklingstrekk for ungdom innen barnevernet i tidlig voksen alder. Han viser at det gjennomgående går bedre med de unge som har hatt ettervern enn det gjør med dem som har hatt barneverntiltak uten å få ettervern. Dette slo særlig ut på utdanning, idet det viste seg at ettervern gir en signifikant høyere sjans (36 %) for at ungdommene fullførte utdanningen (vgs eller høyere). Australsk forskning viser at intensivt ettervern de to første årene etter utflytting, og støtte opp til fylte 25 år har betydelig effekt i forhold til ungdom som ikke mottok ettervern. Også Sverige, Danmark, England og USA viser til lignende resultater (Storø

2012). Støtte til ungdommene og en helhetsorientert og koordinert innsats mellom flere aktører blir framhevet som det aller viktigste for å få til en god overgang (Storø 2012, Breimo et al. 2013).

Kristofersen (2009) viser at de tiltak det er vanligst å yte i samband med ettervern er økonomisk hjelp, hjelp til arbeid, utdanning og bolig, og forlenget opphold i fosterhjem etter fylte 18 år. Når det gjelder varighet viser han at ettervern i hovedsak gis som relativt korte tiltak; 55 % av tiltakene varte i mindre enn ett kalenderår, og svært mange av de unge forlater etterverns-tiltakene før de fyller 20 år. Det er også flere som mener at den hjelpen som gis er lite gjennomtenkt. Munkeby (2005) hevder i sin masteroppgave «Lykkehjulet» at det er ganske tilfeldig om ungdommene får de tiltakene og den oppfølgingen de trenger etter de har fylt 18 år. Man spinner hjulet, og hvor piler tilfeldigvis stopper vil avgjøre hvilke tiltak som tilbys. Hjort og Bakketeig (2008) mener en slik måte å yte ettervern på resulterer i et dårlig samsvar mellom behov og tilbud. Det blir tilfeldig hvem som får støtte og hva denne støtten går ut på.

Barnevernpedagog Jan Storø er den som har skrevet mest om ettervern i norsk sammenheng. Storø har lenge arbeidet med de eldste ungdommene i barnevernet og kritiserer sosialt arbeid for å ha vært for opptatt av veien inn i tjenesteomsorg, og for lite av veien ut. Boken «På begge sider av atten» (2001) deler han overgangen inn i tre faser; forberedelse, flytting og oppfølging, og forklarer hva som burde gjøres i hver av fasene, samt påpeker betydningen av sosialarbeiderens viktige rolle som tilrettelegger, støtteperson og veileder. I sin hovedoppgave, «Å gå over brennende bruer» (2005) intervjuet Storø åtte ungdommer om deres erfaringer med overgangen. Den mest sentrale konklusjonen fra studien er betydningen av å ha en stabil relasjon til minst én støttende voksenperson (se også Storø 2012).

Ingeborg Helgeland (2007) har fulgt 85 ungdommer som var med i det såkalte Buskerudprosjektet på midten av 1980-tallet, fra 15-årsalderen og frem til 30-årsalderen. Helgeland finner at det er ungdommene som har vært i forsterket fosterhjem og ruskollektiv som har klart seg best og mener årsaken har å gjøre med stabile relasjoner, ferdighetstrening, fritidsaktiviteter og en systematisk planlagt oppfølging etter at ungdommene flyttet ut.

Hilde A. Thanem (2006) gjorde en studie av barnevernungdommers opplevelse av overgangen til en selvstendig tilværelse. Hun snakket med seks ungdommer som har vært under

offentlig omsorg som forteller at de føler seg sviktet av barnevernet. Studien fikk navnet «Sist i køa - svik og brutte løfter i barnevernet». Ungdommene fortalte blant annet om voksne personer som brøt avtaler og som sluttet å ta kontakt, og ungdommene følte de var nødt til å følge reglene og ha en såkalt «god utvikling» for å kunne motta den støtten som de trengte.

Reime (2008) har gjort en kvalitativ undersøkelse av «Den sårbare overgangen» - om det å flytte fra barnevernsinstitusjon til egen bolig. Hun beskriver ungdommers og barnevernsinstitusjoners opplevelse ved utflytting fra barnevernsinstitusjon til egen bolig. I dette prosjektet er det ungdom som har blitt plassert i institusjoner på bakgrunn av rus- og atferdsproblematikk. Reime beskriver prosessen med å flytte ut som den *sårbare* overgangen, da ungdom som kommer fra barnevernsinstitusjon ofte har utfordringer som krever en tidlig planlegging av veien videre. Hun skriver at ungdommene selv ønsker å bli selvstendige og trenger en person som de kan henvende seg til, stole på og bli ivaretatt av en trygg voksen. Å tilrettelegge for disse ungdommene krever at barnevernet planlegger godt i forkant av utflyttingen, hvilket viser seg å være utfordrende for institusjonene.

Et prosjekt i Trondheim kommune, OBVIT-prosjektet, ønsket å skaffe seg kunnskap om hvordan hjelpeapparatet fungerer for ungdom i overgangen til voksenlivet. På ulike tidspunkt i perioden 2004 til 2008 fulgte de en gruppe 17-åringer som har hatt tiltak fra barnevernet i Trondheim. De finner at godt samarbeid mellom barnevernet og ungdommen er avgjørende for at ungdommene skal ta imot hjelp fra barnevernet. De skriver i deres sluttrapport at i de tilfellene det har vært et godt samarbeid mellom ungdommene og barnevernet har ungdommene vært fornøyd med ettervernstiltakene, mens der hvor samarbeidet ikke har vært tilstrekkelig, har tiltaket blitt avsluttet etter kort tid. Ungdommen har som regel avvist videre støtte på grunn av dårlig relasjon. Ungdommene forteller at det særlig er betydningsfullt å bli forstått ut fra egen situasjon og ståsted og mener det er viktig at de blir hørt, og får være med på å bestemme tiltak (Bratterud og Storhaug 2008).

Bakketeig og Backe-Hansen (2008) peker på utfordrende sider ved dette samarbeidet og hevder at mange ungdommer opplever det problematisk å skulle gjøre rede for sitt behov for videre oppfølging akkurat ved fylte 18 år. I likhet med Thanem (2006) finner de at regelverket plasserer ungdommene i en forhandlingsposisjon – de unge må være ressurssterke og vite hva de har krav på, men samtidig ikke være for ressurssterke ettersom de risikerer å bli ansett for

ikke å trenge videre oppfølging. I forhandling med barnevernet måtte altså ungdommene være pågående, men ikke for pågående.

Det vi ikke vet

Som vi har sett er det bred forskningsmessig støtte for å hevde at ettervern er viktig. Samtidig tyder flere studier på at kvaliteten og innholdet i ettervernet ikke alltid er i tråd med ungdommenes behov. Et viktig spørsmål er derfor hva det er som virker. Storø (2012) mener, i likhet med Bakketeig og Backe-Hansen (2008) at det er behov for mer kunnskap om årsaker og mekanismer knyttet til de ulike utfallene for ungdom som mottar ettervern. Dagens kunnskap er ikke presis nok. Det kreves mer kunnskap om hvilke faktorer som har størst betydning, og effekten av konkrete metoder i ettervernarbeid, altså hva som «virker» best. Clausen og Kristofersen (2008) mener at det i tillegg er viktig å finne ut av hva som karakteriserer de som greier seg bra, og hvem det er som ikke greier å tilpasse seg samfunnet. De hevder det er viktig å forsøke å identifisere hvem som faller utenfor på de ulike områdene, altså hvem som ikke tar utdanning, hvem blir arbeidsledige osv. Det finnes for lite forskning om systematiske forhold som påvirker overgangene (Breimo et al 2013), og det er behov for mer forskning på samarbeidet mellom ulike hjelpetjenester (NAV, BUP, PPT-tjenester osv.) (Kristofersen 2009).

Det er også noen kunnskapshull når det gjelder organiseringen og gjennomføringen av ettervernet mener Bakketeig og Backe-Hansen (2008). De peker på at vi vet for lite om ungdommer som bor hjemme og som mottar etterverns-tiltak og i hvor stor grad barnevernstjenesten har samtaler med disse ungdommene for å forberede overgangen. Det mangler også kunnskap om hvordan seleksjonen til ettervernstiltak foregår. Bakketeig og Bache-Hansen mener analysene av barneverntjenestens etterverns-tiltak kan tyde på at ungdommenes motivasjon er utslagsgivende, men de spør seg om det er andre forhold som påvirker seleksjonen til ettervernstiltak. Videre mener de at vi mangler kunnskap om hva slags kombinasjoner av tiltak som er vanlige, og om gode metoder for å kartlegge ungdommenes ettervernbehov (Bakketeig, Oterholm og Backe-Hansen 2008). I tillegg har jeg i arbeidet med denne oppgaven registrert at det finnes svært lite forskningsbasert kunnskap om hvordan ettervernet *planlegges*. Det er dette jeg vil se nærmere på i denne oppgaven.

1.4 Forskningsspørsmål

Forskning viser at ettervern er viktig, at ettervern blir gitt, i hvor stor grad det blir gitt og hva som er vanlig å tilby ungdommene av tiltak. Det jeg derimot finner lite forskning om er altså hvordan ettervernet planlegges. At ettervern har effekt, og gjerne større effekt jo lengre ettervernet varer, samtidig som perioden de fleste ungdommer mottar ettervern er kort og at valg av tiltak ofte er tilfeldig, tyder på at det kan være mye å hente med god planlegging. Barnevernloven pålegger barnevernet å utforme tiltaksplaner for ungdommer som innvilges ettervern, en plan som skal belyse hvilke utfordringer ungdommen står overfor, hva de har behov for, hvilke tiltak som skal iverksettes, og formålet med hvert av tiltakene. Med tanke på hvilken betydning en slik planlegging kan ha, vil det være viktig å få kunnskap om hvordan denne planleggingen gjøres i praksis. Problemstillingen for denne oppgaven kan derfor formuleres som:

Hvordan praktiseres barnevernlovens krav om planlegging av tiltak til ungdommer etter fylte 18 år?

Problemstillingen retter seg både mot selve planleggingen og mot barnevernlovens krav til denne. Kravet til planlegging er svært knapt formulert i selve loven, men forventninger til planleggingen er utdypet i andre styringsdokument. For å gjøre problemstillingen mer konkret og håndterbar, har jeg derfor formulert følgende to forskningsspørsmål:

- *Hva karakteriserer tiltaksplanenes utforming og innhold?*
- *Hvordan gjenspeiler tiltaksplanene statens forventninger til planleggingen?*

Å undersøke ikke bare hvordan planleggingen gjøres, men også hvordan planene gjenspeiler de krav og forventninger som kommer til uttrykk i statlige styringstekster vil kunne gi en innsikt i hvordan det som gjøres lokalt, i den enkelte barneverntjeneste er påvirket av det som skjer utenfor det lokale. Ved å analysere utformingen av og innholdet i tiltaksplanene er det et ønske om å kunne si noe om de institusjonelle føringer som legger rammer for planleggingen lokalt. Dette forutsetter samtidig en analyse av relevante styringstekster for å undersøke hvilke påbud og normative ideer som formidles og om de inneholder mer skjulte føringer og budskap. Det er et håp at studien kan bidra til å gi sosialarbeiderne bedre innsikt i ulike

aspekter ved egen praksis, og gjøre det lettere å reflektere over hvorfor ettervernet blir praktisert som det gjør.

Kapittel 2 – Bakgrunnsinformasjon

Innledningsvis, til min videre fremstilling om barneverntjenestens ettervernstiltak, er det hensiktsmessig å introdusere barnevernets grunnpilarer og si noe om hvordan ettervernet har vokst fram. Dette for å ha en bedre forståelse for rammene rundt etterverntiltak.

2.1 Barneverntjenesten

Barnevernet i Norge har en lang historie og dets rolle har blitt beskrevet som et sted i kryssningen mellom kriminal-, utdannings-, og omsorgspolitik. En viktig milepæl for barnevernet var da vergerådsloven ble vedtatt av Stortinget i 1896. Dette var den første barnevernloven både nasjonalt og internasjonalt, der kommunale vergeråd fikk i oppgave å overvåke barns situasjon. Dagens barnevern bygger på den aller første loven, men er i all hovedsak et resultat av oppbyggingen av velferdsstaten etter andre verdenskrig. I 1953 fikk vi den første utgaven av Barnevernloven, en lov som også påla barneverntjenesten å drive forebyggende tiltak, råd og veiledning. Tvangstiltak skulle benyttes når hjelpetiltak ikke nyttet. Svakheten ved denne loven var imidlertid at barnevernet kom i rollekonflikt med seg selv. Barnevernet skulle være et hjelpeorgan, og samtidig forberede tvangstiltak. 17. juni 1992 vedtok derfor Stortinget en ny barnevernlov, som trådte i kraft i 1.1.1993 – en lov som tydeliggjorde rollefordelingen mellom stat, fylkeskommune og kommune, og la avgjørelsesmyndigheten i tvangssaker til et organ utenfor og uavhengig av barnevernet; fylkesnemnda. Denne nye loven har mer fokus mot barns behov og rettigheter (NOU 2009:08).

I dag er barneverntjenesten regulert av Lov om barneverntjenester av 17.juli 1992 nr.100 (barnevernloven - bvl), hvor deres oppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid, og bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår, jf. bvl § 1-1. De tre grunnleggende prinsippene som alltid skal styre barnevernsarbeidet er prinsippet om *barnets beste*, det *biologiske*

*prinsipp*² og det *mildeste inngreps prinsipp*. Ansvarer ligger hos kommunene, og alle kommuner skal ha en barneverntjeneste som utfører det daglige arbeidet etter barnevernloven. Barne- og likestillingsdepartementet har forvaltningsansvaret for barnevernloven, og fører tilsyn med at lov og øvrig regelverk blir anvendt riktig. For å sikre barn og unge gode oppvekstvilkår har barnevernet mulighet til å tilby to overordnede kategorier av tiltak; hjelpetiltak og omsorgstiltak. Hjelpetiltak blir igangsatt dersom familiesituasjonen er problematisk eller dersom et barn har atferdsproblemer. Dette er tiltak som familiene blir tilbudt, og er tiltak som settes i gang i hjemmet, da hensikten er å lette eller forbedre barnets situasjon og gjøre permanente endringer gjennom strukturerte tiltak. Familiene kan som regel takke nei til hjelpetiltak, men i noen tilfeller kan de ikke motsette seg. Hovedtyngden av barnevernets innsats er i form av hjelpetiltak. I 2015 mottok i alt 43 370 barn og unge hjelpetiltak³. Omsorgstiltak er tiltak hvor barnevernet tar over omsorgen for barnet fordi barnet oppfattes å være utsatt for alvorlig omsorgssvikt. Det er likevel kun tillatt å iverksette omsorgstiltak dersom det allerede er blitt prøvd hjelpetiltak, eller dersom barnet er utsatt for *svært* alvorlig omsorgssvikt. 10 069 barn mottok omsorgstiltak i 2015 (ibid.).

Barnevernloven gjelder i utgangspunktet for barn under 18 år, jfr. § 1-3. Dersom et barn har behov for hjelp og støtte etter myndighetsdagen, er det andre instanser enn barnevernet som har ansvaret for å bistå de unge voksne, f.eks. Nav. Men dersom det allerede har vært igangsatt tiltak av barnevernet før ungdommen fyller 18 år, åpner loven for at tiltakene kan opprettholdes, eller erstattes av andre tiltak dersom ungdommen samtykker, jfr. § 1-3 (2).

2.2 Barnevernloven – Gode intensjoner, svake rettigheter

Barnevernloven er ingen rettighetslov. En lovfesting av barns rettighet til bistand har blitt foreslått flere ganger de senere årene, både av offentlige utvalg (Befringutvalget, Raundalenutvalget, Flatøutvalget) og av andre aktører. Å rettighetsfeste tiltak etter barnevernloven ble vurdert allerede da loven fra 1992 ble utformet. Den gang kom departementet fram til at en lovfestet rett til hjelp ikke skulle vedtas. Stortingsflertallet og departementet begrunnet sitt standpunkt med at det ville bli vanskelig å definere hvilke situasjoner som skulle utløse en rettighet, og hva en slik rettighet skulle inneholde (Lindboe 2008).

² De siste årene har likevel prinsippets betydning blitt heftig debattert. Et ekspertutvalg utnevnt av departementet i 2011 foreslår et nytt prinsipp som bør veie mer enn det biologiske: det utviklingsfremmende tilknytningsprinsipp. (NOU 2012:5)

³ Statistisk sentralbyrå: Barnevern, 2015.

Da departementet etter påtrykk forhandlet spørsmålet om å rettighetsfeste barnevernloven fremkommer det i Stortingsmelding nr. 40 (2001-02) at konklusjonen den samme.

Departementet begrunnet sin avvisning med å peke på de økte utgiftene en lovfesting ville medføre, fordi krav fra foreldre som ønsker avlastning, økonomisk hjelp og så videre, ville øke. I tillegg mente de at en lovfesting kunne ha en uheldig dreiningseffekt der de som i størst grad behøvde barnevernets hjelp ville bli «oversett» til fordel for de mest ressurssterke som lettest ville få fremmet sine krav. Departementet tilførte dessuten at barnevernet allerede har en plikt til å sette i gang undersøkelsessak og tiltak, og at den faktiske verdien av en slik lovfesting for barn sannsynligvis ville være liten (Lindboe 2008).

Loven inneholder altså ikke rettighetsbestemmelser for barna, men inneholder pliktbestemmelser for kommunen. I NOU 2016:16 punkt 1.1.5. skriver Barnevernslovutvalget at:

«Barnevernstjenesten er etter gjeldende lov forpliktet til å forebygge og avdekke omsorgssvikt, atferds-, sosiale og emosjonelle problemer og sette inn tiltak i forhold til dette. Barnevernloven inneholder ingen direkte formuleringer eller lovbestemmelser som gir barnet, foreldre eller familien en «rett til» eller «krav» på tjenester eller tiltak.»

Også dette utvalget påpeker at en utfordring ved å skulle lovfeste rettigheter i barnevernloven er at ikke finnes noe nøyaktig svar på om en slik lovfesting vil gjøre det bedre for barna som trenger barnevernets hjelp, altså om endringer reelt sett vil gi barn et sterkere rettsvern. Regjeringen har ikke tatt stilling til om barnevernloven skal bli en rettighetslov (NOU 2016:16). Etter de fleste andre lovverk har barn klare rettigheter, f.eks. rett til opplæring etter opplæringslova § 2-1, og rett til helsetjenester etter helse- og omsorgstjenesteloven 3-1. Voksne har også lovbestemt rett til hjelp etter pasient- og brukerrettighetsloven hvis han eller hun ikke klarer å ta omsorg for seg selv. Sammenlignet med norsk sosialrett for øvrig er det merkelig at barn som blir utsatt for overgrep eller lider under omsorgssvikt ikke har lovfestet rett til hjelp.

2.3 Ettervern – omdiskutert begrep

Begrepet ettervern benyttes ikke i barnevernloven. Loven tilrettelegger for ettervern uten å bruke begrepet, og sier i stedet: *«Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har*

fylt 23 år. [...]» Det kan forstås som et signal om at arbeidet med ungdommer over 18 år i barnevernet skal være en naturlig forlengelse av det arbeidet som er blitt gjort tidligere⁴.

Ettervern som begrep viser vanligvis til gode intensjoner, en tanke om å gjøre noe med en bekymring for sårbare mennesker i overgangen til noe som er annerledes, som innebærer en forventning om profesjonell hjelp på en eller annen måte. Begrepet er et eksempel på det Blumer (1954) kaller for «sensitizing concepts». Begreper som dette mangler, i motsetning til «definitive concepts», et fast holdepunkt i den empiriske verden. Det er den enkeltes oppfatning og erfaring som fyller begrepene med mening. For å forstå hva som menes med ettervern kan vi utforske det som skjer og gjøres der begrepene opptrer. Storø (2001) mener ettervern handler om: «*Forberedende og støttende arbeid med unge voksne (16-22 år) som flytter fra et opphold i institusjon eller fosterhjem til en selvstendig voksentilværelse med tanke på at de skal gjøres i stand til å klare seg selv*» (s. 24).

Begrepet er mye omdiskutert og jeg skal peke på noen innfallsvinkler til og kritikker av begrepet. For det første kan man hevde at begrepet ikke sier noen ting om hva innholdet i denne tjenesten skal være – det er et generelt og vidt begrep. For det andre får det oss til å tenke at det er noe som kommer *etter* noe annet, altså at det skjer et brudd i forhold til det som var før og at det nå skal skje noe nytt. For det tredje kan man hevde at begrepet til og med er misvisende idet Storø (2012) hevder at ungdommene ikke trenger å bli vernet eller beskyttet, slik begrepet kan antyde. I den engelskspråklige litteraturen finner vi at «aftercare» blir relativt lite brukt, og at «transition support», «leaving care», «growing out of care» og «aging out of care» blir å foretrekke. Det er ikke likegyldig hvilket begrep man velger å benytte da de ulike begrepene signaliserer ulike måter å tenke om denne tjenesten på. Ingen av disse begrepene er godt egnet om vi oversetter dem til norsk, men man har begynt å snakke mer om *overgang* framfor ettervern.

I Norge er ettervern et veletablert begrep innenfor offentlige myndigheter. Innenfor rusomsorg, kriminalomsorg, og kanskje særlig innenfor feltet barnevern har begrepet fått rotfestet seg. Det har nok sammenheng med at den tidligere barnevernloven av 1953 brukte begrepet.⁵ Da den nye loven av 1992 ble utformet forsvant begrepet. Til tross for at barnevernloven ikke benytter seg av ettervernbegrepet, og de kritiske merknadene, har jeg

⁴ www.barnevernsbarna.no

⁵ Jf. barnevernloven av 1953 av 17.juli nr. 14, jf. kapittel 8.

valgt å bruke begrepet i min videre fremstilling fordi det er innarbeidet i offentlige myndigheter og i allmennheten generelt.

2.4 Ettervernets framvekst

Internasjonalt har vi sett at enkelte land har innført egne lover som retter seg spesifikt mot ettervernungdommer og deres vei til en selvstendig tilværelse. I 2000 innførte Storbritannia «the children (Leaving Care) Act», og i USA innførte de allerede i 1985 «The Independent Living Initiative». I Norge har vi ingen slik lov. De juridiske rettighetene for ungdom over 18 år er først og fremst regulert gjennom andre rettsområder, som f.eks. sosialtjenesteloven, og det fremkommer i Ot.prp.61 (1997-1998) at det ikke har vært ønske om å utarbeide en ny sosialtjeneste for ungdom⁶.

Landsforeningen for barnevernsbarn har kjempet for et sterkere ettervern helt siden organisasjonen ble etablert i 1997. I 2007 foreslo de å rettighetsfeste ettervern, men Stortinget og departementet avsto dette. De mente det vil bli vanskelig å rettighetsfeste ettervern ettersom ikke engang barn, hvilket er lovens hovedansvar, har rett til å motta hjelpetiltak. Hvorvidt barn og unge voksne skal motta hjelpetiltak gjennom barnevernet er en avgjørelse basert på skjønn. Departementet hevdet dessuten at det ikke ville være rett å pålegge kommunene mer ansvar og større forpliktelser overfor ungdom enn barn (Lindoe 2008). Til tross for at ettervern ikke er en lovfestet rett, har man sett behov for å styrke ettervernet. Det har ført til noen endringer i lovverket.

Lovendring 1998

Hevet aldersgrensen fra 20 til 23

Barnevernloven av 1992 erstattet den tidligere barnevernloven av 1953. Etter barnevernloven av 1953 kap. VIII § 48 var utgangspunktet at helse- og sosialstyret kunne beholde omsorgen for barnet inntil fylte 21 år, og i visse tilfeller inntil barnet fylte 23 år, jfr. § 50. Da nåværende barnevernlov av 1992 trådte i kraft hadde man innsnevret ettervernet. Barnevernet begrenset sitt ansvarsområde til å gjelde barn under 18 år, og kun i visse tilfeller kunne allerede iverksatte tiltak før barn fylte 18 år opprettholdes fram til ungdommene fylte 20 år. Seks år etter ble det på nytt gjort en lovendring. Ulike instanser og organisasjoner så seg misfornøyde med hvordan ettervernet var blitt innsnevret og påpekte at disse ungdommene befinner seg i

⁶ Ot.prp.nr.61 (1997-1998) s.15

en særlig vanskelig og utsatt situasjon sammenlignet med barn som har vokst opp hos sine biologiske foreldre. Det ble ytret ønske om en lovendring med sikte på å gi barnevernet et større ansvar for tidligere barnevernsbarn over 18 år.⁷ Barne- og familiedepartementet foreslo i høringsnotatet å øke grensen for å opprettholde frivillige tiltak fra 20 til 23⁸. Det fremkommer i Ot.prp.nr.61 (1997-1998) at 95 av 116 høringsinstanser som hadde uttalt seg, støttet lovendringsforslaget.⁹ Departementet la til grunn at mange barnevernsklienter er i en utsatt situasjon og at det kan oppleves vanskelig å bli henvist til sosialtjenesten for videre tiltak. En endring av barnevernloven § 1-3 annet ledd, trådte dermed i kraft fra 1.september 1998. Det presiseres at de tiltak som kan opprettholdes utover 18 år må begrenses til tiltak som hører under barnevernloven. I forarbeidene blir det også presisert at barnevernet kan videreføre tiltak, selv om den enkelte ungdom i en kortere periode før eller etter fylte 18 år ikke har ønsket å motta tiltak¹⁰.

Fleksibilitet

Videre i proposisjonen heter det at ettervern er ment som en ordning som skal sikre en bedre overgang til en selvstendig tilværelse, hvor målet er at ungdommer skal klare seg selv. Dermed må tiltak til ungdom over 18 år være tilpasset den enkelte og fokusere på ungdommens utvikling mot selvstendighet. Flere høringsinstanser så derfor behov for større *fleksibilitet*. Etersom ungdommen utvikler seg vil behovene også endre seg. Dermed ble det ansett som viktig at tiltak ikke bare kunne forlenges, men også erstattes av andre tiltak. Selv om det etter barne- og familiedepartementets syn hadde vært rom for å endre tiltakene også før 1998, besluttet de likevel å presisere i lovteksten at det er adgang til dette.¹¹

Plikt til å vurdere videre tiltak

I proposisjonen ble det i tillegg slått fast at det skulle lovfestes en *plikt* for barneverntjenesten til å vurdere behovet for videre plassering eller andre hjelpetiltak i god tid før ungdommene fyller 18 år, med den begrunnelsen at ungdom som har vært under offentlig omsorg ofte trenger oppfølging i ettertid av myndighetsdagen. Dersom ungdommen samtykker til videre oppfølging skal barnevernet opprette en tiltaksplan, som skal gi forutsigbarhet for ungdommen i forhold til fremtidige tiltak og formålet med disse. Plikten til å vurdere behovet

⁷ Ot.prp.nr. 61 (1997-98) Punkt 2.2.2.

⁸ Endringslov til barnevernloven. Ot.prp.nr. 61 (1997-98) Punkt 2.2.2.

⁹ Endringslov til barnevernloven. Ot.prp.nr. 61 (1997-98) Punkt 2.2.3.

¹⁰ Ot.prp. nr. 61 (1997-1998) Punkt 5.1.

¹¹ Ot.prp.nr.61 (1997-1998) Punkt 2.2.4.

for videre oppfølging ble inntatt i barnevernloven som et nytt fjerde ledd i § 4-15 og fikk ordlyden: «I god tid før barnet fyller 18 år, skal barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barneverntjenesten utarbeide en plan for framtidige tiltak. Planen kan endres.»¹²

Lovendringer i 2009

Begrunnelsesplikt

Barneombudet og Landsforeningen har gitt uttrykk for at regelverket ikke i stor nok grad sikret at ungdommene får et godt og nødvendig ettervern, hvilket også er grundig dokumentert gjennom forskning. Dette gjorde at de så behovet for å styrke ettervernet ytterligere, og utarbeidet to forslag til endring av loven. Det ene forslaget gikk ut på å rettighetsfeste ettervern, hvilke departementet avslo da det ikke foreligger en slik rett for barn under 18 år. Det andre forslaget gikk ut på å synliggjøre at barnevernet alltid måtte *begrunne* ut fra hensynet til *barnets beste* at igangsatte tiltak ikke skulle fortsette etter at ungdommen hadde fylt 18 år. Begrunnelse skulle også gis ved avslag på søknad om ettervern. En slik begrunnelsesplikt, forankret i hensynet til barnets beste ville innebære at barnevernet alltid måtte vurdere om ettervern burde innvilges eller ikke.¹³ Departementet mente det var et konstruktivt forslag som understreker at barnevernet har et særlig ansvar for denne gruppen. En begrunnelsesplikt vil bidra til en grundig vurdering fra barnevernets side om hvorvidt tiltak skal videreføres eller erstattes av nye¹⁴. Dessuten vil plikten synliggjøre hvilke vurderinger som er tatt, og det vil føre til at ungdommer kan påklage et eventuelt avslag om søknad om ettervern til fylkesmannen. Ordlyden i § 1-3 slik den er i dag lyder som følger:

«Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har fylt 23 år. Jf. likevel § 4-24 tredje ledd. Opphør av tiltak ved fylte 18 år og avslag på søknad om tiltak etter fylte 18 år skal regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. § 4-1.»

Det fremkommer i rundskrivet om ettervern¹⁵ som tar for seg endringene i 2009, at dersom ungdommen ikke ønsker tiltak etter fylte 18 år skal ungdommen gjøres oppmerksom på at han

¹² Ot.prp.nr.61 (1997-1998) Punkt 5.1.

¹³ Ot.prp.nr.61 (1997-1998) Punkt 5.2.

¹⁴ Rundskriv Q-13/2011 s.2.

¹⁵ Rundskriv Q-13/2011 s. 4.

eller hun kan ombestemme seg, da det ikke er uvanlig at mange ønsker å prøve seg på egenhånd. Hvis ungdommen ikke ønsker videre oppfølging oppfordres barnevernet til å ta kontakt ett år etter at tiltakene er avsluttet for å høre om de likevel ønsker å motta tiltak.

2.5 Tiltak og tiltaksplaner

De tiltak som kan endres eller opprettes etter fylte 18 år er de samme hjelpetiltak som gis til barn under 18 år. Fram til 2014 kunne man i § 4-4 finne en liste med eksempler på ulike hjelpetiltak som barneverntjenesten kunne tilby. I NOU 2000/12 fremkommer det at Befringsutvalget hadde oppe til diskusjon hvorvidt det ville være nyttig å fjerne denne listen og heller oppfordre barneverntjenestene til å tilpasse tiltakene til det enkelte barns situasjon. Komiteen uttrykte at de var redde for at listen ville begrense barnevernets kreativitet og ende opp med en mindre individuell tilnærming. I Stortingsmelding 40 (2001-2002) ble det klart at departementet ønsket å beholde listen. 1. januar 2014 ble barnevernlovens § 4-4 om hjelpetiltak for barn endret. Listen over eksempler på tiltak ble fjernet¹⁶. Endringen er ment å bidra til økt bevissthet ved valg av tiltak og tydeliggjøre at barnevernstjenesten står friere til å velge tiltak etter ungdommenes behov.

Da Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 trådte i kraft 1. januar 1993 ble barneverntjenesten pålagt å utarbeide planer når barn eller ungdom innvilges tiltak. Planene er ment som redskap for å styrke det faglige arbeidet med barneverntiltakene, for å bedre kommunikasjonen mellom barneverntjenesten og familiene, og sikre god forvaltning og rettsikkerhet¹⁷. Barnevernloven opererer med to begreper for planer; omsorgsplan og tiltaksplan. Omsorgsplan knyttes til omsorgsovertakelse. Tiltaksplan knyttes til hjelpetiltak, jfr. § 4-5, og til plassering etter atferdsbestemmelsene (jfr. § 4-28). Loven sier ikke noe nærmere om planenes innhold. Departementet har gitt ut en veileder (som bl.a. omhandler tiltaksplaner i barnevernet) som tydeliggjør hvorfor planer er viktige redskaper i barnevernet, og påpeker betydningen av planlegging og oppfølging. Blant annet står det:

«Enhver som arbeider i en tjeneste som setter i verk tiltak overfor brukere eller klienter har et ansvar for at tiltakene som settes i verk har et mål, og at målet står i forhold til de problemer som skal avhjelpes og den tilstanden som ønskes oppnådd. Ansvaret omfatter videre å velge tiltak ut fra

¹⁶ Rundskriv Nr: Q-0982. Punkt 1.1.

¹⁷ Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder. (2006) s.5.

målene, samt å følge opp og vurdere om tiltakene faktisk fører mot målet. Planer er nyttige verktøy for å underbygge en slik arbeidsprosess»¹⁸

I veilederen fremkommer det at formålet med tiltaksplanen er å skape forutsigbarhet for den enkelte ungdom om fremtidige tiltak og om hva formålet med videre tiltak skal være.

Tiltaksplanen skal tydeliggjøre hva som er barnets *særlige behov* og hvordan disse skal imøtekommes¹⁹. Oppfølgingen av tiltak og planleggingen av hva som skal skje etter fylte 18 år skal gjøres i tiltaksplanen, jfr. § 4-5. Tiltaksplaner skal fungere som «kart, kompass og reiserute» mellom saksbehandler og familien og i samarbeidsmøter²⁰. Veilederen gir en detaljert beskrivelse av tiltaksplanenes innhold, hvilket jeg presenterer i sammenheng med presentasjonen av min empiriske analyse i kapittel 5, del 2.

¹⁸ Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder. (2006) s. 9.

¹⁹ Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder. (2006) s.10.

²⁰ Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder. (2006) s.49.

Kapittel 3 – Institusjonell etnografi og teoretisk grunnlag

Den kanadiske sosiologen Dorothy E. Smith har gjennom mange år utviklet et perspektiv på sosiologien og en fremgangsmåte for hvordan man skal forske sosiologisk. I bøkene *Institutional Ethnography, a sociology for people* (2005) og *Institutional Ethnography as Practise* (2006) kan vi lese oss til denne forståelsen. Institusjonell etnografi (IE) er både en kvalitativ fremgangsmåte, ofte omtalt som en metode, men det er også en ny måte å betrakte samfunnet på, en sosiologi (Smith 2005:2). Selve grunnpilaren i institusjonell etnografi er en vinkling mot å spørre hvordan noe gjøres, og hvordan det som gjøres her og nå henger sammen og styres av noe utenfor vårt hverdagsliv. IE omfatter temaer som ontologi, epistemologi og metodologi, og i dette kapittelet skal jeg presentere hva IE bygger på, det teoretiske grunnlaget for denne oppgaven.

3.1 En ny sosiologi

Smith var kritisk til den tradisjonelle sosiologien, det hun kaller for «mainstream sociology». Institusjonell etnografi kan sees på som et løsningsforslag fra hennes side, som et svar på hvordan man burde gjøre sosiologisk forskning. I utgangspunktet ble hun inspirert til å utforme en fremgangsmåte for hvordan undersøkelser ut fra et feministisk ståsted burde gjøres. Hun mente at kvinner ikke hadde blitt gitt et språk - en diskurs - for å snakke om deres erfaringer fra hverdagslivet, og Smith så behov for en sosiologi for kvinner. Hun legger ikke skjul på at hun selv var feminist, og hun har hatt stor innflytelse innenfor feministisk sosiologisk teori. Smith kjente seg ikke igjen i de beskrivelsene av hverdagslivet hun selv erfarte, både som alenemor og som sosiologistudent (Smith 2005). Smith begynte å stille noen spørsmål om hva slags virkelighet sosiologien egentlig beskriver (Widerberg 2007). Hun innså at de faktiske beskrivelsene av folks hverdagsliv har måttet vike til fordel for begreper og teorier, og hevder at sosiologien er fanget av sin egen diskurs og dermed ikke beskriver den virkelige verden slik den faktisk er. Smith ble inspirert til å utvikle en ny sosiologi, en ny måte å betrakte verden på, som tar utgangspunkt i menneskers hverdagsliv, deres erfaringer og aktiviteter. Etter hvert har IE utviklet seg til å bli en sosiologi, ikke bare for kvinner, men for folk (Smith 2005:1).

Kritikken som Smith retter mot den ordinære sosiologien bunner i at hun mener den objektiverer informantene, deres kunnskap og deres erfaring. «*When actor and action are theorized, both are abstracted from the ongoing historical process of the moment and what people are doing and bringing into being, and both are resituated in a discourse fully under sociological control*» (2005:53). Ifølge Smith blir subjektet fjernet fra teksten ved at handlingene en person foretar blir erstattet med substantiver, f.eks. «aggresjon». Så blir subjektet skyvet inn igjen, i en teoretisk kategori, basert på allerede etablerte teorier. Dermed blir subjektet et uttrykk for de sosiale fenomenene, og dermed framstår et fenomen som om det eksisterer uavhengig av virkelige mennesker. Subjektet er fjernet, og de virkelige og sanne erfaringene, opplevelsene og kunnskapene som befinner seg hos folk blir usynlig (Widerberg 2007a). Smith hevder at teorier og begreper skaper et skille mellom den sosiologiske verden og den faktiske verden og kritiserer sosiologien for å gi beskrivelser av samfunnet ovenfra, i stedet for nedenfra. Derfor er Smith opptatt av at forskning må ta utgangspunkt i menneskers erfaringer og aktiviteter, fra en nedenfra-og-opp-perspektiv, og hun mener det er her vi må rette blikket og begynne vår forskning. Hun mener vi må ta utgangspunkt i mikroforhold, men målet er å se etter et større bilde, ofte omtalt som makroforhold, strukturer eller systemer. Poenget er å «*vise hvordan aktører og strukturer er kjedet sammen i sosialt liv*» (Aakvaag 2008:200). Smith kaller dette for *a method of inquiry* som vi kan oversette til en metode for å utforske (Smith 2005:2). Likevel erkjenner Smith (2005:50) at IE er en teori, en teori som henter inspirasjon fra andres teoretiske arbeider. IE er derfor ikke fri for teoretiske begreper, og det er ikke en målsetning med IE å løsrive seg fra teori, men snarere en oppfordring til å stille spørsmål ved etablerte «sannheter». Målet er og ikke la teori eller teoretiske begreper være utgangspunktet for studien eller være styrende for hvordan studien skrives frem, ettersom man lett kan finne det man «leter etter».

3.2 Koordinering gjennom sosiale relasjoner

Smith hevder vi må ta utgangspunkt i det *sosiale* for å kunne tilegne oss kunnskap om folk og deres aktiviteter. Det sosiale består i følge Smith av menneskers aktiviteter; det som *gjøres* (Smith 2002:21). Folk og deres aktiviteter er faktiske hendelser som lar seg lokaliseres helt konkret. Hun mener samfunnet er noe som skjer, gjennom konkrete handlinger og aktiviteter i hverdagen som kan studeres. Det er her kunnskap produseres og vi kan tilegne oss den gjennom samhandling med andre – gjennom *sosiale relasjoner*. Det er derfor Smith hevder at sosiologien først og fremst burde handle om en studie av sosiale relasjoner (Smith 2005). Sosiale relasjoner oppstår i kontakt og samhandling med andre mennesker. For å unngå

objektivering, og for å unngå å beskrive samfunnet fra et ovenfra-og-ned perspektiv, må vi begynne der det sosiale foregår og undersøke hvilke konkrete aktiviteter hverdagslivet består av. Også språk, begreper, teorier, bevissthet og tro *er* folks aktiviteter (Smith 2002:21). De ulike aktivitetene er koblet sammen gjennom folks koordinering i hverdagen; «*Individuals are there; they are in their bodies; they are active: and what they are doing is coordinated with the doings of others*» (Smith 2005:59). Alle handlinger og aktiviteter som gjøres er koblet sammen med en rekke av handlinger som er blitt gjort før oss, og legger føringer for hva vi kan gjøre. Smith bruker et eksempel for å illustrere hvordan våre handlinger er koordinert med hverandre, et eksempel de fleste av oss kan kjenne seg igjen i; trafikkregler. Trafikkreglene er et resultat av en rekke handlinger; de blir utarbeidet, vedtatt og nedskrevet i forskrifter. De legger føringer for - og koordinerer - hvordan folk kan handle til enhver tid i trafikken, uavhengig av hvor du gjør kjøringen eller befinner deg som myk trafikant. Men det som *faktisk* skjer i trafikken er likevel noe mer enn bare å følge trafikkbestemmelsene. Man må f.eks. tilpasse seg trafikken der og da, vise hensyn og planlegge ruten man skal kjøre eller gå. Derfor må det, i følge Smith, spørres om hvordan kjøringen *gjøres*. (Smith 2005:66-67). Utgangspunktet er alltid individers egne erfaringer og aktiviteter da det er dem som sitter med kunnskap. Smith kaller dem for kunnskapsbærere - *the knowers*. Det er disse som kjenner sin virksomhet, sin hverdag og sine erfaringer. Fokuset er likevel ikke på selve individene, men på hva deres erfaringer og aktiviteter kan fortelle oss. Intensjonene er derfor ikke å kunne fortelle noe *om* disse menneskene, men hva vi kan lære *av* dem. Målet er å forklare hvordan handlinger, det som gjøres, er rasjonelle (Smith 2005:57-59). En forsker innenfor dette perspektivet leter derfor etter spor på hvordan folks aktiviteter og handlinger er koordinert utover det vi kan observere der og da. IE er opptatt av både de rent fysiske aktivitetene, men også de emosjonelle og språklige «vanene»; hva som sies, tenkes og gjøres (Smith 2005:209). Ved å studere nærmere hvilke konkrete aktiviteter som ligger bak et begrep som f.eks. «klasse» kan vi både synliggjøre forskjellen mellom folk, men også hvilke aktiviteter (det som gjøres) som skaper denne ulikheten (Smith 2005:36-37).

3.3 Styringsrelasjoner

Institusjonell etnografi tar utgangspunkt i *the knowers* og deres *work knowledge*, slik Smith omtaler det. Som institusjonell etnograf sikter man etter å forstå hvordan aktivitetene er koordinerte. Det er aktivitetene som er det sosiale, og som Smith mener burde være objektet for forskeren. Gjennom å samhandle og koordinere våre handlinger med andre mennesker er vi sosiale, og inngår i sosiale relasjoner. Når Smith hevder det er her vi må begynne vår

forskning mener hun at i tillegg til å gi beskrivelser av hva menneskene gjør, også må se på hvordan det de gjør henger sammen med det som er utenfor hverdagslivet og utenfor det som skjer lokalt. Samfunnet er organisert og styrt gjennom det Smith kaller for styringsrelasjoner, *ruling relations* (Smith 2005:18) og er en av karakteristikkene ved det moderne samfunnet som vi lever i. Styring og organisering av de lokale aktivitetene foregår gjennom styringsrelasjonene, og det er vanskelig for dem som inngår i styringsrelasjonene å se hva som har betydning for det som skjer lokalt i den virksomheten de er i. Det som *gjøres* utenfor, det som bestemmes og reguleres gjennom samfunnets «makroforhold» legger føringer for det som skjer lokalt. Smith omtaler det som *translokale* relasjoner fordi de koordinerer folks handlinger på tvers av tid og sted (Smith 2005:76). Både diskurser, styringsrelasjoner og institusjoner kan sies å være en del av samfunnets makroforhold, og Smith mener at dette må undersøkes etnografisk som folks aktiviteter lokalt. Gjennom etnografiske undersøkelser av det folk gjør lokalt får vi ikke bare kunnskap om mikroforhold i samfunnet, vi får også øye på styringsrelasjonene – samfunnets makroforhold – og hvordan de er koblet til hverdagslivet.

Styringsrelasjonene kommer oftest til uttrykk gjennom lovverk, dokumenter, regler og normer som er blitt gjort av andre, på andre tidspunkt. Koordineringen kommer utenfra og er adskilt fra den lokale situasjonen. Smith mener at institusjonene utgjør i større og større grad styringen av vårt moderne samfunn (Smith 2005:10). Institusjoner som f.eks. barneverntjenesten, Nav, skoler og sykehus er profesjonaliserte institusjoner hvor styringsrelasjoner koordinerer aktivitetene som gjøres lokalt. Innenfor de ulike institusjonene blir både vi som kommer i møte med dem, og de som jobber innenfor disse institusjonene styrt, organisert og påvirket av dets organisering og kobling til andre institusjoner eller organisasjoner (Smith 2005:18). Vi inngår i og er en del av styringsrelasjonene, gjennom at vi samhandler med hverandre, og sammen utgjør denne styringen. Vi muliggjør og reproducerer dem, og er aktive bidragsyttere til at styringsrelasjonene opprettholdes. Ettersom samfunnet vårt er preget av en storskalaorganisering opptrer styringsrelasjonene generelt og standardiserende. Dermed er det ikke rom for å ta hensyn til hvert enkelt tilfelle når mange situasjoner skal styres.

Folk som jobber innenfor samme virksomhet er påvirket og opplært til å snakke på en bestemt måte om bestemte aktiviteter eller fenomen. Smith henter selv eksempler fra barneverntjenesten idet hun forklarer hvordan dette virker. I barnevernet er det blant annet vanlig å snakke om at man har en *mistanke* om omsorgssvikt. Men hvilke aktiviteter ligger bak når en

barnevernansatt *mistenker*? Hvordan *gjøres* en mistanke? F.eks. leder en mistanke om omsorgssvikt til et besøk hos den respektive familien, telefonsamtaler, en titt i eventuelle allerede eksisterende arkiver, samt drøfting med kollegaer (Smith 2005:155). Likevel er det ikke innlysende at en barnevernansatt vil gi en redegjørelse for de konkrete aktivitetene, men i stedet snakker om det som *gjøres* i institusjonelle termer. Smith omtaler dette fenomenet for *institusjonell diskurs*, hvilket er et sentralt begrep innenfor IE. Det dreier seg om at folk innenfor samme felt ofte deler en felles forståelse og dermed tar for gitt hva et bestemt begrep viser til. Det betyr at diskurser legger grunnlag for hva som kan bli sagt dem i mellom og hva som kan bli fortalt til en utenforstående. Faren for å bli fanget av måten institusjonen snakker om noe kaller Smith for *institutional capture* (2005). Altså vil diskursene danne en begrensning for hvilken kunnskap man kan innhente om en virksomhet. Hun sier: “(...) *when people are speaking of what they do as work, they can also include how they think about it, how they plan, and how they feel*” (Smith 2005:155). Derfor er det ikke nok, i følge Smith, og bare få en redegjørelse for hva en mistanke om omsorgssvikt innebærer ved å intervju en ansatt i barnevernet. Målet er å få øye på alle *aktivitetene* som følger av en bestemt måte å tenke om noe, hvordan det *gjøres*, for å ha noen forutsetning for å forstå hvordan den institusjonelle prosessen foregår. Målet er å skrive frem og synliggjøre hvordan aktiviteter og det som *gjøres* er koordinerte; «*For institutional ethnography, the social as the focus for study is to be located in how people's activities or practices are coordinated*» (Smith 2005:59). En måte å tilegne seg kunnskap om det som *gjøres* er å studere diskurser, begreper eller tekster innenfor virksomheten. I likhet med f.eks. Habermas og Foucault er Smith opptatt av språkets koordinerende funksjoner. Tanker, språk, begreper, meninger, tro og ideologi *er* folks handlinger (Smith 2005:209). De blir gjort, og de *gjøres* ved hjelp av et språk og ofte medieres institusjonelle aktiviteter tekstlig. Tekster er til stedet i folks aktiviteter og Smith mener vi må lete opp tekster som griper inn i det lokalet og fungerer som styringstekster. Da vil vi få tilgang til å studere sammenhengen mellom hverdagslivet (mikro) og styringsrelasjonene (makro).

3.4 Styring gjennom tekst

En institusjonell etnograf etterstreber å forklare hvordan folks handlinger og det som *gjøres*, blir styrt gjennom styringsrelasjonene. Styring i det moderne samfunn skjer i større grad enn tidligere gjennom en eller annen form for tekst. Ettersom både teori og praksis anses for å være aktiviteter som *gjøres*, finner vi en forståelse av teori som praksis (Widerberg 2007a). Smith sier det slik: «*The complementary organization of work that the researcher can assemble from*

the work knowledges that people provide remains no more than a particular work organization in a particular site unless and until we can find the institutional dimension of its organization. And that means finding the texts that coordinate the work done by different people» (Smith 2005:166).

Tekstene er uttrykk for det språket som koordinerer våre handlinger på tvers av tid og rom. Tekstene sees som representanter for styringsrelasjonene siden de stort sett blir produsert av mennesker som befinner seg innenfor det gitte «systemet». Som nevnt er ikke poenget med en slik fremgangsmåte å forklare folks handlinger eller gjøre dem til forskningsobjekter, men å vise hvordan tekstene regulerer handling lokalt. Dermed vil vi bedre kunne se at våre liv er vevd inn i sosiale maktstrukturer (Widerberg 2007a).

Disse tekstene kan være alt fra ulike skjemaer, informasjonsskriv og timeplaner, til helårsplaner, forskrifter og lovverk. Innenfor en institusjon er et standardisert skjema det klassiske eksemplet på en slik tekst, og hvordan slike tekster styrer det som skjer lokalt. Her blir man styrt til å velge blant alternativene som er tilgjengelige. DeVault og McCoy anser slike tekster for å være et såkalt «nervesystem» som koordinerer handlinger på tvers av tid og sted (DeVault og McCoy 2006:33). Samfunnet vårt er preget av en storskalaorganisering, og dermed blir tekster sentrale hjelpemidler ettersom de ulike tekstene kan nå ut med felles informasjon til flere steder samtidig. De fungerer som et verktøy som eksisterer utover tid og rom, som institusjonelle ordninger bruker for å koordinere folks aktiviteter lokalt og translokalt (Smith 2005:76). Teksten er broen mellom de lokale aktivitetene i livene våre og styringsrelasjonene (Widerberg 2007a).

For å få tilgang til hvordan det som skjer lokalt har sammenheng med det som skjer utenfor, blir derfor tekster svært sentrale i institusjonell etnografi. «*To find out how things work and how they happen the way they do, a researcher needs to find the texts and text-based knowledge forms in operation»* (DeVault og McCoy 2006:33). Tekster fungerer som faktiske og konkrete spor av koblingen mellom det som skjer lokalt og translokalt. Gjennom å analysere tekstene kan man belyse hvordan institusjonelle ordninger brukes og gjøres i praksis, altså hvordan styringen utspiller seg. I følge Smith skjer styringen i samspill mellom mennesker, både i samtale med andre, og gjennom skriftlig kommunikasjon. Når man for eksempel leser et dokument, forklarer Smith at man inngår i en konversasjon ved at man aktiverer teksten, tolker den og gjør seg opp en mening om det man leser (Smith 2005:104-108). Hun omtaler dette som en *text-reader conversation*. Det som er sosiologisk interessant er ikke teksten i seg selv, men

hva den «får til å skje», og hva den gjør for ulike folk i ulike sammenhenger. At tekstlige formuleringer kan få noe til å skje og styrer det som skjer lokalt viser at dokumenter har makt.

3.5 Teoretiske ressurser

Formålet med oppgaven er å vise hvordan planlegging av ettervern gjøres og hvordan institusjonelle strukturer kommer til syne i det som gjøres lokalt. Smith mener at målet er å lete etter et større bilde slik at man kan utvikle et kart, et «samfunnskart» som de involverte kan navigere etter (Smith 2005:51,206). Noe av poenget med kartmetaforen er at ståsted har mye å si for hva man ser. Den som går til fots i terrenget vil få øye på helt andre forhold enn den som flyr over. Det ene kartet kan derfor ikke erstatte det andre. På samme måte som et feriested vil oppleves annerledes for turisten enn stuepiken som arbeider der. Min analyse vil være *ett* bidrag til det kartet som barnevernsansatte må forholde seg til. Et annet poeng med kartmetaforen er at man får oversikt og kan se sammenhenger mellom ulike steder og lettere se hvordan de er knyttet til hverandre. Og til sist; et kart kan alltid utvides og suppleres når ny kunnskap gjøres tilgjengelig.

I min fortelling av hvordan barnevernet praktiserer kravet om tiltaksplanlegging prøver jeg å tydeliggjøre hvordan det som gjøres utenfor det lokale påvirker det som skjer lokalt. Jeg knytter mine observasjoner til ulike teoretiske ressurser. Blant annet har jeg hatt nytte av Järvinen og Mik-Meyer (2003) sin bok om «At skape en klient» hvor de blant annet argumenterer for at det sosiale arbeidet krever at klientene må gjennomgå en «personlig endring» i tråd med sosialt arbeids verdigrunnlag. En sentral teoretiker som har oppnådd en fremtredende plass i studier av makt og styring i velferdsstaten er Michel Foucault (1926 – 1984). Foucault (1991) hevder at moderne samfunn preges av det han kaller for styringsmentalitet – governmentality, en styringsform som styrer individene til å *styre seg selv*. Foucault hevder at makten kjennetegnes i dag av å være mindre synlig enn tidligere og må derfor letes fram ved hjelp av gode analyseredskaper. Jacques Derrida (1930-2004) var elev av Foucault, og bygger ut Foucaults teorier til i større grad å omhandle hvordan makt opptrer i tekster (Derrida 1967). Foucault anlegger ofte et makroperspektiv på maktens virkemåter, mens Derridas tilnærming er preget av et mikroperspektiv, hvilket er mer i tråd med institusjonell etnografi. Derrida utvikler en fremgangsmåte for å analysere hvordan makten virker gjennom nærlesing av enkelttekster. Derrida presenterer det han kaller for dekonstruksjon. Dette er en tekstanalyse som skiller seg fra den tradisjonelle ved at den ikke

bare fordyper seg i tekstens mening, men også va den *gjør*. Derrida mener dette er en måte å lese på, og er *ikke* en teori (Juritzen 2012). Det dreier seg om en mistenksom form for fortolkning som retter blikket mot hvilke andre signaler teksten sender ut enn det teksten direkte formulerer, idet «*en tekst alltid sier mer, mindre eller noe annet enn den hadde villet si*» (Derrida 1967:158, gjengitt i Engebretsen og Heggen 2012:25).

Kapittel 4 – Metodologi

Både forskning og studentprosjekter starter med en eller annen virkelighet som man ønsker mer kunnskap om, og utgangspunktet for all forskning er nysgjerrighet. Min studie grunner også i en nysgjerrighet, i en nysgjerrighet over hvordan planlegging av ettervern *gjøres* for denne sårbare gruppen i vårt samfunn. Samfunnsvitenskapene har til hensikt å bidra med kunnskap som forteller oss om hvordan verden ser ut, og for å kunne forske og tilegne seg kunnskap om samfunnet må vi bruke samfunnsvitenskapelige metoder. Det dreier seg om hvordan vi skal gå fram for å få informasjon om den sosiale virkeligheten, og om hvordan denne informasjonen skal analyseres, og hva den forteller oss om samfunnsmessige forhold og prosesser. «*Det dreier seg om å samle inn, analysere og tolke data, og dette er en sentral del av empirisk forskning.*» (Johannessen, Tufte og Christoffersen 2010:25).

En del av det å gjøre en vitenskapelig undersøkelse er å gjøre rede for ens forskningsstrategi ettersom strategien man velger vil ha noe å si for hva man finner. Tradisjonelt innenfor forskning skiller man mellom induktiv og deduktiv strategi, hvor induktiv forskningsstrategi kort fortalt går ut på at man tar utgangspunkt i empiri og forsøker å teoretisere ut fra det, og deduktiv strategi tar utgangspunkt i teori og hypoteser og tester dem empirisk. Som et alternativ til disse strategiene er abduktiv strategi blitt introdusert, hvor man tar utgangspunkt i empirien, men ikke avviser teoretiske forestillinger. En fellesbetegnelse for retninger som deler det samme ontologiske ståsted, f.eks. hermeneutikk, symbolsk interaksjonisme og sosialkonstruktivisme kaller Blaikie (2010) for fortolkende metoder. Dette er retninger som anser den sosiale verden for fortolket og erfart ulikt av ulike sosiale aktører, og som hevder det er erfaringene og tolkningene hos disse som burde være utgangspunktet for enhver studie. Den sosiale verden blir reproduisert gjennom aktørenes handlinger og det som gjøres, og det er dette man burde se nærmere på ved hjelp av språket. Utgangspunktet for en abduktiv tilnærming er altså et syn på at den sosiale verden er konstruert og bygget opp av sosiale aktører, og dermed vil en forsker som studerer samfunnet fortolke noe som allerede er blitt fortolket av sosiale aktører (Blaikie 2010). Dette er også utgangspunktet for institusjonell etnografi.

4.1 Institusjonell etnografi som fremgangsmåte

Ettersom målet med denne studien er å beskrive og synliggjøre hvordan planlegging av ettervern gjøres, var jeg avhengig av å finne en måte å få frem disse aktivitetene på. Smiths institusjonelle etnografi, en velutviklet idé om hvordan man burde gjøre sosiologisk forskning, ble derfor anvendt som inngangsport til og fremgangsmåte i mitt prosjekt. Som jeg var inne på vil mange mene at IE er en metode, til tross for at Smith selv insisterer på det ikke kan betegnes som det. IE er en teori og en måte å forske på, og presenterer noen grunnpilarer for hvordan vi burde forstå den sosiale verden, og hvordan vi burde studere det sosiale. Det er en sosiologi som tar utgangspunkt i hverdagslivet til personer som på en eller annen måte må forholde seg til den institusjonelle måten å gjøre ting på der man er, og det er denne kunnskapen man forsøker å tilegne seg. Det følger det ikke med en konkret oppskrift for hvordan man metodisk skal gå fram. Dermed må hvert forskningsprosjekt utarbeide «sine egne» metodiske retningslinjer basert på forskningsansvarlige refleksjoner. Likevel presenterer den en epistemologi – hvordan man produserer kunnskap - som legger visse føringer for hvordan man burde gå fram når man skal studere samfunnet.

Som betegnelsen «institusjonell etnografi» insinuerer er man som forsker innenfor dette perspektivet opptatt av både det institusjonelle og det etnografiske. I følge Smith er forskerens etnografiske mål å gi utstrakte beskrivelser av de faktiske aktivitetene eller praksisene som gjøres av faktiske individer - for å synliggjøre hvordan ting *gjøres*, slik jeg var inne på i oppgavens innledning og i teoridelen. Ettersom mennesker ikke alltid ser de forbindelsene som deres hverdag eller virksomhet er bundet sammen med, er det i følge Smith forskerens oppgave å prøve å synliggjøre disse.

«The project is to extend people's ordinary good knowledge of how things are put together in our everyday lives to dimensions of the social that transcend the local and are all the more powerful and significant in it for that reason. We participate in them without knowing what we are doing» (Smith 2006:3).

4.2 Min begynnelse - tekst som utgangspunkt

For å få svar på mitt forskningsspørsmål måtte jeg ta stilling til på hvilken måte jeg skulle samle inn data. Når man bruker institusjonell etnografi kan man benytte flere ulike kvalitative metoder som intervju, deltakende observasjon eller analyse av tekst. I tråd med IE, hvor

tekster anses for å ha en avgjørende rolle i styringen av det som gjøres lokalt anså jeg tekster som inngår i ettervernarbeidet for å være relevante. Jeg er opptatt av hvordan et dokument har fått tildelt makt til å få noe til å skje. F.eks. når en lege skriver ut en sykemeldingserklæring er det et eksempel på at et tekstdokument har makt. Dokumentet er av avgjørende betydning for den det gjelder, og for bedriftens videre aktiviteter, og dokumentet «bestemmer» hva som er mulige og ikke mulige handlingsalternativer. Tekstene skaper virkelighet og sier noe om institusjoners praksiser. Smith understreker at man gjennom en analyse av tekst kan få innsikt i hvilket arbeid som sjefer og ledere i institusjonene anser for å være viktig at de «der nede» jobber med i det daglige, og på hvilken måte dette arbeidet gjøres. Valget falt derfor på tekstanalyse.

I tråd med den tradisjonelle metodelæren er dokumentstudier gjennom primære dokumenter (i motsetning til sekundære og tertiære) en form for kvalitativ metode som er godt egnet dersom man ønsker å kartlegge, avdekke og analysere f. eks. prosesser eller ellers skjulte dagsordener, maktutøvelse og forhandlinger (Lynggaard 2010:156). Det finnes flere fordeler med dokumentstudier. For det første er dette dokumenter som er blitt utformet for andre formål enn forskning, og forskere har derfor ingen innflytelse på hvordan tekstene blir utformet (Thagaard 2002). For det andre blir dokumentstudier tradisjonelt oppfattet som såkalte ikke-påtrengende metoder da det ikke er nødvendig at informanter deltar aktivt. Derfor kan jeg på en enkel måte ivareta det etiske ansvaret som enhver forsker har for å redusere belastningen for alle som er involverte i min forskning. «*Ved å analysere ulike allerede eksisterende dokumenter kan vi skaffe oss informasjon om saksforhold som er nedtegnet på bestemte tider og steder, med ulike formål*» (Tjora 2012:162) – uten å involvere informanter.

I neste omgang måtte jeg finne ut hvilke dokumenter som legger føringer for hvordan ettervern gjøres. Barnevernet er pålagt å utforme en tiltaksplan for ungdom som innvilges ettervern. Denne planen skal redegjøre for ungdommens særlige behov, og hvordan disse skal imøtekommes. Underveis skal barnevernet evaluere tiltakene for å se om de tjener sitt formål, eller om tiltakene skal erstattes med andre tiltak. God planlegging blir derfor nødvendig ved utforming av tiltaksplaner, en planlegging som innebærer reflekterte og bevisste valg gjennom hele ettervernprosessen. I forhold til f.eks. et dokument om *vedtak* om ettervern, som bare er det rettslige grunnlaget for å kunne iverksette videre tiltak, anså jeg tiltaksplanene for å være det sentrale utgangspunkt for å få innsikt i hvordan ettervern *gjøres*. Men jeg er ikke bare interessert i hvordan planlegging av ettervern gjøres, jeg er også interessert i hvordan det som

skjer lokalt i planleggingen er knyttet opp til makroforhold. Ved å studere både de paragrafene som omhandler ettervern i barnevernloven, og departementets rundskriv om ettervern fra 2011 - tekster som sier noe om hvordan arbeidet med ettervern skal eller bør gjøres - vil jeg kunne få tilgang til hvordan styringstekster kommer til syne gjennom planene som utarbeides i den lokalt virksomheten.

En skikkelig utredning av hvordan planleggingen av ettervern gjøres vil også kreve noen intervjuer. En observasjonsstudie tillater dessuten forskeren å være til stedet der planleggingen skjer. Jeg har begrenset meg til kun å gjøre en tekstanalyse. Av hensyn til tid og omfang har jeg sett meg nødt til å begrense meg til tiltaksplanene og styringstekstene. Med andre ord er metoden jeg har valgt egnet til å kunne si noe om hvordan planlegging av ettervern kommer til uttrykk - *gjennom tiltaksplanene*.

4.3 Utvalg og datainnsamling

Tilgang til lovverk og rundskriv var enkelt. Dette er dokumenter som finnes tilgjengelige på internett, på lovdata.no og regjeringen.no. For å få tilgang til tiltaksplanene søkte jeg i første omgang Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD) om tillatelse til å be om anonymiserte tiltaksplaner fra ulike barneverntjenester. Alle prosjekter som innebærer innsamling av sensitive opplysninger er underlagt meldeplikt til NSD. Som masterstudent har jeg naturlig nok en begrenset erfaring med forskerrollen og ved gjennomføringen av mitt prosjekt var jeg i tvil om de opplysningene jeg ville innhente var sensitive. Jeg valgte derfor, i samarbeid med min veileder, å sende inn meldeskjema til NSD. Godkjenning fra NSD ble innvilget og skrevet er vedlagt oppgaven.

I den videre planleggingen måtte jeg definere hvilket utvalg studien skulle basere seg på. For å få innsyn i tiltaksplaner måtte jeg komme i kontakt med en eller flere barneverntjenester. Dette kalles i metodelitteraturen *purposeful sampling* eller strategisk utvelgelse hvor forskeren tenker gjennom hvem han skal få informasjon fra for å få samlet nødvendige data (Johannesen et al. 2010). Jeg valgte ut tre barneverntjenester fra ulike steder i landet, og det ble naturlig å kontakte deres daglige ledere. I første omgang sendte jeg ut et informasjonsskriv på mail. Etter to uker ble jeg nødt til å ringe alle tre barnevernslederne da jeg fremdeles ikke hadde fått noen tilbakemelding. Den ene barneverntjenesten takket nei til deltakelse i prosjektet av hensyn til tidsmangel. De andre to barneverntjenestene samtykket. Jeg uttrykte

at jeg ønsket tilgang til 10-15 tiltaksplaner fra hver av barneverntjenestene, og barnevern- lederne jeg snakket med tilbydde seg å skanne 10 anonymiserte tiltaksplaner hver på mail til meg. Jeg oppga på telefonen at jeg ønsket meg tiltaksplaner fra en bestemt tidsperiode for å unngå visse metodiske utfordringer. Den første barneverntjenesten jeg var i kontakt med svarte at de ikke hadde en slik tidsoversikt, og ikke hadde anledning til å bruke tid på og systematisk gå gjennom alle tiltaksplanene og lete etter bestemte planer iverksatt innenfor en konkret måned. Dermed så jeg meg nødt til å se bort i fra mitt ønske overfor den andre barneverntjenesten slik at jeg satt med et tilnærmet likt grunnlag. I tillegg til de 20 tiltaksplanene jeg hadde mottatt ville jeg gjerne ha ytterligere 10 planer. Jeg tok derfor kontakt med to nye barneverntjenester, både på mail og på telefon, i håp om å få tilgang til flere planer. Ønsket ble ikke imøtekommet og jeg innså at jeg ikke hadde tid til å jobbe videre med å innhente flere planer. Dermed satt jeg igjen med 20 tiltaksplaner; 10 planer fra en barneverntjeneste i en mellomstor by i Nord-Norge, og 10 fra en barneverntjeneste i en mellomstor by i Øst-Norge.

4.4 Analyse

Med institusjonell etnografi som briller startet jeg analysen med et nedenfra-og-opp-perspektiv - tiltaksplanene – som uttrykk for det arbeidet som gjøres lokalt. På denne måten unnlot jeg å la overordne maktstrukturer og teorier styre hva jeg «finner» lokalt. Jeg begynte med å lese gjennom alle tiltaksplanene. Jeg innså tidlig at jeg trengte å organisere datamaterialet slik at jeg fikk en bedre oversikt. Jeg valgte derfor å komprimere datamaterialet ved hjelp av matriser. Miles, Huberman og Saldaña (2014) argumenterer for bruk av matriser slik:

«Overall, the matrix is a tabular format that collects and arrange data for easy viewing in one place, permits detailed analysis, and sets the stage for later cross-case analysis with other comparable cases or sites» (s. 111).

Ved bruk av matriser kunne jeg få god oversikt over informasjonen fra de ulike informantene om de samme temaene, og jeg kunne skaffe meg et visuelt bilde av tendensene i materialet (Thagaard 2002). Jeg behandlet planene fra nord og øst hver for seg. På denne måten framstod materialet mer ryddig og oversiktlig. Nedenfor illustrerer jeg svært komprimert min fremgangsmåte.

	Navn: «Åse»	Navn	Navn	Navn	Navn	Navn	Osv.
Hovedmål	Bli selvstendig og ta ansvar for eget liv						
Delmål 1	Lære å forvalte økonomi fornuftig						
Delmål 2	Være i et dagtilbud (jobb eller skole)						
Delmål 3	Ha et godt nettverk rundt seg						
Tiltak:	1. Forlenge opphold i fosterhjem 2. Betale regninger						

Ved en systematisk gjennomgang av datamaterialet kodet jeg alle data ved å plassere dem i kategorier. En vanlig måte å redusere og organisere kvalitative data på er gjennom koding og kategorisering. Angående koding skriver Miles et al. (2014:73) at: «*Coding is thus a data condensation task that enables you to retrieve the most meaningful material, to assemble chunks of data that go together, and to further condense the bulk into readily analyzable units*». De argumenterer for at koding også er analysering. Ved å bruke markeringstusjer i ulike farger kunne jeg tydeligere se hva som gikk igjen i planene og hva det fokuseres på. F.eks. markerte jeg med gul markeringstusj alle steder hvor målet var dagtilbud (jobb eller skole), og markerte med grønn markeringstusj der bosted (egen bolig eller hos fosterforeldre) ble nevnt. Ved hjelp av ulike fargekoder laget jeg kategorier. Slik kunne jeg tydeligere se hva som var målet for fremtiden og hvilke tiltak som skulle føre dem mot måloppnåelse. Jeg utviklet en modell som jeg presenterer i avsnitt 6.4.

Etter at tiltaksplanene var analyserte konsentrerte jeg meg om paragrafene og rundskrivet som sier noe om hvordan ettervern skal og bør gjøres, tekster som virker styrende for hva som gjøres lokalt. Jeg nærmer meg tekstene med mistenksomhet, en mistenksomhet som bunner i at tekster aldri er uskyldige (Derrida 1967, gjengitt i Engebretsen og Heggen 2012:26). Jeg spør meg hva politikerne faktisk uttrykker – og hva som ligger mellom linjene.

4.5 Etiske utfordringer

All vitenskapelig virksomhet krever at forskeren forholder seg til etiske prinsipper. Enhver ansvarlig forsker må tenke gjennom moralske og etiske utfordringer hele veien gjennom et forskningsprosjekt. «*All researchers must be guided by the classic principle of human conduct: First, do no harm*» (Miles et al. 2014:56). Jeg har forholdt meg til etablert forskningsetikk, og de retningslinjer som er utarbeidet av den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Jeg utsendte et informasjonsskriv via mail til barnevernlederne om prosjektet og dets formål, hva det ville innebære for dem å delta, og opplyste om at det var frivillig. Jeg la ved en samtykkeerklæring, informerte om at de når som helst kunne trekke seg uten å gi begrunnelse for det, at jeg kom til å behandle datamaterialet konfidensielt, samt slette all data etter prosjektets slutt. Jeg tilbydde meg å komme og hente tiltaksplanene personlig, eventuelt at planene kunne sendtes rekommanderte, og opplyste om at prosjektet var innmeldt og godkjent av NSD.

Informasjonen som innhentes når forskning skal skje må behandles varsomt. I min studie innhentet jeg ikke personopplysninger om hverken barnevernlederne eller om ettervern-ungdommene da det er praksisen ved institusjonen jeg er interessert i. Likevel kunne situasjonsbeskrivelsene av ungdommene i noen tiltaksplaner være inngående. «*Forskere må derfor være omhyggelig med å behandle informasjon fra forskningsprosjektet på en slik måte at deltakernes identitet forblir skult*» (Thagaard 2002:24). Derfor tok jeg visse forhåndsregler slik at ingen andre skulle få innsyn i disse dokumentene. Tiltaksplanene var aldri tilgjengelige for andre enn meg og min veileder. I forhold til datamaterialet hjalp institusjonell etnografi meg til å beholde riktig fokus hele veien. Jeg ble bevisst på at min empiri representerer kunnskap om overordnede forhold. Det var ikke planene i seg selv som var objektet for min studie, og heller ikke sosialarbeiderne som har utformet planene, men hvordan kravet om planlegging praktiseres og hvordan denne praksisen er koblet til det institusjonelle.

4.6 Validitet og generaliserbarhet

I følge Kvale og Brinkmann (2009) dreier validitet seg om hvorvidt en metode er egnet til å undersøke det den skal undersøke, og i hvilken grad våre observasjoner faktisk reflekterer de fenomenene som vi ønsker å vite noe om. Det finnes ingen fasitsvar på hvordan validitet kan sikres i kvalitative studier, men Kvale og Brinkmann (2010) understreker at dette er noe

forskeren må tenke over og etterstrebe gjennom alle stadiene i forskningsprosjektet. Funnene skal være basert på kritisk tilnærming av datamaterialet. I denne oppgaven har all data blitt vurdert kritisk av meg, og i samråd med veileder. Widerberg (2015) mener at noen av utfordringene knyttet til validitet, men også generaliserbarhet kan løses ved bruk av institusjonell etnografi som tilnærming. Ettersom fokus ikke er på subjektene som personer, men hva de kan fortelle oss om relasjonene mellom mikroforhold og makroforhold omgås mange av dilemmaene man tradisjonelt støter på i kvalitativ metode. Med institusjonell etnografi produserer jeg ikke en «delsannhet» om ettervern og ungdommenes oppfølging, men heller et bilde av hvordan planlegging av ettervern ser ut fra barnevernets ståsted. Widerberg mener derfor at fremgangsmåten som IE legger føringer for kan sees som et redskap for å øke forskningens validitet og legitimitet (Widerberg 2015:23-25).

Spørsmålet om resultatenes generaliseringspotensiale er et tema i samfunnsforskning man ikke kommer utenom. Ofte kan kvalitative forskningsprosjekter ikke påberope seg å være generaliserende. I stedet snakker man om *overførbarhet*, fordi generaliserbarhet gir assosiasjoner til statistisk generalisering og kvantitative undersøkelser. På engelsk omtales overførbarhet som *generality*, og handler om hvorvidt det lykkes en å etablere beskrivelser, fortolkninger og forklaringer som er anvendbare på andre områder enn det som studeres (Johannessen et al. 2010). Selv om tiltaksplanene jeg har studert er noe ulikt utformet har sosialarbeiderne likevel fulgt den samme «ettervernordningen». De har måttet forholde seg til de samme lovene og reglene og jobbet ut fra den samme intensjonen om å hjelpe ettervern-ungdommer i overgangen til et selvstendig liv. De institusjonelle ordningene vil være de samme, selv om sosialarbeiderne praktiserer dem og forstår dem forskjellig. Sosialarbeidere andre steder i landet, vil også måtte forholde seg til den ordningen og til det samme regelverket – dermed kan ordningene ha generaliserende effekter (DeVault og McCoy 2006), og inneholder er overførbarhetspotensiale.

Kapittel 5 – Analyse av paragrafer og rundskriv

Som vi har sett, har tekster en viktig rolle i å koordinere og regulere folks arbeid. Styringsrelasjoner sees ikke som noe abstrahert som virker uavhengig av folks aktiviteter; «*They are people's activities; they are actual; they are material; they are ongoing*» (Smith 2005:69). Teksten representerer en abstrakt og generell virkelighet, og tekstene gis kapasitet til å formidle det samme budskapet på tvers av tid, sted og person. Det er formulert på et abstrakt og generelt nivå, ikke på bakgrunn av den enkelte klients situasjon, som en styrende tekst de ansatte må forholde seg til. Tekster regulerer folks handlingsrom og er derfor et av maktens viktigste redskaper. Det er en form for makt som ligger mellom linjene og er innbakt i språket. Derfor er den ikke like enkel å få øye på. I det daglige merker vi ikke styringen vi utsettes for. De er ofte nedfelte i institusjonelle ordningene som eksisterer rundt oss, f.eks. i dokumenter, lovgivning, normer osv.

I denne delen oppgaven skal jeg se nærmere på lovgivningen og et rundskriv om ettervern - styringstekster som virker inn og gjør noe med hvordan planleggingsarbeidet med ettervern gjøres lokalt. Jeg er interessert i måten det «store» (institusjonelle ordninger) kommer til syne gjennom en studie av «det lille» (hverdagslivet). Man kunne tenk seg at etnografien i IE består i å begynne i det lokale, for så å gjøre et skifte – så å si «finne forklaringen» på fenomener men får øye på i det lokale og empiriske ved å se på de store strukturene i samfunnet. Ved å ta utgangspunkt i hva som gjøres lokalt gjennom en analyse av tiltaksplanene dannet jeg meg et grunnlag for den videre analysen. Jeg fikk jeg øye på en del strukturelle forhold, og jeg ble nysgjerrig på hva som egentlig gjøres «der oppe». Jeg rettet derfor blikket mot «oppover», og forsøkte å finne ut hva disse tekstene formidler. Ved hjelp av Derridas forståelse for hvordan tekster uttrykker noe mer enn de ville og aldri er uskyldige, tar jeg språket på alvor ved å studere hva det faktisk uttrykker. Man kan hevde at tekster aldri kan være helt nøytrale ettersom de på et eller annet vis inneholder vurderinger og verdiformidlinger, og er skrevet av noen til noen (Solvang et al. 2012). Jeg er ikke opptatt av hva skriverne av tekstene *egentlig* har ment, det ligger utenfor min rekkevidde, men å løfte fram skjulte logikker. Derfor er det viktig å minne om at en tekst alltid kan leses og fortolkes på flere måter; min analyse er *ett* bidrag. Selv om jeg analyserte tiltaksplanene først, velger jeg å presentere analysen av styringstekstene først. Årsaken er at jeg mener at jeg forenkler synliggjøringen av koblingen mellom det som *gjøres* «der oppe» og det som gjøres lokalt.

5.1 Paragrafer som styringstekst

Det grunnleggende prinsipp som alltid skal styre barnevernets avgjørelser er prinsippet om *barnets beste*, jf. § 4-1 (1). Utover det er det tre paragrafer i loven som utgjør styringstekster for hvordan ettervern skal gjøres. Jeg vil starte med å se på paragrafen som åpner for at videre tiltak (ettervern) kan innvilges:

§ 1-3 (2): Når barnet samtykker, kan tiltak som er iverksatt før barnet har fylt 18 år, opprettholdes eller erstattes av andre tiltak som er omhandlet i denne lov inntil barnet har fylt 23 år. Jf. likevel § 4-24 tredje ledd. Opphør av tiltak ved fylte 18 år og avslag på søknad om tiltak etter fylte 18 år skal regnes som enkeltvedtak og skal begrunnes ut fra hensynet til barnets beste, jf. § 4-1.

Et uttrykk for paternalisme

Hvordan kan vi forstå lovteksten i § 1-3? Eller mer konkret; hva er det som sies her?

Paragrafen innleder med «*Når barnet samtykker...*». Ved siden av å understreke at tiltak etter fylte 18 år krever samtykke (med unntak av tiltak beskrevet i § 4-24), sier teksten at initiativet for å videreføre tiltak ligger hos barnevernet. At initiativet ligger hos barnevernet betyr at det påhviler barnevernet et ansvar for å iverksette ettervern – så lenge barnet samtykker.

Barnevernet skal ta initiativ til å tilby ettervern dersom det anses for å være til *barnets beste*. Det sies ingenting om barnets ønsker eller oppfatning, det er *barnevernet* som skal se behovet, tilby videre tiltak og så innhente barnets samtykke. At det er barnevernet som skal se behovet for videre oppfølging tilsier at loven forutsetter at barnevernet har kompetanse til å se hva som er barnets beste. Barnevernet autoriseres og tildeles den suverene rett til å definere *hva* som er til barnet beste - slik barnevernet ser det. Det minner om paternalisme, et fenomen som er svekket i andre lovverk de siste tiårene. Vi ser at det i barnevernloven fremdeles finnes tendenser til en paternalistisk tankegang idet den uttrykker at det er barnevernet som både kan og skal si noe om hva hvert enkelt barn har behov for.

Skal, kan eller bør?

Siste ledd i paragrafen (som krever begrunnelse ved opphør eller avslag av tiltak) kan sies å signalisere at ettervern bør være en naturlig forlengelse av arbeidet som er blitt lagt ned i forkant av myndighetsdagen, framfor å være et unntak. Å videreføre tiltak eller å erstatte dem med andre tiltak krever ikke en slik begrunnelse. Dermed uttrykkes en innforstått erkjennelse av behovet for videre tiltak etter fylte 18 år. Likevel hjemler loven en *adgang* (kan), og ikke

plikt (skal) til å opprettholde tiltak for ungdom over 18. Loven sier heller ikke at barnevernet *bør* opprettholde tiltak, og kan forstås som at staten ikke ønsker å signalisere et økt ansvar for barnevernet. Det vil trolig frembringe et krav om større ressurser til barnevernet. Som jeg var inne på i kapittel 2 er ikke barnevernloven en rettighetslov hverken for barn eller ungdom over 18, hvilke Stortinget begrunner med at det er vanskelig å definere hva som skal utløse en rettighet, og at det vil føre til økte utgifter ved at foreldre vil kunne kreve ulike tjenester. Altså sier denne loven at tiltak *kan* opprettholdes, i stedet for *skal* og *bør*, og overlater vurderingen til barnevernets skjønn. Igjen forutsetter loven at barnevernet har kompetanse til å gjøre valg basert på prinsippet om barnets beste. Ettervern blir framstilt som et *tilbud*, og ikke en rettighet, og forplikter derfor ikke barneverntjenesten. På den ene siden uttrykker loven en begrensning i forhold til barnevernets ansvar. På den andre siden signaliserer staten gjennom denne loven en ganske sterk norm ved å kreve begrunnelse for opphør og avslag av tiltak ut fra barnets beste, men uten å rokke ved barnevernets ansvar og skjønn.

I god «nok» tid

Den neste paragrafen jeg skal se nærmere på er kanskje den mest sentrale paragrafen for mitt prosjekt og jeg vil derfor bruke litt mer plass her enn i de foregående avsnittene. Paragrafen lyder som følger:

§ 4-15 (4): I god tid før barnet fyller 18 år, skal barneverntjenesten i samarbeid med barnet vurdere om plasseringen skal opprettholdes eller om barnet skal motta andre hjelpetiltak etter fylte 18 år. Dersom barnet samtykker skal barneverntjenesten utarbeide en plan for framtidige tiltak. Planen kan endres.

Hva er det egentlig som uttrykkes her? Denne paragrafen sier noe om hva staten vil skal skje, og sier noe om hva vi kanskje kan forvente at gjenspeiles i det som gjøres lokalt. Vi kan kalle en slik paragraf for en aktivitetsrettet paragraf idet den viser til flere påbud; Barnevernet *skal* vurdere om videre plassering skal opprettholdes/erstattes av andre tiltak, arbeidet *skal* starte i god tid før ungdommen fyller 18, det *skal* skje i samarbeid med barnet, og til slutt *skal* barnevernet utarbeide en plan for framtidige tiltak.

Paragrafen innleder med at barnevernet *i god tid* før barnet fyller 18 år *skal* vurdere om det er behov for videre tiltak, altså om ungdommen har behov for ettervern. Det fremkommer likevel ikke hva som menes med *i god tid*, hverken gjennom lovverk eller rundskriv. I stedet overlates vurderingen til barnevernets skjønn. Loven gir uttrykk for en forståelse av at

ungdommene trenger tid til å forberede seg på de endringene som skal skje. Hva som oppleves som *god tid* vil trolig defineres ulikt fra ungdom til ungdom. Man kan tenke seg at barnevernansatte må kjenne ungdommene på en mer uformell måte og kunne se hva hvert enkelt barn har behov for. Barnevernet må altså kunne ta avgjørelser ut fra en personfokusert tilnærming, basert på et barnevernfaglig grunnlag. Loven forutsetter denne kompetansen.

Ettersom mine planer ikke gir tilgang til informasjon om når forberedelsene startet, har jeg lett etter hva som gjøres i praksis for å få en forståelse av hvordan ordlyden blir tolket av dem som jobber i barnevernet. I følge Oterholm (2008), som har foretatt en spørreundersøkelse om barnevernets arbeid og rutiner med ettervern, opplyser over halvparten av kommunene at informasjon angående ettervern og kartlegging av behovet for videre tiltak skjer når ungdommen er 17 og 17,5 år. Fra et prosjekt i Drammen²¹ er erfaringene at 16-17-årsalderen synes å indikere *i god tid før 18årsdagen*, men at det ofte viser seg å være i seneste laget.

Videre kan vi lese at loven pålegger barnevernet å vurdere behovet for videre tiltak *i samarbeid med barnet*. I denne teksten finner vi heller ikke at barnets ønsker blir nevnt, bare at barnevernet skal i samarbeid med barnet vurdere om plassering eller andre tiltak skal opprettholdes. Den sier ikke noe om hva samarbeidet skal handle om. Loven stiller krav om handling, men ikke til innhold. Det er interessant å merke seg at i § 1-3 (2) er det barnevernet som pålegges initiativet og ansvaret for å se behovet for videre tiltak. I denne paragrafen skal derimot barnevernet *samarbeide* med barnet om vurderingen. I stedet for å invitere til å delta i vurderingen ville det kanskje vært mer naturlig om barnet i forkant ble spurt om hva det ønsker, hvordan det ser på framtiden og hva det opplever at det trenger. «*Det er det samlende bilde av personens situasjon, interesser og forventninger som danner grunnlaget for å vurdere personens behov for bistand*» (Normann et al 2013:137). Å få innsikt i en persons interesser og forventninger vil trenge samtaler med barnet i forkant av vurderingen. Det ville dessuten være i tråd med å forberede barnet på at det snart skal klare seg på egenhånd, noe barnevernet skal tilrettelegge for²².

Ikke hjelpetrequende nok

Tiltak kan opprettholdes/erstatte av andre tiltak utover 18-årsdagen når ungdom samtykker. Et vedtak om omsorgsovertakelse faller automatisk bort når ungdommer blir 18 år ettersom

²¹ HENÆR-rapport nr.: 02/2010

²² Rundskriv Q-13/2011 s. 3

foreldreansvar formelt opphører når barna blir myndige. Men selve tiltaket om plassering i fosterhjem eller institusjon kan opprettholdes, og det påhviler barnevernet en *plikt* til å vurdere om *plassering* skal opprettholdes eller erstattes av andre tiltak, jr. § 4-15. I lovteksten omtaler paragraf 4-15 (4) kun ungdom som har blitt plassert utenfor hjemmet etter et vedtak om omsorgsovertakelse. Hva med ungdommer som bor hjemme og mottar hjelpetiltak? Det fremkommer i «Barnevernloven – med kommentarer» av Ofstad og Skar (2015) at en slik lovfestet plikt til å vurdere videre tiltak ikke gjelder for ungdommer som mottar andre former for hjelpetiltak når de nærmer seg myndighetsalderen. Årsaken til at barnevernet er pålagt større forpliktelser for ungdom som er under omsorg av barnevernet er at disse ungdommene ofte er i en mer utsatt situasjon enn ungdommer som bor hos biologiske foreldre. Det antas at disse ungdommene har, i større grad enn de andre ungdommene – foreldre som kan bidra med hjelp og støtte i overgangsfasen (Ofstad og Skar 2015). Men det kan være flere grunner til at ungdommer ikke blir plassert utenfor hjemmet. Den mest åpenbare grunnen er at det ikke er grunnlag til det. For at barn skal kunne plasseres utenfor hjemmet må det ha vært prøvd hjelpetiltak i hjemmet først. Dersom hjelpetiltak ikke har bidratt til forbedring, eller at barnet lever under alvorlig omsorgssvikt kan barnet plasseres utenfor hjemmet, jf. § 4-12.

Ungdommene som bor hjemme lever kanskje ikke under alvorlig omsorgssvikt, men trenger likevel bistand fra barnevernet. En annen forklaring på hvorfor ungdom ikke blir plassert utenfor hjemmet er at barnevernet kommer sent inn i familien, og det virker uhensiktsmessig å flytte f.eks. en 16 år gammel gutt til et fosterhjem. Da vil hjelpetiltak i hjemmet være mer aktuelt. At loven ikke inkluderer hjemmeboende ungdommer i forhold til videre oppfølging, til tross for at de er blitt vurdert å trenge bistand fra barnevernet, signaliserer en holdning om at disse ungdommene ikke er *hjelpetrengende nok*, og derfor ikke kvalifiseres til å motta ettervern. Fordi det ikke foreligger en lovpålagt plikt til å undersøke hvorvidt disse ungdommene trenger videre oppfølging kan det være mange ungdommer som ikke får den hjelpen de trenger. Bakketeig et al. (2008) kan legge til at vi vet for lite om ungdommer som bor hjemme og som mottar ettervernstiltak, og i hvor stor grad barnevernet har samtaler med disse ungdommene for å forberede overgangen. Landsforeningen for barnevernsbarn mener at svak saksbehandling i forhold til ettervern *generelt* trolig bidrar til å dekke over det generelle behovet for ettervern:

«Vi ser i praksis at kunnskapen om grunnleggende saksbehandlingsregler etter forvaltningsloven er for dårlig i kommunene, og bekymrer oss for at dette kan medføre at mye viktig kunnskap om ettervernbehovet forsvinner. Helt konkret siktes det til at saksbehandlingen omkring ettervernsspørsmål

altfor ofte blir veldig uformell, og slik at den utvekslingen som i realiteten skal være en prosess med søknad, saksbehandling og enkeltvedtak, lett blir en muntlig samtale som ikke formaliseres, og slik at ungdommen tilbys det den aktuelle kommunen «pleier» å tilby, og så er henvist til å takke ja eller nei til dette.»²³

Også Oterholm (2008) viser gjennom sin studie at skriftlige rutiner for arbeid med ettervern ofte er mangelfull; 67 % av barneverntjenestene hadde en systemisert praksis av arbeidet med ettervern, men kun 28 % hadde skriftliggjort praksisen. Storø (2004) viser til lignende funn da kun et fåtall av kommunene i hans studie oppgir å ha skriftlige rutiner for ettervernarbeid. I teorien er det likevel ikke slik at hjemmeboende ungdommer ikke kan få tilbud om ettervern. På regjeringens nettside finner vi at;

«Barnevernloven gir adgang til å opprettholde igangsatte tiltak, eller erstatte disse med andre tiltak, inntil ungdommen har fylt 23 år. Dette gjelder både for ungdom som det har vært truffet vedtak om omsorgsovertakelse for og ungdom som har mottatt hjelpetiltak etter § 4-4.»²⁴

Også i rundskrivet om ettervern finner vi at; «For barn som mottar frivillige hjelpetiltak, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan»²⁵. Gjennom andre tekster har barnevernet adgang til å opprettholde/erstatte tiltak for hjemmeboende, og blir pålagt å utarbeide planer for alle som innvilges ettervern. Noen plikt til å vurdere behovet har de likevel ikke, og i OBVIT-studien fra Trondheim²⁶ viser det seg at ingen ungdommer som kun mottok hjelpetiltak fra barnevernet, fikk videre oppfølging etter fylte 18 år. Denne gruppen ble ikke prioritert ettersom de ble ansett for ikke å ha samme behov for barnevernets ressurser, til tross for at mange likevel kanskje har behov for ettervern (Bratterud et al. 2008). Det er ingenting som tyder på at disse ungdommene klarer seg noe bedre som voksne enn de som har hatt omsorgstiltak (Clausen og Kristofersen 2008). At barnevernet ikke pålegges en tilsvarende plikt, men snarere fritas for den, signaliserer urealistiske forventninger. Ord har makt, og kan skape det de uttrykker. Bidrar loven til å skape disse urealistiske forventningene?

²³ Ot.prp. nr. 69, s.38.

²⁴ Rundskriv nr. Q-0982. Punkt 2.8.

²⁵ Rundskriv Q-13/2011 s.3.

²⁶ OBVIT-rapport nr. 12/2008, kap. 8.

Om planlegging og planlaging

Siste ledd i § 4-15 (4) pålegger barnevernet (dersom barnet samtykker) å utarbeide en plan. Hva er det egentlig loven forventer av barnevernet idet de pålegger dem å lage en *plan*? Hva er en plan, og hvordan kan vi forstå hva som menes med en plan? De fleste assosierer planer med en slags strategi for å oppnå et bestemt mål. Det er verktøy som brukes overalt i verden, alt fra dagliglivets enkleste gjøremål til komplekse strategier i store selskaper. En generell definisjon på hva en plan er finner vi i Business Dictionary:

«Written account of intended future course of action (scheme) aimed at achieving specific goal(s) or objective(s) within a specific timeframe. It explains in detail what needs to be done, when, how, and by whom, and often includes best case, expected case, and worst case scenarios»²⁷.

I mange bedrifter anses derfor planer som nyttige verktøy for å konkretisere hva som trengs å gjøres, og gir oversikt over hva, hvordan og hvorfor. Innenfor byggebransjen stilles det blant annet krav om reguleringsplan²⁸, og innenfor helsesektoren benyttes individuell plan (IP)²⁹. Selv om reguleringsplanen er ment for husbygging og IP ment for pasientivaretagelse, dreier det seg i all hovedsak om å sette seg et mål og finne hensiktsmessige veier for å komme seg dit gjennom å kartlegge (ens behov), vurdere (hvilke tiltak), tilrettelegge (for at tiltakene kan gjennomføres) og evaluere (funger tiltakene eller må det settes inn nye). Med andre ord krever en planlaging god *planlegging*. Ifølge Normann et al. (2013) må planlegging i forhold til IP basere seg på en skikkelig kartlegging av mål, situasjon, behov, og hevder at den viktigste delen av kartleggingen vil være å få personen selv til å gi en grundig beskrivelse av situasjonen. Poenget med individuelle planer er at det skal være et redskap for å øke brukerens innflytelse og for å få ulike tiltak til å henge sammen (ibid). I barnevernloven sies det likevel ingenting om at barnet skal delta hverken i planleggingen eller i å utarbeide planen, kun at barnevernet skal utarbeide en plan. Man får inntrykk av at det er barnevernet som styrer skuta, og foruten at det kreves et samtykke virker det som om at barnet spiller en svak rolle.

Loven pålegger altså barnevernet å lage en plan, men sier ikke noe om planens hensikt. I forarbeiderne fremkommer det at planens hensikt er å skape forutsigbarhet for den enkelte

²⁷ www.businessdictionary.com

²⁸ Veileder – Reguleringsplan (2011)

²⁹ Forskrift om individuell plan i arbeids- og velferdsforvaltningen, § 7.

ungdom, og tydeliggjøre hva som er de fremtidige tiltakene og hensikten med disse. Hvor lang tid planen skal gjelde for og hva som skal være planens innhold fremkommer hverken av loven eller forarbeiderne. Det er opp til barnevernets vurderinger og skjønn (Ofstad og Skar 2015). At barnevernet utarbeider en plan er ikke i seg selv en garanti for at videre tiltak fører til ønsket måloppnåelse. Det vil være avhengig av hvordan planleggingen foregår, hvordan planen er utformet, hvilken status planen har der den anvendes og hva den brukes til (Breimo et al. 2015). Vi kan likevel forstå kravet om å lage en plan som et signal om at planer anses for å være en hensiktsmessig «metode» eller redskap for å komme nærmere målene for framtiden. Planer gir dessuten adgang til innsyn, endring, evaluering og dokumentasjon på barnevernets arbeid. Siste ledd i paragrafen som sier at *planen kan endres* kan vi forstå som et uttrykk for at planen bør endres, ettersom ungdommens behov ikke vil være de samme under hele prosessen. At planen kan endres innebærer at planen ikke er ment å være rettslig bindende for hverken barnevernet eller ungdommen, men være retningsgivende for barnevernets arbeid med saken (Ofstad og Skar 2015).

En tiltaksplan blir til

Til slutt skal vi se på paragraf 4-5, paragrafen som pålegger barnevernet å utarbeide en tiltaksplan når hjelpetiltak vedtas.

§ 4-5. Når hjelpetiltak vedtas, skal barneverntjenesten utarbeide en tidsavgrenset tiltaksplan. Barneverntjenesten skal følge nøye med på hvordan det går med barnet og foreldrene og vurdere om hjelpen er tjenlig, eventuelt om det er nødvendig med nye tiltak, eller om det er grunnlag for omsorgsovertakelse. Tiltaksplanen skal evalueres regelmessig.

Loven omtaler i utgangspunktet barn under 18 år. Selv om lovteksten ikke direkte omtaler hjelpetiltak for ungdom over 18 år, henviser ettervernrunskrivet³⁰ til denne paragrafen idet den sier at «*Oppfølgingen av tiltak og planleggingen av hva som skal skje etter fylte 18 år skal således gjøres i tiltaksplanen. Tiltaksplanen skal evalueres regelmessig, jf. § 4-5.*» I veilederen fremkommer det at en tidsavgrenset tiltaksplan ikke betyr at tiltakene skal ha kort varighet, men at tidsavgrensningen må være tilpasset målsettingen og tiltakene (s. 26). Loven sier ikke noe konkret om hva som er planens hensikt eller hva planen skal inneholde. Men Stang (2007:261) peker på at «*dersom en slik plan skal ha noen hensikt, bør den inneholde et definert formål med tiltakene knyttet til barnets behov, en beskrivelse av tiltakenes innhold og omfang og*

³⁰ Rundskriv Q13-2011 s. 3.

tidspunkter for evaluering av tiltaket.» Departementets veileder - Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder – kan anses å ha en sentral rolle ved utforming av tiltaksplaner, og som vi skal se, understreker den nettopp Stang sitt poeng.

Barnevernet pålegges en plikt (*skal*) til å følge nøye med på hvordan det går med barnet og vurdere om hjelpen er tjenlig, og *skal* evaluere tiltaksplanene regelmessig. Ved siden av at paragrafen uttrykker viktigheten med oppfølging av tiltak, presiserer loven at barnevernet har et oppfølgingsansvar. Det er barnevernet som må følge opp hvordan tiltakene virker og ta initiativ til å iverksette nye tiltak dersom de opprinnelige tiltakene ikke er tilfredsstillende. Med et oppfølgingsansvar kan man tenke seg at det følger med et krav om kompetanse, selv om loven ikke direkte snakker om et kompetansekrav. I følge Binde (2008:126) er relasjonskompetanse en av de mest sentrale kompetansene en trenger for å bistå og støtte ungdommer i overgangen. Den er nødvendig for at ungdommene «*skal kunne mobilisere ressurser for en langvarig endringsprosess*». Å følge opp ungdommene tett vil kunne by på utfordringer dersom ungdommene ikke har etablert et trygt og tillitsfullt forhold til den ansatte de skal forholde seg til.

Som en del av oppfølgingen må barnevernet evaluere planene regelmessig. Hva som menes med *regelmessig* fremkommer ikke i loven, men i forarbeidene er kvartalsmessig evaluering ansett for å være et minimum i de fleste saker (Ofstad og Skar 2015). I rundskrivet fremkommer det derimot at «*barneverntjenesten bør ta kontakt med ungdom som mottar etterverntiltak når de fyller 19 år for en evaluering av tiltaket.*»³¹ Det stilles høyere forventninger til evalueringsfrekvens av planer for barn under 18 år, enn for ungdom over 18. Her ser vi at begrepet *regelmessig* får ulik betydning alt ettersom hvem det gjelder, og en kan spørre seg om evaluering etter *ett* år kan betegnes som regelmessig. Loven er klar på at barnevernet må følge *nøye med* på barnet og om tiltakene er tjenlig. Dersom tiltakene ikke fører dem nærmere måloppnåelse må de iverksette andre tiltak. Det vil si at tiltakene og hjelpen må komme på et tidspunkt der ungdommen kan nyttiggjøre seg den. Dermed blir *timing* sentralt. I følge Storø (2012) forteller ungdommer at de har fått praktisk hjelp, veiledning i forhold til den selvstendige tilværelsen de skal i møte, samt emosjonell støtte i *forkant* av selve overgangen, hjelp som de ikke nyttiggjorde seg før lenge etter at de hadde flyttet for seg selv. Det kan ha hatt sammenheng med at de, på det tidspunktet de fikk denne støtten, hadde for mange

³¹ Rundskriv Q13-2011 s. 4.

vanskeligheter å håndtere. Først etter at de hadde flyttet ut ble de i stand til å planlegge, og ta fatt på de områdene som dreide seg om den selvstendige tilværelsen (Storø 2012).

«Godt forberedelsesarbeid er dermed, uansett kvalitet, sannsynligvis ikke tilstrekkelig for å støtte de unge gjennom overgangen. Støtten må også gis underveis i prosessen, mens den unge enda lever seg gjennom den og erfarer de direkte utfordringene den gir.» (Storø 2012:133).

Loven kan sies å uttrykke nettopp det Storø poengterer, og da er det paradoksalt at rundskrivet oppfordrer til å evaluere tiltakene først etter ett år.

Vi ser at paragrafer danner en grunnmur for hvordan ettervern skal gjøres; gjennom påbud, tillatelser og oppfordringer til barnevernet. For mange er det utfordrende å gå i sømmene på hva en lovtekst egentlig sier, og det er ikke alltid nok bare å tolke paragrafer. Regjeringen utarbeider andre dokumenter som ansatte innenfor en institusjon på et eller annet vis må forholde seg til. I de neste avsnittene vil jeg derfor ta for meg deler av rundskrivet om ettervern. For å få en forståelse av hvordan det som gjøres «ovenfor» søker å påvirke det som gjøres lokalt vil jeg se nærmere på deler av teksten og forsøke å finne ut hva rundskrivet formidler.

5.2 Analyse av rundskriv – Rundskriv om tiltak for ungdom over 18 år

Staten anvender ulike virkemidler i sin styring av kommunene. Styringsmidlene kan grovt deles inn i juridiske, økonomiske og pedagogiske styringsmidler. De juridiske styringsmidlene består primært av lover og forskrifter, men også av bindende påbud og krav formidlet gjennom rundskriv (Sandvin 2012:9). Rundskriv er altså orienteringer fra et departement til berørte parter om tolkninger av lover og forskrifter. I 2011 utga daværende Barne- og likestillings- og inkluderingsdepartementet et rundskriv for å gi en oversikt over de lovendringene som har funnet sted siden rundskrivet av 1. juli 2003 ble utgitt, og skal erstatte rundskrivet fra 2003. Særlig endringene som trådte i kraft i 2009, som jeg tok for meg i kapittel 2, blir omtalt. Slike politiske dokumenter kan ses som et uttrykk for politiske ideer og kan reflektere både en virkelighetsoppfatning, hva man anser som verdifullt, og ulike politiske *intensjoner* (Bratberg 2014). I tråd med institusjonell etnografi vil styringsdokumentenes krav til hvordan de ansatte skal drive ettervern ha innvirkning på de ansatte og hvordan kravene oppfattes. *«Dokumentene er dermed en praksis og en teknikk som har til hensikt å styre*

individene i feltet ved å definere feltet på spesifikke måter, og ved at individene styrer seg selv gjennom å ta i bruk de diskurser og praksiser som er tilgjengelige for dem» (Kleppe et al. 2012:93).

Etter å ha lest det firesiders lange rundskrivet var det flere spørsmål som reiste seg. Nedenfor presenteres et avsnitt. Angående planarbeid og videre tiltak etter 18 år skrives (s.3):

Målsettingen med å gi tiltak til ungdom i barnevernet etter fylte 18 år, er at også disse ungdommene skal få nødvendig hjelp og støtte i overgangsfasen til en selvstendig voksentilværelse. Overgangen til en selvstendig voksentilværelse er en prosess der ungdommen skal gjøres godt forberedt på en av de største forandringene i livet. Dette innebærer at ungdommen må gjøres godt kjent med hva som kreves av dem etter fylte 18 år, og hvem som kan gi ungdommen støtte. Barneverntjenesten bør sørge for at ungdommen både gis tilstrekkelig tid før 18-årsdagen til å tenke på hva overgangen vil medføre, og tid til å få større klarhet om sine egne ønsker. De som har ansvar for ungdommen bør også bidra til å oppmuntre ungdommen til å gjøre en innsats for å realisere egne ønsker. Det er viktig at ungdom får oppmuntring og støtte til å søke utdanning eller jobb, eller til å gjennomføre utdanning og stå i arbeid.

I rundskrivet ser vi eksempler på at det benyttes ulike begreper som tilsynelatende inneholder et forståelig og klart innhold, men som gjennom nærlesning viser seg og ikke å være så entydig likevel. Hva vil det egentlig si å være voksen? I følge Reinhart Koselleck innehar ikke begreper en enhetlig og stabil kjerne av betydning og mener begreper må forstås blant annet gjennom en synkron analyse hvor man leter etter motbegreper, tilgrensende begreper og synonymer (Christoffersen et al. 2012).

Forvirrende å være voksen

Begrepet *voksen* er ikke nødvendigvis enkelt og selvforklarende, og det dukker stadig opp både i rundskriv, forarbeider og i tiltaksplanene. Rundskrivet forholder seg til det som venter ungdommen i tiden etter 18-årsdagen gjennom å bruke begrepene *selvstendig voksentilværelse*. Men hva menes med *voksen*? Hvis vi tar i bruk Derridas begrep om dekonstruksjon vil vi lære at en tekst alltid sier mer, mindre eller noe annet enn den hadde villet si fordi den som produserer tekst aldri kan håndtere alle språkets denotasjoner, ettersom et tegn ikke har en helhetlig denotativ (en bokstavelig betydning). Hvis vi slår opp i Kunnskapsforlaget sin synonymordbok finner vi blant annet: *moden, myndig, stor, uavhengig*, og blir henvist til å slå opp *myndig* og finner synonymer som: *egenmektig, autoritær, uavhengig*. I følge Christoffersen et al. (2012:36) hevder Kosellech (1985) at begreper ikke bare innehar spor etter det som har vært, men også kriterier for det som skal komme, og at

begreper derfor rommer både erfaringsrom og *forventningshorisont*. Kan det forstås slik at det ligger en forventning til at ungdommer mellom 18-23 år skal gjøres uavhengige, og egenmektige?

Et annet poeng for Derrida er at begreper innehar ulike konnotasjoner, dvs. assosiasjoner. Betydningen av et ord bestemmes ikke bare av den endeløse rekken av synonymer ordet henviser til, men er situasjonsavhengig og kulturelt betinget. Hva det vil si å være voksen vil derfor defineres ulikt. Foreldreansvar oppheves i Norge når barna blir 18, og ofte er det myndighetsalderen som definerer skillet mellom barn og voksen. I Kuwait vil man kunne defineres som voksen når man fyller 21 år, mens man i Indonesia vil kunne defineres som voksen allerede fra man fyller 16 år. Selv om man her hjemme ofte anses for å være voksen idet man blir 18 kan det være nokså forvirrende å forholde seg til begrepet. For eksempel kan man som 15-åring melde seg ut av kirkesamfunnet foreldrene meldte en inn i, få fullt medlemskap i et politisk parti og man kan også fengsles hvis man bryter loven. Når man er 16 år er man over den seksuelle lavalder og man kan bestemme selv om man ønsker å ta abort. Som 16-åring kan man gifte seg med foreldrenes og myndighetenes godkjenning. Når man fyller 18 år får man stemmerett, kan kjøre opp til sertifikat, kjøpe øl, vin og tobakk, lov til å gifte seg og er juridisk ansvarlig for alle handlinger, men man er fremdeles ikke voksen nok til å kjøre lastebil eller kjøpe sterkere drikke. Vil man kjøre buss må man vente til en fyller 24 år³². Samfunnet dobbeltkommuniserer ved at ungdommer går under definisjonen «voksen» på både buss, tog, og t-bane fra man er 16 år, og på fly og hotell regnes man som voksen allerede fra 12-årsalder. Også foreldre dobbeltkommuniserer, hevder forfatter og pedagog Jarle Rasmussen³³: på den ene siden får jenta beskjed om å ta ansvar, og på den andre siden må hun finne seg i at foreldre blander seg inn i privatlivet hennes.

Vi ser at det kan være vanskelig å gi en entydig definisjon på hva det vil si å være voksen. Hvilken kontekst begrepet blir brukt i, vil være avgjørende for hvordan vi forstår begrepet. I rundskrivet finner vi at begrepet *voksen* brukes sammen med blant annet begrepet *selvstendig*, som jo nettopp er noe av det vi assosierer med en voksen person; selvstendig - gjennom å ta ansvar - og som dermed er *handlekraftig* i sin tilværelse. Å være selvstendig blir gjerne assosiert med en viss form for handling og atferd som viser seg gjennom at man kan ta ansvar,

³² www.vegvesen.no

³³ www.ndla.no

få noe gjort og gripe inn om nødvendig (Øiestad 2014). Også *tilværelse* opptrer sammen med begrepet, som også kan bety *eksistens, verden og livsløp*. Dreier ettervern seg om å ansvarliggjøre ungdommene for eget livsløp? Denne forståelsen av meningsinnholdet er ikke direkte motstridende med rundskrivets overordnede mål for ettervern; «*Det overordnede målet med tiltak etter 18 år er at ungdommen gradvis skal settes i stand til å greie seg på egen hånd*» (s.3).

Til nå har jeg vist ulike måter å forstå hva som menes med voksen, og vi ser at det er avhengig av hvor begrepet brukes. Men jeg er interessert i hva politikerne legger i *en selvstendig voksentilværelse*. Hva mener dem er kriteriene for en selvstendig voksentilværelse? Eller mer konkret, hvordan måler man hvorvidt en har «oppnådd» en selvstendig tilværelse? Dette finner vi også en forståelse av i rundskrivet idet vi kan lese helt til slutt i avsnittet jeg presenterte at: *Det er viktig at ungdom får oppmuntring og støtte til å søke utdanning eller jobb, eller til å gjennomføre utdanning og stå i arbeid*. Det kommer klart fram at ungdom enten bør søke utdanning/jobb, eller fullføre en påbegynt utdanning/stå i arbeid. At utdanning og jobb blir trukket fram som de viktigste målsettingene barnevernet og ungdommen bør strekke seg etter er nok ikke tilfeldig. Undersøkelser som tar for seg hvordan det går med barnevernsbarn som voksne bruker ofte variabler som *utdanning, inntekt, mottak av sosialhjelp og arbeidsledighet* for å kunne si noe om dette. Underforstått indikerer grad av utdanning og inntekt hvor selvstendig en person kan sies å være. I et annet avsnitt i rundskrivet gjentas betydningen av disse faktorene: «*I dagens samfunn er det avgjørende at ungdom mestrer utdanning eller jobb, bolig og økonomi, og at de har et godt sosialt nettverk*» (s.3). Politikerne påstår at det er avgjørende, ikke at det *kan* være avgjørende, eller at det er en fordel. De påberoper seg myndighet til å presentere en «sannhet» som barnevernet og ungdommene tvinges til å måtte forholde seg til. Politikerne uttrykker et ønske om at ungdommene skal bli selvstendige og mestre sitt eget liv. Et paradoks reiser seg imidlertid. Bech (1997) betrakter samfunnet som inndelt i særskilte funksjonsområder, som hverken kan speile hverandre eller erstatte hverandre. Man er for eksempel arbeidstaker, låntaker, student, kompis, boligeier, klient osv. «*De blir med andre ord tvunget til å veksle mellom forskjellige, til dels uforenelige atferdslogikker, til å stå på egne bein og ta det som truer med å gå i stykker i egne hender: det egne liv*» (ibid. 1997:112). Men det egne liv er, i følge Bech, aldeles ikke noe eget liv. Mennesker tvinges til å leve sitt liv innenfor de rammene og betingelsene samfunnet setter opp, og som er utenfor deres kontroll. Livet styres av barnehagens åpningstider, trafikkforbindelsene, av arbeidsmarkedet – det er tvers igjennom et institusjonsavhengig liv (ibid.).

I dagens samfunn – individualisme?

Det er interessant at rundskrivet peker på at det *i dagens samfunn* er viktig å mestre (...). Var det mindre viktig å mestre utdanning/jobb, bolig og økonomi i samfunnet før dagens samfunn? Aldri før har det vært et så velutbygd sikkerhetsnett fra velferdsstatens side som i dag. I følge Martinussen (2001) er det dessuten en tendens til å overdrive endringene som har skjedd fra det førmoderne samfunnet til det moderne. Men noe av det som *er* karakteristisk ved *dagens samfunn* er at sosialiseringen er mer spesialisert, sammenlignet med tidligere. Det betyr kort forklart at familieliv, arbeidsliv, fritidsliv og læring på disse områdene tidligere var smeltet sammen, mens unge i dag vokser opp med et skarpt skille mellom disse livsområdene. Noen samfunnsforskere mener at rollestresset (at man er flere roller som f.eks. far, ektemann, ansatt, lokalpolitiker, bilist, keeper) har økt i samsvar med moderniseringen (ibid). Og det er mye som tyder på at ungdom i dag lever under et press. Ifølge psykologspesialist Guro Øiestad (2014) stiller samfunnet vi lever i krav om autonomi, og det forventes at unge voksne skal kunne ta ansvar for egne handlinger og eget liv. De møter uendelig mange valgmuligheter, de er vitne til en konstant informasjonsstrøm, og de blir fortalt at «alt» er mulig. De må ta stilling til mange, ulike, viktige valg. Bech (1997) mener at skyggesiden av individualiseringsprosessen som preger det moderne samfunn er at alle alternativer gir en skyldfølelse. De unge voksne kjenner på et enormt press i forhold til identitet og selvfølelse. Samfunnets verdier og tradisjoner er i endring og de blir oppfordret til, og har muligheten til i langt større grad enn tidligere å følge sine egne drømmer (ibid). Ungdommene blir på mange måter mer overlatt til seg selv og deres hav av muligheter, og kanskje er det dette presset på ungdommene rundskrivet sikter til når de skriver *dagens samfunn*. Politikerne hevder det er avgjørende at ungdom mestrer ulike arenaer, men uten å si noe om *hva* det er avgjørende for. Kanskje er det et uttrykk for en «tatt-for-gitt»-holdning til hva som kan forventes av *voksne*, at «sannheten» ikke krever en forklaring.

Politikernes oppdragelsesfunksjon

Budskapet som kommer til uttrykk gjennom rundskrivet signaliserer ikke bare et ønske fra politikerne om å selvstendiggjøre ungdommene. Teksten sier noe mer, hvilket er i tråd med Derridas påstand om at tekst alltid sier mer, mindre eller noe annet enn den hadde tenkt. Budskapet gir uttrykk for hvilke *normer* som gjelder i samfunnet. Normer springer ut av noen overordnede verdier og kan sies å være en regel som sier noe om forventet atferd eller oppførsel. Normene som f.eks. omfatter lov og rett formuleres og uttrykkes i det politiske systemet, samt overvåkes og sanksjoneres av politi, domstoler, fengselsvesen osv. Innenfor

moral og religion kommuniseres de «riktige» normene gjennom religiøse institusjoner, tradisjoner og familien. Definerings og kommunisering av allmenne regler for normal atferd foregår i en viss grad i de nasjonale og lokale politiske myndighetene. Men normer og regler blir ikke bare formulert, de må *formidles* til samfunnets medlemmer (Martinussen 2001). Rundskrivet om ettervern kan sies å formidle de «riktige» normene. Rundskrivet definerer det overordnede målet med ettervern som en prosess der ungdommene skal gjøres selvstendige – selvstendige på en *bestemt* måte. Vi ser at det er avgjørende at de mestrer utdanning/jobb, økonomi, bolig og nettverk. «Tiltakene som settes inn bør derfor utformes slik at ungdommen gis mulighet til nettopp en slik utvikling»³⁴. Å forholde seg til (eller «mestre» for å bruke ordlyden fra rundskrivet) egne emosjonelle utfordringer, blir ikke nevnt (- og det vil ikke være urimelig å anta at mange ungdommer som er under barnevernets omsorg har en noe belastende historie med seg inn i voksenlivet). Likevel er det ikke disse utfordringene politikerne er opptatte av. Politikerne vil at barnevernet skal legge til rette for *en slik utvikling*, forstått som et normativt livsløp. Normative ideer presenterer en verdifullding. «*Politiske ideer er ofte av nettopp denne typen; ideer som uttrykk for hva man anser for verdifullt og aktverdig*» (Bratberg 2014:58). Rundskrivet presenterer hva barnevernet og ungdommer *bør* fokusere på, hvilket er de målsettinger som er med på å definere hva som er et selvstendig liv. De burde utdanne seg, stå i jobb, håndtere økonomien og *forsørge* seg selv. Ungdommene må *gjøres godt kjent med hva som kreves av dem etter fylte 18 år* og barnevernet bør derfor utforme tiltak *slik at ungdommen gis mulighet til nettopp en slik utvikling*, en utvikling som tilsier at ungdommene kan jobbe mot å skaffe seg det livet politikerne definerer som et normalt og «riktig» liv. «(...) *Det egne liv blir politisk tvers igjennom.*» (Bech 1997:131). Det er interessant å merke seg hva teksten *ikke* sier. Politikerne formidler at barnevernet *bør* tilrettelegge (for en viss utvikling), og sier samtidig hva ansvaret ikke er ment å romme. Det er tilstrekkelig at det tilrettelegges for en slik utvikling.

Ungdommers utvikling er forhåndsdefinert til kun å gjelde en utvikling som er i tråd med et normativt livsløp og utelukker alternative måter å leve på. Samtidig skal ungdommene gis mulighet til å vurdere selv hva livet deres skal bestå i da barnevernet oppfordres til å gi ungdommen *tid til å få større klarhet om sine egne ønsker* -et dilemma som ofte hjemses i sosialt arbeid. Klienter skal på den ene siden være aktive og legge fram sine ønsker og visjoner for fremtiden. På den andre siden er det ikke hvilke som helst valg som aksepteres

³⁴ Rundskriv s.4

som realistiske og ansvarlige valg. *Å få større klarhet* tyder på at det lurer en mistanke om at ungdommene i utgangspunktet ikke har en slik klarhet, eller at det finnes et bestemt innhold i denne klarheten, som de trenger tid (og tiltak) for å komme fram til – tiltak som tilbys av et offentlig hjelpesystem og som definerer hva ungdommenes behov er. Ettervern blir således et middel til å skape selvhjulpne ungdommer. Ettersom målet med ettervern er klart definert innebærer det at ungdommene må underlegge seg en gitt forståelse av selvstendighetens verdi og betydning. Rundskrivets oppdragerfunksjon blir tydelig ved at rundskrivet påfører barnevernansatte en forståelse om mennesker som pliktige til å forsørge seg selv, og påfører ungdommene den samme selvforståelsen i ettervernarbeidet (Solvang, Engebretsen og Heggen 2012).

At ungdommen gis *mulighet* til (...) viser dessuten at språket er optimistisk. Det snakkes om en mulighet, selv om muligheten kan være begrenset. Kun innledningsvis viser rundskrivet til at der finnes forhold som innvirker på ungdommenes situasjon (*Mange ungdommer som har vært under barnevernets omsorg har et mindre og mer sårbart familienettverk enn ungdommer flest*). Utover denne setningen omtales ungdommene som om det er hvilke som helst ungdommer som er i ferd med å tre inn i voksenlivet. Likevel fremstår det som om selvforsørgelse er den beste, og rette veien til et akseptabelt liv. En mulighet som ikke må gis avkall på (Solvang et al. 2012).

Særlig er tekstens velferdspolitiske aspekter synlig. Norske myndigheter er innforstått med at en gunstig måte å redusere velferdsutgiftene på er å få flest mulig ut i arbeid. Det argumenteres også for mange andre fordeler for den enkelte ved å være i aktivitet, men poenget er at arbeidslinja er et hovedprinsipp i norsk velferdspolitik, og utgangspunkt for de fleste nyere tiltak i arbeids- og trygdepolitikken. Politikerne styres av overordnede velferdspolitiske mål, og vi ser at det også i ettervernet ligger et mål om at ungdommen bør utdanne seg og være i jobb (Solvang et al. 2012).

Ansvarliggjøring

La oss dvele litt med en siste setning. Barnevernet oppfordres til å *oppmuntre ungdommen til å gjøre en innsats for å realisere egne ønsker*. Som jeg var inne på i forrige avsnitt står ikke ungdommer frie til å definere selv hva som er deres ønsker for fremtiden. De styres av overordnede mål, gjennom politikerne og barnevernansatte, til å anse et selvstendig liv som det eneste riktige mål. I denne setningen kan man skimte at rundskrivet antyder noe mer –

nemlig at ungdommer er umotiverte. Ungdommer trenger å bli oppmuntret og motiverte til å gjøre en *innsats*. Ungdommens oppfatninger og vurderinger trekkes i tvil, mens de ulike begrensningene i ungdommens situasjon som gjør det vanskelig å realisere egne ønsker, ikke tas med i betraktning. Barnevernet oppfordres til å gjøre ungdommen *aktiv* slik at egne ønsker kan realiseres, underforstått som om ungdommene i utgangspunktet er passive. Mellom linjene kan vi forstå rundskrivets utsagn slik at ungdommene er i besittelse av ressurser som han eller hun kan benytte, og som ikke benyttes her og nå, men som tiltakene skal bidra til. Igjen blir ungdommen ansvarliggjort; ansvarlig for ikke å ha tatt i bruk sine ressurser godt nok. Ansvar for å endre situasjonen blir tilskrevet ungdommene (Solvang et al. 2012:116-118).

En slik ansvarliggjøring er i tråd med Foucaults *conduct of conduct*, styring av selvstyring. Dette er en form for distansestyring som ikke tvinger klienten til lydighet, men heller styrer klientens vilje til å *ville* strebe etter de mål som staten anser som riktige (Solvang et al. 2012). Slik jeg ser det uttrykker rundskrivet at veien til et anstendig og godt liv er gjennom en selvstendigjøring. Målet om å bli selvstendig skal også *ønskes* av ungdommene, et mål som den enkelte ungdom kan (og skal) bidra til å forfølge. Ved aktivt å benytte seg av de ressurser som er tilgjengelige, og gjøre en innsats for å nå sine mål vil ungdommer oppnå et verdig (selvstendig) liv.

Kapittel 6 – Analyse av tiltaksplaner

I forrige kapittel så vi på styringstekstene som sier noe om hvordan ettervern skal gjøres. Vi så at disse tekstene formidler sterke, normative budskap med fokus på individualisering og atferdsendring. I dette kapitlet ser jeg på tiltaksplanene. I følge Smith er tekstene et uttrykk for det språket som koordinerer våre handlinger, og sees som representanter for styringsrelasjonene. For å forstå hvordan styring oppstår og påvirker oss må man se på hvordan institusjonelle ordninger brukes og gjøres i praksis. Widerberg (2007a) peker på at en studie av tekster som konkrete hendelser gir oss tilgang til kunnskap om koblingen mellom det lokale hverdagslivet og styringsrelasjonene i samfunnet. Denne framgangsmåten tillater oss å «nøste opp» fra mikronivået til samfunnets makrostrukturer.

Jeg skal systematisk ta for meg tiltaksplanene, trinn for trinn, slik det fremkommer i veilederen. Som nevnt i forrige kapittel har staten ulike virkemidler i sin styring av kommunene. En statlig veileder er et eksempel på den pedagogiske styringen som kan benyttes. Den inneholder politiske anbefalinger, og er ikke bindende (Sandvin 2012). Men tiltaksplanveilederen uttrykker en planleggingslogikk, og presenterer en struktur for slike planer, og gir innspill og anbefalinger til hva som bør vektlegges når planene skal fylles med innhold. Poenget er egentlig ikke om veilederen blir fulgt, men om planene er utformet på en måte som gir mening. Derfor velger jeg å bruke veilederen som referansepunkt, ikke fordi veilederen utgjør en mal eller «riktig» norm for hvordan slike planer skal skrives, men fordi den uttrykker formålet med og rasjonaliteten bak rådet om *god planlegging*. Veilederen presenterer ulike momenter eller «kontrollspørsmål» som et hjelpemiddel til å fylle tiltaksplanens struktur med et hensiktsmessig innhold (s.14). Veilederen omtaler ikke tiltaksplaner konkret ift. ettervern, men sier i stedet at *«denne delen [del 2] er den mest omfattende fordi det i omtalen av tiltaksplaner også uttrykkes en forståelse som er av betydning for andre planer»* (s.5). Barne- og likestillings-departementet har også gitt ut en rutinehåndbok for barneverntjenestene, hvor vi finner en henvisning til veilederen angående utarbeidelse av tiltaksplaner ift. ettervern; *«For ungdom under omsorg skal barneverntjenesten i henhold til barnevernlovens § 4-15, (4), i god tid før ungdommen fyller 18 år, utarbeide en plan for framtidige tiltak; se også Tiltaksplaner og omsorgsplaner - en veileder fra BLD.»*³⁵ Barnevernet blir altså oppfordret til å ta utgangspunkt i veilederen når planene skal utformes.

³⁵ Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene, punkt 10.4.3 (s.103).

I min fremstilling vil jeg vise til eksempler fra tiltaksplanene, slik at det blir lettere for leserne å se hva mine tolkninger og konklusjoner grunner seg på. De er ment som «kikkhull» inn i materialet. Av hensyn til konfidensialitet har jeg laget fiktive navn der det var nødvendig, mens stedsnavn og årstall blir erstattet med x, n og y.

6.1 Situasjonsbeskrivelsene

Veilederen oppfordrer til at situasjonsbeskrivelsen skal tydeliggjøre hvilke spesifikke forhold (s. 14) ved barnets situasjon som tiltakene skal rettes mot, og hvilke ressurser som har, eller kan få betydning for disse forholdene. Det forklares ikke hva som menes med ressurser, men under avsnittet om *tiltaksbeskrivelsen* fremkommer det at ressurser kan være personer, ferdigheter, interesser eller aktiviteter (s. 24). Det er ikke en generell og helhetlig beskrivelse av familiens [ungdommenes] problemer det her spørres etter, men en kort oppsummering av situasjonen på det tidspunktet arbeidet starter, og en *tydeliggjøring* av hvilke *spesifikke* forhold tiltakene skal rettes mot. En kan tenke seg at det er situasjonen ungdommen er i som skal styre den videre planleggingen, og at det derfor er viktig å få frem informasjon om situasjonen og om ungdommen slik at planleggingen kan være målrettet og tilpasset hver av ungdommene. I tråd med veilederen har jeg lett etter en såkalt *problemorientering* (blir noen problemer nevnt?) og sett etter *ressursalternativer* (blir noen ressurser nevnt?).

Analysen viser at det er stor variasjon mellom de ulike tiltaksplanene når det gjelder å utarbeide situasjonsbeskrivelse, men at de i all hovedsak karakteriseres av å være korte og upresise. Over halvparten (14 av 20) av tiltaksplanene har enten korte situasjons-beskrivelser eller mangler en slik beskrivelse helt! Enda mer konkret: 3 av de 14 planene har ikke ført opp situasjonsbeskrivelse i det hele tatt, og 3 planer henviser til vedtaket. De resterende 8 av de 14 planene har en nokså kort (fra 15 til 30 ord) og/eller upresis tilnærming til situasjonsbeskrivelsene. Etersom den videre planleggingen (målbeskrivelse og tiltaksforslag) skal basere seg på situasjonsbeskrivelsen er det lett å tenke seg at det vil bli problematisk å finne hensiktsmessige mål og tiltak basert på så kort og diffus informasjon.

Det er viktig å få frem at jeg også fant eksempler på mer omfattende og detaljerte situasjonsbeskrivelser (fire planer med 100-130 ord, en plan på ca. 200 ord og en plan på over 400 ord), men ettersom tiltaksplanene domineres av korte situasjonsbeskrivelser velger jeg

nedenfor først å vise til fire eksempler hentet fra de tiltaksplanene med kortest/upresise situasjonsbeskrivelser:

Situasjonsbeskrivelse (eks. 1):

Jenta går på x skole på helse- og sosialfag. Begynner på andre året til høsten 201x.

Situasjonsbeskrivelse (eks. 2):

«Dennis» har bodd på institusjon ved x siden xx.xx.xx. «Dennis» er nå over 18 år og er flyttet til ungdomsbolig i n. Han ønsker fortsatt oppfølging fra y barneverntjeneste i form av hjelpetiltak.

Situasjonsbeskrivelse (eks. 3):

X barneverntjeneste har hatt omsorgen for «Kim» over mange år. «Kim» ønsker oppfølging fra barneverntjenesten etter fylte 18 år og ønsker fortsatt å bo i fosterhjemmet.

Situasjonsbeskrivelse (eks. 4):

«Mari» har spiseforstyrrelse, går til behandling for det. Trenges å bli fullt opp rundt dette, samt skole/dagtilbud situasjonen.

Som vi ser er situasjonsbeskrivelsene *ikke* en tydeliggjøring av barnets særlige behov eller en beskrivelse av situasjonen som den videre planleggingen kan lene seg på. De er korte, generelle og upresise. I de tre første eksemplene er beskrivelsene svært generelle og peker hverken på hva som er de konkrete problemene eller behovene for ungdommene, eller gir innsyn i ungdommenes situasjon.

Hvis vi ser på det første eksemplet (Jenta går på x skole på helse- og sosialfag. Begynner på andre året til høsten 201x.) kan det tenkes at det nettopp er skolesituasjonen til jenta som er problematisk, ettersom dette er det eneste forholdet som blir nevnt i beskrivelsen. Det fremkommer likevel ikke *hva* som er hennes behov i forhold til skolesituasjonen. Jeg er interessert i om det er sammenheng mellom situasjonsbeskrivelsen og målbeskrivelsen. Under målbeskrivelsen i denne tiltaksplanen står det; «*oppfølging rundt skolesituasjonen.*» Hovedmålet kan sies å gjenspeile situasjonsbeskrivelsen, men fremdeles får vi ingen innblikk i hva det er med skolesituasjonen som er problematisk og som krever oppfølging. Mangler hun motivasjon til å fullføre skolen? Blir hun ertet av andre elever? Problemorienteringen er mangelfull da den ikke peker på noen spesifikke forhold ved skolesituasjonen som mål og

tiltak kan rettes mot. For å finne en nærmere beskrivelse av hva som er jentas utfordring i forhold til skolesituasjonen er det naturlig å se å hvilke delmål og tiltak som er satt opp. Det viser seg at denne tiltaksplanen ikke har oppført delmål, og ikke ett eneste tiltak! I denne planen er heller ikke noen ressursalternativer nevnt.

I eksempel to og tre finner vi ingen spesifikk informasjon om hva Dennis og Kim strever med, hvilke problemer som eksisterer i deres hverdag eller hvilke konkrete behov de har for at overgangen til voksenlivet skal være så trygg og forutsigbar som mulig. Det mangler altså en problemorientering. I disse planene framkommer det derimot ressursalternativer. Dennis har flyttet til en ungdomsbolig, og Kim ønsker å fortsette å bo i fosterhjemmene. Både ungdomsbolig og forlenget opphold i fosterhjem kan omtales som ressursalternativer. Under tiltak fremkommer det at Dennis skal få veiledning av miljøarbeidere i ungdomsboligen. Å fortsette å bo hos fosterfamilien kan være nyttig da ungdommene får lengre tid til å modnes og forberede seg før de flytter ut. Det framstår som et «typisk» tiltak i mange planer og vi forstår at dette anses å være en ressurs gjennom setninger som: «*Hun har en trygg tilknytning til sine fosterforeldre da hun har bodd der mesteparten av sitt liv. Det er viktig at denne trykgheten og tilknytningen opprettholdes.*» og «*Han føler seg ivaretatt og trygg i nåværende fosterhjem og ønsker selv og fortsatt bo der*».

I det siste eksemplet over (eksempel fire) finner vi to problemorienteringer, den første gjelder spiseforstyrrelsen. Det fremkommer at dette må følges opp og situasjonsbeskrivelsen legger til at hun går til behandling. Dermed blir ett ressursalternativ nevnt. Et problem nevnes, spiseforstyrrelsen, men beskrivelsen sier ingenting om hva spiseforstyrrelsen forårsaker for Mari. Hvordan er situasjonen hennes? En psykisk lidelse er riktignok innenfor psykiatriens domene, men det er ikke urimelig å tenke at barnevernet må tilpasse og ta hensyn til spiseforstyrrelsen på andre måter i Mari sitt liv. Dermed kan det tenkes at det er naturlig å forklare kort hvordan sykdommen (spesifikt) påvirker Mari i hverdagen, og hva som er hennes særlige behov som gjør at hun trenger videre oppfølging.

Ettersom Mari har en spiseforstyrrelse er det naturlig å forvente at barnevernet og psykiatrien er i dialog med hverandre for best mulig å kunne bistå Mari med de ulike utfordringene som følge av spiseforstyrrelsen. Det blir ikke nevnt et slikt samarbeid i situasjonsbeskrivelsen eller i planen for øvrig. Idet barnevernet skriver at hun går til behandling, og det ikke nevnes et

samarbeid mellom barnevernet og psykiatrien virker det som om barnevernet fraskriver seg ansvaret for å følge opp spiseforstyrrelsen.

Videre i situasjonsbeskrivelsen ser vi at enda et problem blir nevnt; skole/dagtilbud-situasjonen. Heller ikke her får vi innsyn i hvordan situasjonen er, hva problemet består i, hva som er hennes særlige behov - kun at det eksisterer et problem i forhold til skole/dagtilbud og at også dette må bli fulgt opp. Vi ser enda en plan uten en situasjonsbeskrivelse som mål- og tiltaksbeskrivelse kan bygge videre på. Problemorienteringen er mangelfull, og ressursalternativer mangler.

Redusert til en fortelling

Veilederen fremhever at tiltaksplaner er et samarbeidsprosjekt mellom de involverte partene. *«Utarbeiding og oppfølging av tiltak og tiltaksplaner er derfor et samarbeidsprosjekt der ungdom, større barn og foreldre medvirker og hvor de så langt som mulig skal finne sine egne formuleringer igjen i mål og prioriteringer»* (s. 12). Et viktig poeng i forhold til situasjonsbeskrivelsene jeg har presentert overfor, og som gjelder for flere enn disse, er at beskrivelsene av ungdommene presenteres gjennom en synsvinkel som betrakter ungdommene «utenfra». Dette omtales gjerne som aural synsvinkel (Engebretsen 2007), som kjennetegnes av at skrivere betrakter personer og hendelser utenfra. Det motsatte – personal synsvinkel – lar personer være en deltaker i det som fortelles. Synsvinkelen reflekteres av hvilke stemmer som kommer til orde i teksten. Får personene lov til å snakke selv, eller er det skriverens fortolkning som gjengis? I planene over er skriftersynsvinkelen aural – skriveren deltar ikke i historien det berettes om. Det er fortellinger om ungdommene, der ungdommene er hovedpersonene. Ungdommenes egne stemmer eller synsvinkel høres ikke. Ungdommene er observert utenfra, fra en posisjon utenfor teksten. En slik aural synsvinkel er en vanlig autoriseringsstrategi for makttekster, ettersom utenfra-perspektivet gir teksten autoritet og tyngde. Innenfor en personal synsvinkel vil man ofte kunne finne at slike tekster gir inntrykk av en samtale mellom to likeverdige deltakere som deler et felles anliggende: de har en felles sak (Skjervheim 2002). Ettersom tekstene i situasjonsbeskrivelsene er aurale, fortellinger om ungdommene sett utenfra, framstår ikke planene som et samarbeidsprosjekt mellom ungdommene og sosialarbeiderne, slik veilederen oppfordrer til.

14 av 20 planer har korte, generelle, upresise eller ingen situasjonsbeskrivelser. For at sosialarbeidere skal kunne «navigere» seg frem til hensiktsmessige tiltak i den videre

planleggingen må kartet de navigerer etter være oversiktlig og tydelig. For å ta seg fram i ett terreng er det avgjørende å vite hvor man selv står, og hvilket utgangspunkt man har. Disse «kartene» er enten mangelfulle i forhold til problemorientering eller ressursalternativ, eller i forhold til begge punktene. Planene framstår som fortellinger om ungdommene der ungdommene ikke har fått deltatt aktivt i prosessen, men blitt observert utenfra. Utformingen av situasjonsbeskrivelsene framstår ikke som et samarbeidsprosjekt, og er ikke i tråd med oppfordringen fra departementets veileder. Tre situasjonsbeskrivelser henviser til vedtaket og kan tyde på at veilederen enten ikke er lest eller ikke blitt tatt på alvor, ettersom det framkommer i veilederen at: «Tiltaksplanen er et selvstendig dokument. Den er ikke et enkeltvedtak og skal heller ikke være en del av et vedtak. Loven forutsetter imidlertid at tiltaksplanen skal foreligge samtidig med vedtaket, og det bør derfor fremgå av vedtaket at tiltaksplan er utarbeidet» (s. 10). En tiltaksplan skal altså være et selvstendig dokument og det må forstås slik at ungdommenes situasjonsbeskrivelser ikke skal være avhengig av innsyn i vedtaket.

Seks av tiltaksplanene i materialet hadde en lengre situasjonsbeskrivelse. To situasjonsbeskrivelser har henholdsvis 200 og 400 ord. Disse to svært utfyllende beskrivelsene kan i så måte være ytterligere et tegn på at veilederen ikke har blitt lest eller hatt særlig betydning for barnevernansatte. Veilederen forklarer at det er barnets situasjon og dets *særlige behov* (jft. § 4-4), som skal tydeliggjøres i situasjonsbeskrivelsen. Ulike måter å gjøre jobben på kan sees på som et utslag av at de ansatte leser tekstene på ulike måter, og at dette får betydning for hvordan de gjør jobben sin i det daglige. Nedenfor vises et eksempel på hvordan en noe lengre beskrivelse ser ut, og hvordan den følges opp av mål og tiltak:

Situasjonsbeskrivelse (eks. 5):

«X barneverntjeneste har hatt omsorgen for «Mia» jfr. Lov om barneverntjenester § 4-12 siden hun var liten. Hun har bodd i fosterhjem hos y. Det er avtalt at Mia fortsatt skal bo i fosterhjemmet, dette er også noe hun selv vil. Mia har søkt på vgs i x [en annen kommune] fra høsten. Hun har planer om å flytte dit sammen med venner. Det er avtalt at Mia skal ha oppfølging av barnevernet også når hun flytter bort for å gå skole. Mia har jevnlig kontakt med VOP. Hun har i perioder slitt psykisk og ønsker selv å motta hjelp fra psykiatrien framover. Det er også avtalt at hun skal ha jevnlig samtaler med støtteperson gjennom utekontakten i x. Barnevernet anser det som viktig at Mia har trygge voksne rundt seg som bistår henne i forhold til de ulike områder nevnt nedenfor i denne tiltaksplanen.»

I denne planen får vi inntrykk av at Mia har deltatt i prosessen med å utvikle tiltaksplanen. Teksten gjengir ikke Mias egne ord, bare skriverens fortolkning av hennes synspunkter. Men skriveren tilstreber seg på å gjengi hovedpersonens perspektiver ved å legge til at «dette er også noe hun selv vil» og «hun ønsker selv å motta hjelp». Det fremkommer at de har inngått avtaler, noe som tyder på at det har foregått en samtale mellom partene. Altså har Mia hatt en stemme her, og ikke blitt «observert» utenfra.

Flere ressursalternativer er nevnt; hun ønsker å bo i fosterhjemmet en stund til, hun har jevnlig kontakt med VOP og det er avtalt at Mia skal ha jevnlig samtaler med støttekontakt gjennom utekontakten. Vi får innblikk i hennes fremtidsplaner, og vi får en forståelse av at Mia har utfordringer som gjør at hun trenger oppfølging. Beskrivelsen har mye fokus på her-og-nå-situasjonen; hun bor hos fosterforeldre, vil flytte til høsten, hun sliter psykisk og vil ha oppfølging fra barnevernet. En del generell informasjon listes opp og ingen spesifikke forhold nevnes – unntatt at hun sliter psykisk. Men hva er den konkrete utfordringen i Mias hverdag som barnevernet skal bistå Mia med? Det fremkommer at hun i perioder har slitt psykisk og at hun går til behandling i VOP. Altså blir et spesifikt problem nevnt, og selv om hovedansvaret for Mia sine psykiske problemer ligger innenfor psykiatriens kompetansefelt, kunne man tenkt seg at beskrivelsen var mer konkret. Tiltak som rettes mot f.eks. en spiseforstyrrelse vil trolig være annerledes enn tiltak rettet mot en psykisk lidelse preget av sosial angst eller depresjon. I planen finner vi dessuten ingen spor av kontakt mellom barnevernet og VOP. Det fremgår riktignok at *«saksbehandler deltar på møter med Mia og andre instanser etter ønske og behov»*. Barnevernet tilbyr seg å delta i møter - etter ønske fra ungdommen eller VOP. Ansvar for å ta initiativ blir dyttet over på «de andre» (ungdommen og VOP). Det er grunn til å spørre seg hvorfor det ikke legges større vekt på å samarbeide med den instansen som trolig er en av de viktigste for Mia i denne overgangsperioden. Breimo et al. (2013) undersøkte hvordan ungdom over 18 år opplevde overgangen fra barnevernet til Nav og konkluderer med at: *«Et tettere samarbeid mellom de systemene som er aller viktigst i overgangen for disse ungdommene kunne skapt grunnlag for en mer kontinuerlig oppfølging(...)*» (s. 50). Men denne planen er ikke unik i så måte. I 15 av de 20 tiltaksplanene er andre instanser enn barnevernet involvert i ungdommene. Disse er Nav, vgs, VOP, DPS og UPP. I rundskrivet kan vi lese at politikerne kommer med en sterk oppfordring til barnevernet om å ha et særlig ansvar for å koordinere tiltakene fra barnevernet og øvrige instanser. Det står (s. 4):

«Dersom ungdommen etter fylte 18 år **også** har behov for tiltak som hører inn under andre deler av hjelpeapparatet, bør barneverntjenesten ha et særlig ansvar for å bistå ungdommen i kontakten med disse, og for å koordinere tiltakene» (Min utheving).

Likevel går det igjen i planene at mange av «sakene» skal flyttes over til Nav, at barnevernet har tatt kontakt med Nav [kun] i forhold til økonomisk bistand, og det nevnes bare kort at ungdommene går til behandling i VOP, DPS eller UPP. At ungdommene er involverte i andre hjelpeinstanser framkommer i situasjonsbeskrivelsene gjennom setninger som; «Jenta er tilknyttet DPS», «jenta går i behandling hos VOP», «gutten er videreført til DPS» og «gutten får oppfølging av VOP». Her foreslår Breimo et al. (2013) at ikke bare Nav bør komme tidligere inn og samarbeide med videregående skole om utdannings- og arbeidsforberedende tiltak, men også at barnevernet og Nav bør samarbeide tettere *etter* at ungdom fylte 18 år, slik at de ikke bare blir «overført til Nav» (ibid. s. 50). Ettersom det ikke fremkommer i planene at barnevernet har kontakt med de aktuelle instansene er det rimelig å anta at det ikke eksisterer et slikt tett samarbeid mellom barnevernet og de involverte instansene. I bare én tiltaksbeskrivelse får vi inntrykk av at barnevernet ønsker å samarbeide med andre instanser; «Far, gutten, barneverntjenesten og UPP møtes i samarbeidsmøter for å kunne tilrettelegge på best mulig måte rundt gutten og hans situasjon. Skolen deltar ved behov». Her virker det som om UPP er involvert i samarbeidsmøter sammen med barnevernet. Men dette er den eneste av de 15 planene som beskriver et slikt samarbeid.

Svakt samarbeid – et strukturproblem?

Hvorfor barnevernet ikke ser ut til å samarbeide tettere med andre instanser kan bunne i et strukturproblem. I Norge er velferdstjenestene organisert slik at noen er rettet mot barn, mens andre er rettet mot voksne. Det betyr at når et barn som mottar tjenester fyller 18 år, flyttes ansvaret over på voksensystemet. For mange oppleves dette skiftet som brutalt, og for dem som har hatt en barndom med mange brudd, kan denne overgangen oppleves som ytterligere et brudd. Breimo et al. (2013) avdekket et slikt strukturproblem i deres studie av hvordan ungdommer med sammensatt bakgrunn med langvarig hjelp fra det offentlige, blant annet gjennom barnevernet og NAV, opplever overganger mellom ulike livsfaser og hjelpesystemer. De hevder at hjelpesystemene er lukket omkring sin egen aktivitet og sitt eget ansvar, og at det også eksisterer en viss mistillit mellom systemene. Selv om hjelpesystemene er enige om betydningen av samarbeid, virker det som om de definerer samarbeid på ulike måter. Ingen har, eller tar «ansvaret for å bygge bro mellom en barndom preget av omsorgssvikt og

omfattende systemomsorg, og et voksenliv med helt andre krav, helt andre hjelpesystemer, og hvor det forventes å stille likt med de som har langt mindre ballast med seg i bagasjen» (ibid. s. 57).

«The missing link»

Før jeg beveger meg over til målbeskrivelsene skal vi vende tilbake til Mias situasjonsbeskrivelse (eksempel 5) som sier at Mia trenger bistand til «*områder nevnt nedenfor i denne tiltaksplanen*». En upresis håndtering av situasjonsbeskrivelsen, men som kanskje kan tyde på at sosial-arbeideren ikke har valgt og slavisk følge malene som departementet utga. Faktisk advarer Normann et al. (2013:136) mot slavisk å følge forhåndsoppsatte maler når det kommer til individuell planlegging for å sikre at planleggingen blir så individuelt tilpasset som mulig. Så jeg ser etter de såkalte «områdene nedenfor» og må til tiltaksforslagene for å få en forståelse av hva hun trenger bistand til. Det kan legges til at hovedmålet er; «*Sikre at Mia får nødvendig hjelp og støtte slik at hun mestrer sin hverdag samt sikre henne en mest mulig selvstendig tilværelse*». Planen mangler delmål. Hun innvilges tre tiltak. To av tiltakene (forlengelse av fosterhjems plass og regelmessig kontakt med barnevernet) gjenspeiler informasjonen i situasjonsbeskrivelsen. Det tredje tiltaket er livsopphold (økonomisk bistand), men det fremkommer ikke gjennom situasjonsbeskrivelsen at hun har behov for økonomisk bistand. Riktignok fremkommer det at hun skal flytte til en annen kommune, og at barnevernet skal fortsette å ha oppfølgingen. Kanskje innvilges hun økonomisk bistand ift. at hun skal flytte og bo for seg selv. Likevel blir ikke flyttingen nevnt i hverken mål- og tiltaksbeskrivelsen. I følge veilederen må tiltaket gis et konkret innhold, ettersom det samme tiltaket kan ha ulik «funksjon» for de ulike ungdommene (s.23). Tiltakets formål må fremkomme, og i denne situasjonsbeskrivelsen er alle tre tiltakene uten et konkret innhold og formål. Det er heller ingen tiltak iverksatt for å forberede henne på overgangen til en selvstendig tilværelse og det å bo for seg selv. Det er altså en svak sammenheng mellom situasjonsbeskrivelsen og tiltaksbeskrivelsen.

Heller ikke her skiller denne planen seg ut. I over halvparten av planene er det eksempler på at det mangler en logisk sammenheng mellom situasjons- og tiltaksbeskrivelsen. I én plan finner vi en situasjonsbeskrivelse som dette; «*X barneverntjeneste har hatt omsorgen for Lise over år. Lise ønsker videre oppfølging av barnevernet og har samtykket til det. Hun ønsker å bo i fosterhjemmet hos y. Hun går på vgs i n.*» Hovedmålet i denne planen er: «*Hjelpe Lise til en mest mulig selvstendig tilværelse*». Planen inneholder tre delmål; hun skal fullføre videregående skole, lære seg dagligdagse gjøremål og lære å forvalte egen økonomi. Bare ett tiltak

innvilges i denne tiltaksplanen; eget bankkort. Koblingen mellom situasjonsbeskrivelse, målene for fremtiden og *hvordan* de skal komme «dit» er fraværende.

6.2 Målbeskrivelsene

Hovedmål

I veilederen fremheves det at gode målsettinger er avgjørende for at en tiltaksplan skal være et funksjonelt arbeidsredskap. Det er målsettingene som skal uttrykke hva som er hensikten med innsatser og tiltak som iverksettes. Veilederen gjør et skille mellom hovedmål og delmål. Jeg vil i de neste avsnittene beskrive hovedmålene, før jeg tar for meg delmålene.

I følge veilederen (s. 15) skal hovedmålet vise tilbake til hva som er utgangspunktet for tiltakene; problemene, og samtidig gi et bilde av ønsket situasjon i fremtiden. Veilederen tar utgangspunkt i tiltaksplaner for barn under 18 år, der formålet er å gi barn som opplever ulik grad av omsorgssvikt en trygg oppvekst. Veilederens eksempel på en hovedmålbeskrivelse tar utgangspunkt i en slik kontekst: *«Jenny skal ha en omsorg preget av trygge rammer og tilstrekkelig voksenkontakt»*. Barnehage kan være et tiltak her, ifølge veilederen. Veilederen påpeker at tiltaket barnehage kan ha ulike formål for ulike barn, og det må derfor presiseres *hva* som er det konkrete behovet for hvert barn. I rundskrivet om ettervern kan vi se at; *«Formålet med tiltak etter fylte 18 år er å bidra til at ungdommene opplever overgangen til en selvstendig voksentilværelse som trygg og forutsigbar»* (s. 3). Det vil være rimelig å forvente at hovedmålet i tiltaksplanene gjenspeiler rundskrivets formål med ettervern – at ungdommene opplever en trygg og forutsigbar overgang til en selvstendig tilværelse.

Analysen viser at alle de 20 planene har ført opp hovedmål, og at hovedmålene ofte er formulert med én setning, hvilket er i tråd med veilederen (s. 15). Når det gjelder innholdet i hovedmålene kunne jeg se at over halvparten (15 av 20) av planene har målbeskrivelser som fokuserer på å gjøre ungdommene selvstendige, i stand til å ta ansvar for eget liv, og mestre egen voksentilværelse. Under vises eksempler på hovedmål for fem av disse:

Hovedmål (eks. 1):

«Bli i stand til å ta ansvar for eget liv.»

Hovedmål (eks. 2):

«Hjelpe henne til en mest mulig selvstendig voksentilværelse»

Hovedmål (eks. 3):

«Gjøre han selvstendig og ta ansvar for eget liv»

Hovedmål (eks. 4):

«Sikre at hun får nødvendig hjelp og støtte for å mestre sin hverdag og få en selvstendig tilværelse»

Hovedmål (eks. 5):

«At etter hun har tatt fagbrevet skal bli i stand til å forsørge seg selv»

Utover de 15 planene hvor selvstendighet og ansvarliggjøring er i fokus, er det tre planer som har fokus på ivaretagelse av psykisk helse og/eller relasjoner til familiemedlemmer. For eksempel finner vi i tiltaksplanen til «Alex» at hovedmålet er:

Hovedmål (eks. 6):

«Gutten opplever å mestre egen livssituasjon, ivareta egen psykisk helse og opplever å ha en hensiktsmessig og god relasjon til sin far».

I sistnevnte eksempel mangler likevel en situasjonsbeskrivelse. Delmål- og tiltaksbeskrivelsen uttrykker, ved siden av å legge vekt på ivaretagelse av psykisk helse og relasjon med far, at egenskaper ved ungdommen må endres. Han skal *mestre* egen livssituasjon.

Hovedmålene i nesten alle planene har fokus på å gjøre ungdommene i stand til å ta ansvar for eget liv og egen helse, og forberede dem på en selvstendig tilværelse. Hovedmålet skal, ifølge veilederen, både reflektere hva som er utgangspunktet for tiltakene; problemene (s.15). Med målsettinger som disse signaliseres det at problemet med ettervern ungdommer er at de uselvstendige – ikke at de er sårbare og trenger noen hender å holde i for å gå overgangen til selvstendig tilværelse i møte på en trygg måte. Noe av det mest interessante er at ingen av hovedmålene (alle 20 tatt i betraktning!) nevner noe om å tilrettelegge for en *trygg og forutsigbar overgang*. I rundskrivet så vi at formålet med tiltak etter fylte 18 år er å bidra til at ungdommene opplever overgangen til en selvstendig voksentilværelse som trygg og forutsigbar (s.3). Men nederst, på samme side, i rundskrivet finner også at:

«Det **overordnede** målet med tiltak etter 18 år er at ungdommen gradvis skal settes i stand til å greie seg på egen hånd» (min utheving).

Det virker som om det overordnende målet har forkjørsrett og styrer ettervernarbeidet til å fokusere på selvstendigjøring framfor overgang.

Som vi har sett tidligere i analysen signaliserer rundskrivet at ungdommene må bli selvstendige og ansvarliggjøres for egne liv. I tiltaksplanene blir *selvstendighet* satt til øverste målsetting. Å ha fokus på å gjøre ungdommene selvstendige, i stand til å ta ansvar for eget liv og tilrettelegge for en voksentilværelse kan sees på som et uttrykk for, og et forsøk på å ansvarliggjøre ungdommene for eget liv. Å være selvstendig innebærer nettopp å ta ansvar på de ulike arenaene i livet. Om det å ha ansvar skriver Thrana (2008:111): «Det innebærer å være deltager i sitt eget liv. (...) Det er betydningsfullt å være involvert som deltager i de prosessene som former ens skjebne og daglige erfaringer». Å få vokse opp i et hjem som tilrettelegger for at barn og unge kan bli selvstendig voksne og ta ansvar for eget liv anses for å være et grunnleggende behov for alle mennesker. Det anses nærmeste som en nødvendighet for å ha det godt med seg selv og ha et godt liv. Ifølge psykolog og spesialist i klinisk psykologi Guro Øiestad (2011) er det å være selvstendig viktig i forhold til selvtillit, selvfølelse og indre ro. Det bør nevnes at det finnes ulike måter å være selvstendig på. Mens Øiestad (2011) snakker om selvstendighet ift. selvtillit, indre ro og det å være trygg på seg selv, er det fra politisk hold snakk om en selvstendighet som går ut på å være selvhjulpen, og frikoblet fra hjelpesystemet og klientrollen. Går det ensidige fokuset på selvstendighet på bekostning av andre viktige faktorer?

Et skjevt blikk

De fleste «vanlige» ungdommer gleder seg til å bli myndige og til å få bestemme over eget liv. Veien til selvstendighet er mange, og for noen barnevernsbarn er det riktigst å ta fatt på den veien der hjelpeapparatet ikke er hakk i hæl (Storø 2012). For de aller fleste ungdommer er det, som nevnt i kapittel 1, krevende å bli voksen. Samfunnet vi lever i stiller krav til autonomi, de unge må stå til ansvar for alle avgjørelser de tar, i en fase i livet som preges av usikkerhet og sårbarhet. Presset og usikkerheten, i et samfunn der alt tilsynelatende virker mulig, er stort. I følge Øiestad (2011) er noe av viktigste en kan gjøre for ungdommer som er i ferd med å utvikle seg til voksne mennesker, derfor å støtte ungdommene på en slik måte at

de føler seg rustet til å tåle presset. Ungdommer trenger å vite at de kan lene seg på mennesker som bryr seg om dem, og som de stoler og er trygge på. Øiestad (2011) hevder at for at unge mennesker skal «tørre» å bli voksne er det av avgjørende betydning at de har god støtte fra og tilknytning til foreldrene, og at de utvikler en god *selvfølelse*. Hun argumenterer for at god selvfølelse er et av de viktigste verktøyene en ungdom kan ha med seg inn i denne fasen i livet. En god selvfølelse gir styrke til å tørre å si i fra, til å tørre å inngå i nye relasjoner, sette egne grenser og til å stole på seg selv. Øiestad (2011:192-193) forklarer:

«For å kunne si ja til andre som voksen (...) må man ha opplevd å bli mottatt følelsesmessig hos noen som barn. Og for å kunne si nei trenger man erfaring med å få lov til å avgrense seg. Begge deler må bygges inn i den implisitte hukommelsen, slik at hjernen er i stand til fyre av et ja når det passer, og et nei når det er nødvendig»

Øiestad (2011) forkynner at *varm støtte* er noe av det viktigste man kan gi for å ivareta unge voksne i overgangen til voksenlivet. Mange barnevernsbarn har ikke opplevd å bli mottatt følelsesmessig som barn av foreldrene eller andre voksne og har dermed ikke samme utgangspunkt for å utvikle et godt selvbylde og til å tåle presset. Hvorfor er fokuset så annerledes for unge mennesker som er under offentlig omsorg? Mange barnevernsgdommer deler den samme begeistringen over å bli myndige, men for mange representerer myndighetsdagen utrygghet. Frykten for å bli 18 år og overlatt til seg selv vesentlig stor for mange barnevernsbarn. Frykten for å være i *limbo*, et begrep som i overført betydning betyr å være forsømt eller forlatt (Breimo et al. 2013:23), viser at mange ungdommer kanskje i enda større grad har behov for å føle nettopp trygghet, ivaretakelse og forutsigbarhet, og ha visshet om at de fremdeles kan være «koblet på» de trygge voksne som de har rundt seg, enten det er fosterforeldre, saksbehandlere eller miljøterapeuter. I så å si alle studier gjort på ettervernfeltet har det vist seg at betydningen av stabilitet og relasjoner er særdeles viktig for å gjøre overgangen lettere. *«En sunn utvikling mot voksentilværelsen bør altså ikke basere seg på at ungdommen skal være uavhengig av støtte så fort som mulig – selvstendighet bør heller utvikles gradvis gjennom stabile relasjoner»* (Hjort og Backe-Hansen 2008:58). Det er det grunn til å stille spørsmål om hvorfor fokuset i de fleste planene er å gjøre ungdommene selvstendige, framfor å fokusere på ivaretakelse av relasjoner og trygge overgangen. Øiestad (2011) mener at selvstendighetsbehovet er påtrengende, men det er ikke det samme som å være stor nok til å klare seg selv. *«De skal bli ansvarlige voksne, men er det ikke ennå»* (s.193). Derfor klarer ungdom seg dårligere uten en trygg og sikker havn. Hun mener overgangen fra barn til voksen

går mye lettere med omsorgsfulle, stabile og trygge relasjoner trygt i ryggen. Det finnes ikke noen tydelige svar på *hvem* som skal støtte de unge i overgangen. Storø (2012) mener begrunnelsen for dette svaret ligger i at den enkelte ungdom må velge ut sin støtteperson.

Å skape en klient

Det ensidige fokuset i de fleste planene på å gjøre ungdommene selvstendige kan tyde på at ungdommene i liten grad har innflytelse over egne fremtidsplaner. Kanskje er det ikke bare selvstendighet de higer etter, men også bekreftelse på at de *ikke* står alene. Mange blir derfor ikke tilbudt den hjelpen de har behov for. De blir tilbudt hjelp fra en institusjon med allerede fastlagte handlingsalternativer. Järvinen og Mik-Meyer (2003) hevder at en ikke kan anse velferdsinstitusjoner for å være nøytrale «serviceinstitusjoner» som tilbyr mennesker hjelp etter hvilke behov de har. De mener at ulike institusjoner innenfor det sosiale arbeidet (f.eks. Nav, barneverntjenester, rehabiliteringsinstitusjoner) representerer spesifikke velferdsinstitusjoner som har til formål å hjelpe, avklare, behandle eller yte omsorg til mennesker som på en eller annen måte har sosiale problemer. For at hjelpesystemet skal kunne tilby hjelp må det avklares og defineres hva som er ens problemer. Dermed skjer det en *klientgjøring* av mennesker og i sin tur en kategorisering av klienter. Innenfor institusjonene blir problemene som folk bringer med seg inn omgjort til begreper som er forståelige innenfor institusjonen og forvandlet til et «systemspråk» (Järvinen og Mik-Meyer 2003:10). Her blir personens situasjon forstått ut fra institusjonelt fastlagte forståelsesrammer og snakket om på en bestemt måte. Smith (2005) omtaler dette for institusjonelle diskurser. Hva som sies og av hvem, er det institusjonen som setter rammer for. Det er ingen institusjoner som kan forholde seg til alle sidene ved en persons liv, og Järvinen og Mik-Meyer (2003) mener det oppstår en institusjonell nødvendighet for å definere en persons problemer slik at personene blir til en verdig klient. Dermed tilpasses klientene de kategoriene som velferdsinstitusjonen rår over, ofte kategorier der handlingsalternativene dreier seg om å endre atferd. For er det ikke nettopp noe av det vi forbinder med å være selvstendig - en viss form for atferd, f.eks. at man tar ansvar og viser handlekraft. Mitt materiale kan være et eksempel på at barnevernet som institusjon, på lik linje med for eksempel skoler, blir styrt gjennom budskap «ovenfra» til å sende tydelige signaler om ønsket atferd. I skolen kan barn, dersom de ikke greier å tilpasse seg skolens forventninger – sosialt og faglig – bli undersøkt for blant annet ADHD og medisineres deretter for å passe inn i skolens rammer (Tjora og Levang 2016:30). Gjennom barnevernet blir formidlingen av samfunnets forventninger til atferd også tydelig. Vi så at ett av hovedmålene (eks. 5) gikk ut på at ungdommen skulle ta fagbrev og bli i stand til å

forsørge seg selv. I en annen tiltaksplan er hovedmålet «Gjennomføre lærlingplass og ha et trygt og selvstendig liv.» Hovedmålene uttrykker en forventning til atferd, og ikke til en hvilken som helst atferd - en *selvhjulpen* atferd. Gjennom verktøy som tiltaksplaner sikrer barnevernet etter å eliminere avvik og uønsket atferd for å opprettholde en bestemt norm og den sosiale orden. Vedlikehold av sosial orden er gjerne knyttet til det vi kaller institusjoner, og da brukt i vid forstand om ordninger, systemer og etablerte praksiser. På samme måte som medisinfaget betraktes som en av modernitetens institusjoner hvor det tas for gitt at det kan utøve betydelig makt og blitt tildelt statsmyndighet innenfor spørsmål knyttet til helse (ibid. s.18-19), kan skole- og barneverndisiplinen sies å ha fått tildelt makt og statsmyndighet ved spørsmål knyttet til atferd hos både barn og ungdommer. Når barn og ungdom ikke oppfører slik «som seg hør og bør» blir det iverksatt tiltak som skal bidra til å rette opp «feil og mangler» hos barn og unge. Problemet med ettervern ungdommer er at de er uselvstendige, og ettervernet skal komme de unge til unnsetning i hjelpen mot å bli selvstendiggjort.

Som en normativ institusjon signaliserer barnevernet ikke bare samfunnets forventninger til unge menneskers atferd, men er også med på å definere *hvem* som kan anses allerede å være «normal» ungdom, og hvem som betraktes som avviker. Definisjonsmakten til å definere hvem som har en normal utvikling (i planene omtalt som *positiv* utvikling) og hvem som ikke har en slik utvikling får barnevernet gjennom deres myndighet til å innvilge eller gi avslag på ungdommers søknad om ettervern. Det framstår for meg som at uselvstendige unge anses for å være et sosialt problem.

Delmål

Delmålene utgjør selve *kjernen* i tiltaksplanen og skal uttrykke intensjonene med tiltakene, i følge veilederen. De er målestokkene når det skal evalueres om tiltakene har gitt det forventede utbyttet. Delmålene må derfor ha et helt annet konkretiseringsnivå enn hovedmålet, og de må være tilpasset barnets spesifikke situasjon og behov (s. 15). For å eksemplifisere hvor konkrete delmålene bør være tar veilederen fram et eksempel som bedømmes *ikke* å være konkret nok i forhold til hvorfor lille Espen trenger å gå i barnehage: «Esen skal få oppfølging og gode utviklingsmuligheter i trygge og stabile pedagogiske omgivelser». Her peker delmålet på hva tiltaket barnehage generelt representerer i stedet for på hva barnehageplass skal bidra til å oppnå spesielt for Espens vedkommende. Hva er det ved Espens situasjon og behov som gjør barnehage til et relevant tiltak? Det er dette som i følge

veilederen må komme fram i delmålene. Veilederen viser eksempler på delmål som uttrykker hva barnehageoppholdet mer spesifikt skal bidra til for Espen, formulert som den situasjonen en ønsker å oppnå, som: «*Espen trives i lek med barn på samme alder*» eller «*Espen har tillit til de voksne han omgås*».

I mine planer fant jeg imidlertid at bare 11 av de 20 tiltaksplanene hadde oppført delmål. Veilederen understreker at delmålene er viktigere enn hovedmålet (s. 15). Ettersom delmål mangler i ni tiltaksplaner kunne en kanskje forvente at hovedmålene i de ni planene har «kompensert» for manglende delmål og konkretisert hovedmålene i langt større grad enn det veilederen har oppfordret til. Slik er det ikke. Innholdet i mange av delmålene viser at også her skal ungdommene selvstendigjøres og ansvarliggjøres for egen atferd. Delmålene i de 11 planene karakteriseres av å være disiplinerende og oppdragende og kommer til uttrykk gjennom formuleringer som;

Delmål (eks. 1):

- «1. Skal være i et dagtilbud, skole eller lærlingplass
2. Lære seg grunnleggende ferdigheter innen dagligdagse gjøremål som matlaging, renhold osv.
3. Lære å forvalte egen økonomi, også sparing»

Delmål (eks. 2):

- «1. Forholde seg til den skriftlige avtalen mellom han og vertsmor
2. Møte på jobb/skole
3. Si i fra hvis han trenger hjelp
4. Ta tlf. eller ringe samarbeidspartnere opp igjen når de prøver å få kontakt med ham»

Delmål (eks. 3):

- «1. Skal styrkes for å takle voksenlivet
2. Skal følge de regler og hverdagsrutiner ved ungdomsbolig
3. Skal ha et dagtilbud
4. Skal lære å disponere pengene på en fornuftig måte»

Delmål (eks. 4):

- «1. Møte på jobb
2. Få støtte fra fosterforeldre

3. Holde orden på hybel

4. Styre økonomien selv»

Delmålene har fokus på «indre» egenskaper – på deres vurderingsevne og på hva de behersker. Slik vi kan forstå delmålene er det flere forhold ungdommene ikke behersker. Her kommer ettervernet inn og opptrer som en oppdragende og disiplinierende hjelpeetat. Ettervernet skal bidra til å rette opp problemene som mangelen på riktig atferd medfører. Storø (2012) mener forskningen på barnevernsfeltet har vært mer opptatt av barna i barnevernet, enn ungdommene – «*bortsett fra når de gjorde noe galt*» (s. 62). Han mener de unge først og fremst blir sett i lys av at de representerer et problem, og da særlig et *atferdsproblem*. For å endre deres atferd tas det i bruk det Järvinen og Mik-Meyer (2003:19) anser som særegent for det sosiale arbeidet i dag - individfokusert forandringsarbeid.

Du må forandre deg!

Sosialt arbeid går på mange måter ut på å standardisere menneskelige problemer – å transformere et hjelpesøkende individ til en hjelpsberettiget klient. Disse klientene blir tillagt det Järvinen og Mik-Meyer (2003) kaller for en *institusjonell identitet*, formet av de ulike hjelpe-, kontroll-, og behandlingstilbud som de må forholde seg til. Eksempler på slike institusjonelle identiteter er rusmisbrukere, arbeidsledige og barnevernsbarn. Kjennetegnene ved «identitetene» er ikke i samsvar med de dominerende normer i samfunnet og må derfor gjøres noe med. «*Det sociale arbeides formål er derfor ofte at vurdere, påvirke og forandre individuelle handlingsmønstre, holdninger og ferdigheter*» (Järvinen og Mik-Meyer 2003:12). Individfokuseringen i det sosiale arbeidet har økt de siste 15-20 årene. På 1980-tallet var en opptatt av klientenes levekår, fattigdomsproblemer og sosiale marginalisering. I dag er fokus på motivasjon, omstillingsberedskap, utvikling og individuelt ansvar. Individfokuseringen stiller krav til at klientene er forberedte på en «personlig forandring» (ibid.). Her er det ikke snakk om en hvilken som helst forandring, men en forandring som er i tråd med de målsetningene som dominerer innenfor det sosiale arbeidet. Klientenes selvforståelse og individuelle livsstil må forandres og tilpasses slik at de står i stil med institusjonens arbeidsmetoder. Når barnevernet utformer tiltaksplaner for ungdom som trenger videre oppfølging, er målsettingen med hjelpen som tilbys også et uttrykk for den forståelsesrammen som barnevernet ser ungdommene gjennom; at ungdommene har begrenset med selvbevissthet, vurderingsevne og selvkontroll, at problemene ligger hos den enkelte ungdom og at det er ungdommene selv som må ta tak i problemene og gjøre en *innsats* for å endre atferd.

Foucault mener tvang og kontroll over samfunnets borgere er vevd inn i ulike institusjoner som familien, skolen og institusjoner som Nav og barneverntjenesten. Her oppdras mennesket og styres inn i ønskede atferdsmønstre. Barnevernet bidrar til å sanksjonere og oppdra ungdommene, og kan sees som et uttrykk for statens overordnede ansvars- og oppdragelsesfunksjon. Foucault (1999, gjengitt i Aakvaag 2008:317) hevder at et kjennetegn ved den moderne stat er nettopp at den påtvinges hovedansvaret for å løse problemene i samfunnet.

Et ordensproblem

Foucault har presentert flere perspektiver på den moderne stat og de maktformer som kjennetegner den. Begreper som panoptisk disiplinering, biomakt, pastoralmakt, mikromakt og maktteknologier er signaturer for ulike «arenaer» hvor makt er tydelig til stedet. Mens for eksempel den panoptiske disiplinermakten, ifølge Foucault, skaper orden *lokalt*, innenfor for eksempel skoler og fengsler gjennom å disiplinere og temme kroppen til å adlyde (en elev som sitter i ro), sanksjonere (belønne god atferd og straffe uønsket), overvåke og eksaminere, kan biomakt svare på hvordan moderne samfunn styres *nasjonalt*. Som nevnt, hevder Foucault (1999) at den moderne staten påtvinges hovedansvaret for å løse det ordensproblemet. Blant annet må den regulere befolkningens demografiske reproduksjon, ivareta befolkningens fysiske helse gjennom ernæring, vaksiner og hygiene, korrigere atferdsmessige avvik, sørge for at barn (og unge!) oppdras, utdanne og opplyse befolkningen, samt kurere somatiske og psykiske lidelser. For å kunne løse ordensproblemet og tilrettelegge for endring, trenger staten kunnskap om befolkningen. Hvordan er helsetilstanden blant folk? Røyker de, trener de, og blir det født nok barn? I tillegg trenger staten makt for å kunne innføre de tiltak som den anser for å være nødvendige for at endringer skal kunne skje. Både oversikt og makt får staten ved å innhente informasjon fra ulike institusjoner, og for så å fordele ansvar og myndighet mellom disse. Biomakt utøves ved at profesjoner og vitenskapere (leger, psykologer, sosionomer, sosiologer osv.) «produserer» kunnskap om feil og mangler ved befolkningen, f.eks. ved å dokumentere at befolkningen veier for mye, spiser, drikker og røyker for mye. Staten får tak i kunnskapen og utvikler løsningsforslag (f.eks. at befolkningen må trene mer - sykle til jobben, spise sunnere - innføre nøkkelhullmerking og begrense alkoholutsalget) som realiseres ute i de aktuelle institusjonene (ibid.). Barnevernet er et eksempel på en institusjon der staten implementerer løsningsforslag (ettervern) for å bringe ungdommene i pakt med en gitt normativ orden. Når sosialarbeidere ved barneverntjenesten

«produserer» klienter, slik vi så Järvinen og Mik-Meyer (2003) argumentere for, vil staten reagere med å pålegge barnevernet å innvilge ettervern og produsere tiltaksplaner med disiplinerende tiltak for å korrigere atferdsmessige avvik. Selv om de ikke blir overvåket på samme måte som f.eks. innsatte i et fengsel, skal de evalueres og vurderes i forhold til om de har nådd målene de har satt, mål som oftest er satt i *samråd* med maktens utøvere.

I takt med økte styringsambisjoner og mer styringsdyktige stater er de moderne styringsformene vi ser i dag en mer nærgående og velmenende styring (Juritzen 2012). En statsmakt som er mindre synlig, men som i følge Foucault ikke er svakere, heller tvert imot. Dette har ført til at man ser en etterspørsel etter styringsteknikker som kan «*styre uten å overstyre, inn gripe uten å forgripe seg på borgeren, ansvarliggjøre uten å overta ansvar*» (min oversettelse) (Villadsen 2007:157). På den ene siden blir en mengde empowerment-programmer iverksatt for å mektiggjøre den undertrykte klienten og overføre makt fra hjelpeinstanser til brukerne slik at de kan påvirke og kontrollere sitt eget liv. På den andre siden er det ikke snakk om at staten skal gi fra seg sin oppdragende og moraliserende funksjon (Villadsen 2007).

Barnevernet skal oppdra ungdommer, men ikke gjennom disiplinære styringsformer som utøver tvang, tukt og avstraffelser, slik styringen av befolkningen var tidligere. På leting etter styringsformer som ikke er for påtrengende eller styrt av tvang kan vi se at det oppstår nye redskaper for å styre befolkningen, redskaper hvor individene skal styre *seg selv* (Villadsen 2007). Et nytt (og siste) begrep om den nye formen for styring utviklet Foucault på slutten av 1970-tallet; *governmentality*, som må forstås som en forlengelse av hans tidligere tanker og arbeid, særlig i forhold til biomakt (Juritzen 2012). Begrepet kan forstås på flere måter, men i følge Villadsen (2007) var det i en forelesning Foucault avholdt i 1982 at han definerte *governmentality* som «*den særlige moderne, liberale styringsmentalitet, hvor styring må foregå ved at styringen rettes mot individers selvstyring*» (Foucault 1988, gjengitt i Villadsen 2007:157). Noe av det som kjennetegner *governmentality* er at makten er produktiv ved at den kan får individer til å gjøre seg selv til bestemte subjekter. Foucault mener at subjektet formes av maktteknologier rettet mot seg utenfra, og av selvteknologier som subjektet retter mot seg selv. Foucault (1988) definerer maktteknologier som: «*teknologier som forsøker å bestemme individers atferd og underkaste dem bestemte mål*» (Foucault 1988:18, Villadsen 2007:160) (min oversettelse). Men det er ikke bare et redskap til å styre verden med ved at en aktør bruker teknologien til å styre andre med – styringsteknologier er aktive idet de setter både den som *styrer* og den som blir styrt i bestemte posisjoner. Den legger føringer og setter rammene for hva som kan sies og av hvem, hvilke fysiske posisjoner som er akseptable osv. I møte med

f.eks. sosialarbeideren vil subjektet «ta form» gjennom styringsteknologier rettet mot ham eller henne, men også gjennom individets egen selvstyring. Dette fungerer i praksis gjennom at leger, sosialarbeidere, rådgivere, sjefer og så videre forsøker å koble seg til individers selvteknologier og prøver å forme deres selvforhold. I følge Villadsen (2007) definerer Foucault selvteknologier slik: «*Selvteknologier tillader individer at utføre, ved egen hjelp eller med hjelp fra andre, en bestemt række operationer på deres egne kroppe og sjæle, tanker, adfærd og eksistensmåde, for at transformere dem selv med henblik på å opnå en bestemt tilstand af lykke, renhed, perfektion eller udødelighed*» (Foucault 1988:18, Villadsen 2007:161). Det er altså redskaper eller prosedyrer som hjelper individene til å forme seg selv. I møte mellom sosialarbeider og etterverningdommer etableres et slags terapeutisk rom hvor både de profesjonelle og ungdommene blir ledet til å tenke om seg selv (og hverandre) i bestemte retninger. Her ligger det en forklaring på hvordan vi kan forstå sosialarbeidernes fokus på atferdsendring. I møte med maktteknologier blir sosialarbeidere styrt til å tenke på ungdommene på en bestemt måte. En autoritativ tekst som et rundskriv kan være et eksempel på hvordan ansatte blir ledet til å tenke på en bestemt måte. I rundskrivet om ettervern (s.3) har vi sett at:

Overgangen til en selvstendig voksentilværelse er en prosess der ungdommen skal gjøres godt forberedt på en av de største forandringene i livet. Dette innebærer at ungdommen må gjøres godt kjent med hva som kreves av dem etter fylte 18 år, og hvem som kan gi ungdommen støtte.

Ungdommene skal opplyses, og oppmuntres til å stå i jobb, fullføre utdanning, mestre bolig, økonomi og sosialt nettverk, og gjøre en innsats for å realisere egne ønsker. Sosialarbeidere blir styrt til å tenke i retning av hva samfunnet forventer at unge voksne skal mestre, og blir påminnet at det overordnede målet med ettervern er at ungdommene skal klare seg selv. Det overordnede målet, det som bestemmes «der oppe» kommer til uttrykk i planene «der nede» gjennom delmål som, i all hovedsak fokuserer på atferdsendring. Å gjøre ungdommenes livsstil til det sentrale problem betyr for ungdommene at de i høyere grad etableres som subjekter, der de er ansvarlige for egne valg. Altså ser vi at sosialarbeiderne blir styrt til å tenke på ungdommene som uferdige myndige som trenger hjelp til å endre sin livsstil slik at de «passer inn» i samfunnet.

6.3 Tiltaksbeskrivelsene

Vi har sett at hovedmålet med ettervern er at ungdommene skal bli selvstendige. Delmålene, der de finnes, har fokus på at ungdommene skal mestre psykisk helse, håndtere økonomi og hverdagslige gjøremål, samt ha en aktivitetsrettet hverdag (gjennom utdanning eller arbeid) og et sosialt nettverk. Når man vet *hvor* man skal, blir neste steg å finne ut *hvordan* man skal komme dit, og det er her tiltakene kommer inn. Veilederen skriver at tiltakene må være konkrete og valgt ut fra forventet effekt. Et tiltak kan ha ulikt formål, og dersom tiltaket er for eksempel *støttekontakt* må barnevernet konkretisere innholdet, altså si hvilke oppgaver støttekontakten skal ha. Veilederen skriver at støttekontaktens detaljerte oppgavebeskrivelse ikke hører hjemme i tiltaksplanene, og viser i stedet til bruk av arbeidsavtale eller lignende (s. 23). En kan tenke seg at de detaljerte beskrivelsene tar utgangspunkt i tiltaksplanene, at tiltaksplanene legger føringer for *hvordan* arbeidsavtalen utformes. I denne delen skal vi se hvordan tiltaksbeskrivelsene er utformet. Jeg gjør ikke en vurdering av hvorvidt selve tiltakene er «gode» nok for den enkelte ungdommen. Min interesse er å få tak på hva barnevernet *gjør* når barnevernet planlegger ettervern.

Gjennomgangen av tiltaksforslagene viste at under halvparten av tiltaksbeskrivelsene ikke var i tråd med veilederens oppfordringer. De fleste planene har ført opp fra ett til fire tiltak, men uten å si hvilke oppgaver f.eks. støttekontakten skal ha. Når det gjelder innholdet i tiltakene får ungdommene tilbud om veiledning i forhold til økonomi, tilbud om å fortsette å bo i fosterhjem, økonomisk bistand og utnevning av kontaktperson/miljøarbeider/ansvarsgruppe. Nedenfor presenteres seks planer som viser typiske eksempler på tiltak:

Tiltaksbeskrivelse (eks. 1):

«Tiltak 1. Fortsatt bo i fosterhjem. Tiltak 2. Betale husleie til fosterhjemmet hver mnd».

Tiltaksbeskrivelse (eks. 2):

«Eget bankkort».

Tiltaksbeskrivelse (eks. 3):

«Tiltak 1: Fortsatt bo i fosterhjem. Tiltak 2: Livsopphold. Tiltak 3: Jevnlige kontakt med barneverntjenesten».

Tiltaksbeskrivelse (eks. 4):

«Bolig med oppfølging»

Tiltaksbeskrivelse (eks. 5):

«Tiltak 1: Veiledning i bolig/miljø. Tiltak 2: Samtaler/økonomi. Tiltak 3: Hjelp til å finne dagtilbud som han mestrer. Tiltak 4: Behandling»

Tiltaksbeskrivelse (eks. 6):

«Samtaler, oppfølging av miljøarbeider»

Tiltak uten formål

Noe av det viktigste arbeidet med å utvikle tiltaksplaner er å klargjøre hva målene er, for så å planlegge hvordan de skal nås. Å finne hensiktsmessige tiltak som gjenspeiler målbeskrivelsen vil derfor være avgjørende for at ettervern skal «virke». Veilederen legger til at konkretisering er viktig fordi det gjør det mulig å sjekke om de valgte tiltakene er hensiktsmessige. I disse tiltaksbeskrivelsene var imidlertid tiltakene vagt beskrevet. Hva menes egentlig med *jevnlig* kontakt med barnevernet? Hva menes med *behandling*? Hva skal *samtalene* ha fokus på? Det fremkommer ikke *hva* tiltakene skal gjøre for den enkelte ungdom. Tiltakene er ikke blitt gitt et konkret innhold. Kanskje er det et uttrykk for at formålet med tiltakene enda ikke er avklart, at tiltakene er tilbudsstyrt i stedet for behovsstyrt. Departementet erkjenner at det er «*en kjensgjerning at barnevernet ikke rår over et bredt register av tiltak og at den samlede kunnskap om barneverntiltaks effekt gir få entydige anvisninger for hvilke tiltak som skal velges til hvilke situasjoner og delmål.*» (veileder s. 22-23). Altså sier departementet at barnevernet har begrenset med muligheter og at effekten av ulike tiltak ikke er kjent. Veilederen er fra 2006. I rundskrivet fra 2011 finner vi at ungdommer har ulike behov og at: «*Det oppfordres derfor til at barneverntjenesten utviser fleksibilitet og kreativitet i opprettelsen av tiltak, slik at forholdene legges best mulig til rette for en gradvis overgang til en selvstendig tilværelse.*» (s. 4). Som nevnt i kapittel 2 var det tidligere i barnevernloven (§ 4-4 andre og tredje ledd) gitt eksempler på hjelpetiltak. Listen ble fjernet 1. januar 2014, for å tydeliggjøre at barnevernet står friere ved valg av type tiltak. Analysen av de 20 tiltaksplanene kan tyde på at barnevernet i liten grad benytter seg av denne muligheten. Det er de samme tiltakene som går igjen – uten at tiltakene gis et formål og konkret innhold. Det kan være ulike årsaker til at barnevernet benytter seg av kun et begrenset utvalg av tiltak. Storø (2012) peker på at vi ikke vet nok om hvilke tiltak som «virker», hvilket kan være en forklaring til det vi

ser her - at barnevernets usikkerhet rundt «gevinsten» av ulike tiltak hemmer deres motivasjon og kreativitet. En annen forklaring kan være at de har en institusjonelt befestet måte å jobbe med ettervern på, at selv om listen er fjernet fra lovverket eksisterer den fremdeles innenfor den lokale virksomheten. En tredje forklaring er at det kan ha økonomiske perspektiver.

Brudd på linja

Likevel er det ikke bare et problem knyttet til upresise og «standardiserte» tiltaksbeskrivelser - problemet er vel så mye at der ikke er en sammenheng mellom målbeskrivelsene og tiltakene. La meg ta den første tiltaksbeskrivelsen for å eksemplifisere. Her er tiltakene «forlenget opphold i fosterhjem», og «betale husleie til fosterforeldrene». Hovedmålet for denne ungdommen er at han skal bli i stand til å ta ansvar for eget liv. Delmålene er, i tillegg til å forvalte egen økonomi – hvilke tiltaket gjenspeiler, at ungdommen skal være i et dagtilbud, samt lære seg dagligdagse gjøremål. Vi finner ingen tiltak rettet mot noen av de to sistnevnte delmålene. Det kan tenkes at tiltaket om forlenget opphold i fosterhjem har til formål å trene gutten i hverdagslige gjøremål, men tiltaket sier ingenting om formålet, altså kan vi ikke vite om det er det som er tenkt. Det fremkommer i veilederen at det er «*viktig at konkretiseringsarbeidet skjer som et samarbeidsprosjekt mellom saksbehandler og familien, samt de som skal utgjøre tiltaket*». Etersom de fleste tiltakene i mine planer ikke er konkretiserte virker det som om de respektive partene ikke har deltatt i utformingen. Det er naturlig å tenke seg at en i samtale om videre oppfølging og tiltak konverserer om hva som skal være målet med ettervern, diskuterer mulige tiltak og løsninger, reflekterer over hva som skal føre til mål-oppnåelse og hvem som skal gjøre hva. Tiltakene som dominerer i tiltaksplanene minner om ytterligere en opprømsing av *mulige* tiltak.

At mål og tiltak ikke har en logisk sammenheng ser vi også i eksempel 2. Hovedmålet er å hjelpe «Lise» til en mest mulig selvstendig tilværelse, der delmålene er at hun skal fullføre videregående skole med tanke på å få seg jobb, få ansvar for ulike dagligdagse gjøremål og lære å forvalte egen økonomi. Det eneste tiltaket som er oppført i denne planen er «eget bankkort». Tiltak rettet mot de to førstnevnte delmålene er fraværende. Plan 1 og 2 skiller seg ikke ut i så måte. Det er gjentakende for de fleste planene at det mangler tiltak som gjenspeiler delmålene, eller motsatt - at det er ført opp tiltak som hverken situasjon- eller målbeskrivelsen sier noe om. I to planer var det for eksempel oppført tiltak om økonomisk bistand fra barnevernet, som ikke tidligere var blitt nevnt i hverken situasjonsbeskrivelsen eller under

målbeskrivelsen. Det kan tenkes at ungdommene har søkt om dette idet de søkte om å få innvilget ettervern, men det vil være naturlig å forvente at den økonomiske situasjonen ble beskrevet – eller nevnt, om ikke annet, i situasjonsbeskrivelsen.

En plan overhodet?

Særlig én observasjon kapret min interesse; i to av de 20 planene er tiltaksforslag totalt fraværende. Det eksisterer med andre ord tiltaksplaner uten en situasjonsbeskrivelse, tiltaksplaner uten delmål og tiltaksplaner uten et eneste tiltak. I tillegg skal vi se at de fleste planene også manglet punktet om tidsperspektiv. Bare tre av 20 planer har oppført dette i form av setninger som «*fortløpende*» eller «*settes i gang umiddelbart*». Disse tre tiltaksplanene er for øvrig de eneste som har fulgt en av malene som veilederen la ved som et eksempel på tiltaksplan. Det kommer likevel ikke frem i disse tre tiltaksplanene hvilke *konkrete* tiltak som skal iverksettes når og hvor lenge de har sett for seg at de ulike tiltakene skal vare før en ny evaluering blir gjort. De resterende 17 tiltaksplanene har ikke oppført dette punktet i det hele tatt, og det eneste vi kan forholde oss til er for hvilken periode tiltaksplanene gjelder for, for eksempel «Tiltaksplan for perioden 1.1.2014 – 1.1.2015». Veilederen sier at målsettingene angir hvor en skal, tiltakene beskriver hvordan en skal komme dit, og «*tidsperspektivet skal angi når vi forventer å komme frem. Det er vesentlig at dette perspektivet blir avklart.*» (min utheving). Det forklarer hvorfor hvert tiltak må ha en tidsavgrensning. Det betyr ikke at tiltaket skal være kortvarig, tidsavgrensningen må tilpasses hvert enkelt tiltak. Dette skaper forutsigbarhet, og betyr at *evalueringstidspunkt* må være fastsatt. Mine planer viser at barnevernet ikke tilrettelegger for en forutsigbar arbeidsprosess, hvor hvert tiltak har et tidsperspektiv som både ungdommene og barnevernet kan forholde seg til. Alle planene har, som nevnt ført opp hvilken periode planen gjelder for (f.eks. 15.6.2014-15.6.2015). I veilederen har vi sett at barnevernet oppfordres til å ta kontakt etter ett år for en evaluering av tiltakene. Her ligger det en forklaring til hvorfor planene har ett års varighet. Det forventes ikke en evaluering av tiltakene før etter et år. Dermed blir det interessant å se om planene har ført opp evalueringstidspunkt ett år etter at tiltakene ble iverksatt. Men først skal vi se hva veilederen sier om evaluering (s. 27):

«En sentral intensjon med lovpålegget om tiltaksplaner var å sikre at tiltak blir godt fulgt opp, at vurderinger og nødvendige justeringer foretas når det gjelder mål, tiltak og/eller tidsperspektiv. Det er dette som her kalles evaluering. Det må jevnlig vurderes om vi er på vei mot målet, og dernest hvor langt vi er kommet.»

Her kommer det til uttrykk at evaluering jevnlig må finne sted. Vi har sett at begrepet jevnlig ikke inneholder en konkret definisjon og kan forstås slik at barnevernet må bruke skjønn i forhold til hvert barn og hvert tiltak. Ikke alle tiltak trengs å vurderes like ofte, og det blir opp til barnevernet å avgjøre og gi begrepet en logisk mening. Veilederen er likevel opptatt av at det må avklares på forhånd *hva* som skal evalueres, *hvordan* det skal skje, *hvem* som skal gjøre det og *når* det skal gjøres. Veilederen minner om at det er målsettingene som er målestokken som skal anvendes ved evalueringen, og at det er her en vil erfare hvorvidt delmålene er konkrete nok (s. 27). Ettersom ni av de 20 planene mangler delmål kan en forvente at evaluering i disse tilfelle vil bli problematisk.

Planene er ulike på dette punktet, men tendensene er likevel tydelige; evalueringen tas ikke på alvor. Bare tre planer har ført opp *når*, *hvem* og *hvordan*. Det står ikke hva som skal evalueres, men en kan anta at det er alle tiltakene. Fem planer har ført opp konkret dato *eller* måned for evaluering. De resterende 11 planene har ført opp at evaluering skjer «*etter avtale*», «*avklares underveis*», «*ved oppfølgingsmøter*» eller «*ved utgang av vedtaket*» eller mangler dette punktet helt. I veilederen står det: «*Spørsmålet om når – eller hvor ofte – evaluering skal finne sted, er viktig. Å fastsette evalueringstidspunkt for eksempel etter vedtakets varighet, er ofte lite hensiktsmessig.*» Planene vi har sett på er generelle, mangelfulle, upresise og lite oversiktlige. Observasjonen gir grunn til å spørre om dette kan kalles for tiltaksplaner – eller planer overhodet? Og i neste omgang, hvordan kan vi forstå dette?

I følge Misund (2014) er det flere eksempler som tyder på at beslutningsprosessen i barnevernssaker er preget av vilkårligheter, og ikke bare i forhold til tiltaksplaner for ettervern. I en tilsynsmelding fra Helsetilsynet (2012) påpeker fylkesmennene manglende eller mangelfull vurderinger i mange av sakene som ble undersøkt i forhold til vurderinger av barns omsorgssituasjon og foreldrenes omsorgsevner. De peker bl.a. på mangelfull planlegging, mangelfulle og/eller uklare mål for hjelpetiltakene, manglende evalueringstidspunkter og mangelfulle vurderinger av tiltakene. «*Tilsynet gir også uttrykk for manglende styring og ledelse knyttet til planlegging, gjennomføring og iverksetting, kontroll og korrigerende av tjenesteutøvelsen*» (Misund 2014:75). En av årsakene til at planleggingen svekkes kan skyldes at barnevernansatte har dårlig problemforståelse som dermed gjør det utfordrende å formulere klare mål. En annen forklaring kan skyldes manglende forståelse for sammenhengen mellom mål og middel. Kanskje er det mangelfull informasjon, eller at de ansatte ikke greier å ta

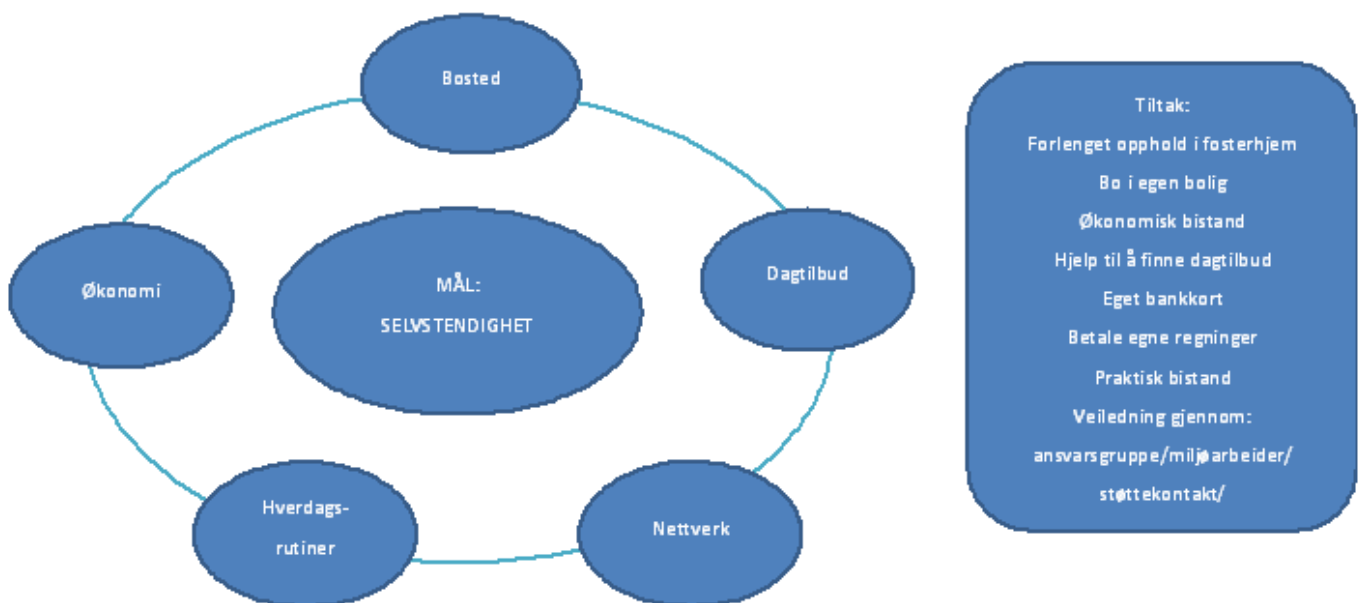
stilling til den informasjonen de har. En siste forklaring kan være at de ansatte ikke tar seg tid til å utforme konkrete mål- og tiltaksformuleringer i en presset hverdag (Misund 2014).

6.4 Planlegging eller *planlaging*?

Lovverket uttrykker at planer anses for å være nyttige redskaper for å underbygge en hensiktsmessig fremdrift, ved å pålegge barnevernet å utforme tiltaksplaner. Loven pålegger barnevernet å følge nøye med barnet og dets utvikling, og til å evaluere tiltakene regelmessig. Rundskrivet oppfordrer barnevernet til å være kreative og fleksible i forhold til valg av tiltak, og understreker at tiltak kan erstattes med andre tiltak. Barne- og likestillingsdepartementets veileder har fokus på at alle ledd må ha en logisk sammenheng. Veilederen peker på at arbeidet med å planlegge videre tiltak derfor må være basert på grundige refleksjoner om hva som er barnets særlige behov og barnets beste, og må tilrettelegge for en personfokusert tilnærming. Likevel er ikke planene utformet slik departementet har villet, og det fremstår litt underlig at veilederen fra departementet, i så liten grad, gjenspeiles i tiltaksplanene. Betyr det at barneverntjenestene ikke har fått kjennskap til departementets veileder? Eller ikke fått tilstrekkelig opplæring? Det vil i så fall kunne tyde på at ettervern ikke prioriteres. For å kvalitetssikre utformingen av tiltaksplaner er det rimelig å anse veilederen for å ha en sentral rolle i opplæringen. Likevel tyder min analyse på det motsatte.

Basert på en systematisk gjennomgang av datamaterialet kan jeg tydelig skimte en nokså uengasjert tilnærming av tiltaksplanplanleggingen. Det er store sprik mellom departementets oppfordringer og den faktiske planen, og det fremstår som underlig at veilederen fra departementet ikke kan gjenspeiles i tiltaksplanene. Basert på manglende informasjon i mange ledd og korte og diffuse beskrivelser virker planleggingen nærmest fraværende, et funn som kan sies å gjenspeile en noe indifferent holdning til ettervern. Det kan være en av årsakene til at målene og tiltakene er for løst knyttet til hverandre. Det virker som barnevernet er mest opptatt av å være rettslig korrekte, og at de utarbeider en tiltaksplan fordi loven pålegger dem det. Planer er både en prosess, et produkt og et verktøy i ettervernarbeidet (Stang 2007), men slik det framstår av analysen er planene ikke et middel, men et mål i seg selv. Dårlig planlegging resulterer i at veien mot målet blir humpete, usikker og uforutsigbar. De sårbare ungdommene sitter igjen med en følelse av utrygghet og ensomhet i møte med overgangen, hvilket jo nettopp ettervernet har til hensikt å prøve og motvirke.

Ut fra datamaterialet og analysen av tiltaksplanene tegner det seg et bilde av en runddans mellom ulike delmål, basert på de planene som har ført opp delmål. I et forsøk på å nå målsonen; å mestre en selvstendig tilværelse, blir fokuset på atferdsendring gjennom delmål som å mestre egen økonomi, håndtere hverdagsrutiner, være i et dagtilbud, ha et godt nettverk og bo i eget bosted/utsette utflyttingen. Planene viser at det er svak sammenheng mellom situasjonsbeskrivelse, delmål og tiltak. Det finnes en «boks» med tilgjengelige tiltak, men delmålene følges ikke opp av tiltak med konkret innhold og formål, og ser ut til ikke å bli fulgt opp i tilstrekkelig grad da tiltakene mangler både tidsperspektiv og et avtalt evaluerings-tidspunkt. Tiltakene har ingen kontakt med hovedmålet. Det oppstår et brudd på linja slik at målsonen ikke nås. Den ytre sirkelen er derfor adskilt fra den indre sirkelen.

Kapittel 7 – Avslutning

Målet med denne studien har vært å undersøke hvordan barneverntjenesten praktiserer ettervern. Fokuset er inspirert av Dorothy Smith og institusjonell etnografi. Ønsket var å undersøke hvordan institusjonelle relasjoner, knyttet til et sett av statlige styringstekster, styrer og koordinerer arbeidet som skjer lokalt. Også studiens design er inspirert av institusjonell etnografi, ved at jeg starter med å analysere tiltaksplanene, som uttrykk for det som skjer lokalt, for deretter å undersøke de styringstekstene som omhandler ettervernet og kravet om planlegging. Problemstillingen var: *Hvordan praktiseres barnevernlovens krav om planlegging av tiltak til ungdommer etter fylte 18 år?* Gjennom analysen av de empiriske dataene har jeg undersøkt hvordan tiltaksplanene er utformet, og hvordan institusjonelle strukturer kommer til syne gjennom tiltaksplanene. I dette kapitlet vil jeg konkludere funnene i analysen opp mot forskningsspørsmålene. I oppgaven presenterte jeg analysen av styringstekstene (kapittel 5) før jeg presenterte analysen av tiltaksplanene (kapittel 6), selv om tiltaksplanene (det lokale) ble analysert før styringstekstene (det translokale), i tråd med institusjonell etnografi. Oppsummeringen følger imidlertid den faktiske analyseprosessen.

7.1 Oppsummering

Tiltakenes innhold og struktur

For å konkretisere problemstillingen for denne oppgaven, ble det formulert to forskningsspørsmål. Det ene var hva som karakteriserer tiltaksplanenes utforming og innhold. Hovedkonklusjon når det gjelder tiltaksplanene er at de i svært liten grad synes å reflektere en reell planlegging. Analysen viser at planene ofte mangler en beskrivelse av den situasjon eller de utfordringer som begrunner ettervernet, at hovedmålene ofte er vage, at delmål eller tiltak ofte mangler, at tiltak oftest er svakt beskrevet og tidfestet, og at plan for evaluering mangler. Tiltaksplanene gjenspeiler i liten grad en planleggingslogikk, forstått som en logisk sammenheng mellom situasjonsbeskrivelse, mål, avledede tiltak og evaluering. Planene formidler ikke godt nok hva som er barnets særlige behov, hvilket skal være selve grunnlaget for innvilgelse av ettervern.

Hovedmålet for ungdommene i alle planene er å bli selvstendige, men ingen planer kommuniserer tydelig hvordan de skal bli det. Det er også en noe snever forståelse av det å bli selvstendig som ligger til grunn for planene. Det sies lite om personlig modning eller det å bli trygg i egne valg. I stedet formidles en intensjon om å selvstendiggjøre ungdommene til å mestre praktiske gjøremål gjennom disiplinerte og oppdragende tiltak. Det er fokus på atferdsendring, gjennom delmål som handler om å lære ungdommene å møte på jobb, ta telefonene når den ringer, si fra når de trenger hjelp, samt håndtere økonomi, bolig, psykisk helse, personlig hygiene, sosialt nettverk, og fullføre skolegang eller stå i jobb. Men fremfor alt mangler det en begrunnelse for delmålene og en rimelig plan for hvordan de skal innfris.

Det er vanskelig å tenke seg at de tiltaksplanene som er analysert vil fungere som et nyttig redskap for å sikre disse ungdommenes overgang til en selvstendig voksentilværelse. De er knappe og inneholder lite nyttig informasjon, og etterlater et inntrykk av at de er laget for å innfri et statlig plankrav, mer enn for å støtte gjennomføringen av ettervernet.

Styringstekstene

Det andre forskningsspørsmålet handlet om hvordan tiltaksplanene gjenspeilet statens forventninger til planleggingen. Barnevernloven slår fast at vedtak om ettervern skal begrunnes ut fra barnets beste, og uttrykker også noe om formålet med tiltaksplanen. Rundskrivet som er analysert (Q-2011-13) utdyper hvordan barnets beste er å forstå i samband med ettervern, mens en statlig veileder utdyper forventningene til tiltaksplanen. Barnevernloven formidler tydelig at ingen ungdommer har rett til ettervern. Loven gir adgang til å opprettholde eller erstatte tiltak etter fylte 18 år, men det er ingen plikt. Analysen viser likevel at loven uttrykker en sterk norm ved å pålegge barnevernet å begrunne ut fra barnets beste dersom det besluttes å avvikle tiltak ved myndighetsalderen. Ungdommer som er under barnevernets omsorg har rett til få en vurdering av behovet for videre tiltak etter 18 år. Barnevernets plikt til å vurdere behovet for videre tiltak er begrenset til kun å gjelde for ungdommer har vært plassert utenfor hjemmet. Barnevernet fritas for denne plikten i forhold til ungdommer som bor hjemme og mottar hjelpetiltak.

Det eksisterer en viss spenning mellom barnevernloven på den ene siden og Rundskriv om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år (Q-2011-13) på den andre siden. Mens rundskrivet signaliserer ganske store ambisjoner i forhold til å sikre ungdommer en best mulig overgang til et selvstendig voksenliv, er barnevernloven snarere tilbakeholden: Tiltak *kan* gis

etter fylte 18 år, *dersom* barnet samtykker og loven gjelder ikke for hjemmeboende ungdommer som mottar hjelpetiltak. Loven er til dels motstridende idet én paragraf forespeiler at ansvaret og initiativet for vurderingen av behov for ettervern ligger hos barnevernet, mens loven gjennom en annen paragraf pålegger barnevernet i *samarbeid* med barnet å gjøre denne vurderingen.

Analysen av rundskrivet viser at formålet med ettervernet er å bidra til å gjøre ungdommene selvstendige, men at denne selvstendigjøringen har et ganske definert innhold. Rundskrivet formidler et sterkt normativt livsløp. Ungdommene må gjøres godt kjent med hva som kreves av dem etter fylte 18 år, de må få tid til å tenke over hva overgangen vil medføre, og tid til å få større klarhet om egne ønsker. Det går også tydelig fram at målet for selvstendigjøringen (det som kreves av dem) er utdanning og/eller arbeid. Selv om all forskning peker på at stabile, trygge relasjoner er de viktigste faktorene i ettervernarbeidet, sier hverken loven eller rundskrivet om ivaretagelse av relasjoner. Heller ikke er det fokus på overgang i disse styringstekstene.

Loven uttrykker formålet og hensikten bak god planlegging og gir uttrykk for at planer er hensiktsmessige verktøy. Likevel sier ikke loven noe om planens innhold. Den sier ingenting om innholdet i samarbeidet eller om barnets medvirkning i utformingen av eventuelle fremtidige tiltak, og sier ingenting om barnets ønsker eller behov. Barnet er gitt en svak rolle. Det er barnevernet som tildeles ansvaret og den suverene rett til å definere hva som er til barnets beste – slik barnevernet ser det, og det er de som skal lage en plan.

7.2. Avsluttende drøfting

I denne delen skal jeg forsøke å besvare problemstillingen om *hvordan barnevernet praktiserer barnevernlovens krav om planlegging av tiltak til ungdommer etter fylte 18 år*. Analysen viser at barnevernet ikke planlegger i tilstrekkelig grad. Det foregår ingen reell planlegging og planene blir mer en formalitet framfor å tjene et faktisk formål.

I tråd med Smiths forståelse, viser analysen at barneverntjenesten lar seg styre av overordnede styringstekster. Vi kan gjenkjenne det normative budskapet om å selvstendigjøre ungdommene og finner igjen formuleringer fra styringstekstene, f.eks. at ungdommene skal mestre jobb, skole, nettverk, bolig og økonomi. Styringstekstene griper inn i det lokale og

koordinerer arbeidet med ettervern. Styringen virker aktivt og får «ting til å skje».

Barnevernet er pålagt arbeid som krever tid, og de normative målene gjenfinnes i planene. En større del av arbeidet som gjøres innenfor den lokale virksomheten dreier seg om ettervern og har sammenheng med det som gjøres «utenfor» - på grunn av et større fokus på ettervern fra politisk side. Men den institusjonelle styringen stopper i planleggingsarbeidet. Formidlingen om god planlegging fra «der oppe» blir ikke omsatt i praksis, og tillates *ikke* å koordinere måten planleggingen av ettervern gjøres. Barnevernet tar ikke til seg styringspotensialet som er der. Samtidig i sitt arbeid med å innfri kravet om planlegging viser de mostand til å planlegge på en slik måte som virker hensiktsmessig i forhold til ettervern. Hvordan kan vi forstå det?

Den ene forklaringen er mangel på *kapasitet*. Barnevernet er under press, og dersom barnevernet skulle tilrettelagt for hver enkel ungdom, gjort en skikkelig planlegging og fulgt han eller hun tett opp, hele veien, ville det kreve en svært aktiv planlegging og oppfølging. Det vil trolig være krevende for barnevernet. Barnevernet ender trolig opp med å inngå et «kompromiss»: De lager planer for å tilfredsstillere statens forventninger, men beskytter seg selv for utarming ved ikke å planlegge altfor aktivt. På denne måten kan de innfri statens forventninger, og samtidig ivareta egen kapasitet. Jo mer alvorlig barnevernet tar planleggingen, dess større forpliktelser følger med. Dermed spiller også et *økonomisk perspektiv* en rolle, og kan være en forklaring på at arbeidet med å planlegge ettervern ikke gjøres skikkelig. Det er politikerne som bestemmer hvor sterke økonomiske ressurser barnevernet til enhver tid har. Et ressurssterkt barnevern kan gå grundigere til verks i sakene som kommer på bordet sammenlignet med et barnevern med færre ressurser (Tuastad 2014).

En annen forklaring kan være *strukturproblemet*. Barnevernet har i utgangspunktet ansvar for barn under 18 år, men har de siste årene blitt pålagt større og større ansvar for ungdommene på vei ut av barnevernet. Dette ansvaret overlappes mellom barnevernet og andre hjelpeetater for voksne, og «voksensiden» og «barnesiden» enes ikke om hvorvidt det er mer omsorg og støtte eller mer «krav» som må til for å bistå ungdommene. Kanskje gjør skillet mellom hjelpesystemene det vanskelig for barnevernet å se at jobben de gjør med ettervern og tiltaksplaner er «nyttig», da de ofte må samarbeide med andre tilsynelatende lite samarbeidsvillige hjelpesystemer. Og jo mer barnevernet følger opp statens forventninger av ungdom over 18 år, dess mer «alene» er de om det. Dermed sitter de igjen med «svarteper» (Breimo et al. 2015) og opplever de ytterligere pliktene og ansvaret som en ekstraoppgave i tillegg til de

oppgavene som forventes utført. Da er det kanskje fristende å skyve ansvaret over på voksensystemet når ungdommene blir myndige, og prioritere saker som omhandler barn under 18 år. Flere studier viser at ungdommer føler de er blitt «dyttet over på Nav», hvor relasjonen reguleres mer av rettigheter og plikter enn av omsorg.

En siste forklaring kan ha med selve planleggingslogikken å gjøre. Planene forteller noe om hva som foregår, men kanskje tegner det seg et urimelig bilde av barnevernet og deres arbeid med ettervern. Barnevernet kan ha andre metoder, mer omfattende og strukturerte måter å jobbe på, som ikke kommer frem gjennom tiltaksplanene. Det er ikke utenkelig at barnevernet er uvant i forhold til den planleggingslogikken som staten legger føringer for. I likhet med Webers (1972) byråkratimodell er beslutningsmyndigheten delegert til de profesjonelle, der disse i stor grad tar skjønnsmessige beslutninger. Barnevernansatte må i relativt stor grad utøve faglig skjønn, og skjønnets er viktig for å kunne tilpasse hjelpen til de behovene barnet har. utfordringene i det faglige skjønnets er at det er en risiko for at vurderingene og prioriteringene som blir gjort springer ut av den enkelte barnevernansatte forståelse av situasjonen og som medfører at saker blir håndtert forskjellig, både med tanke på hvilke saker som prioriteres, men også at ulik håndtering fører til at det ikke samsvarer med statens forventninger. Ikke bare fordi sakene nødvendigvis er så ulike, men fordi ulike hensyn blir ulikt vektlagt av barnevernansatte (Ellingsen 2014). Derfor kan det være at arbeidet med ettervern og tiltaksplaner er bedre enn det planene viser. De ansatte må ta inn over seg føringer og prinsipper for barnevern faglig arbeid. Barnevernansatte befinner seg i en slags mellomposisjon – mellom overordnede strukturer (lovverk osv.) og «klientene». Dette gjør at de både må forholde seg til den enkelte ungdoms spesielle situasjon, og til det generelle regelverket som gir adgang til ettervern til ungdommene. Denne mellomposisjonen kan oppleves som vanskelig. Annen forskning viser imidlertid at ettervern ikke prioriteres særlig høyt. Tiden ungdommene er i ettervernstiltak er kort, og mye tyder på at hjelpen de får er tilfeldig. Grundig planlegging ville kanskje økt kvaliteten.

Litteraturliste

- Askeheim, O.P. (2008): Empowerment ulike tilnærminger I: Askeheim, O.P. og Starrin, (red.) *Empowerment: i teori og praksis.* (s. 21- 33) Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Bakketeig, E. Fra offentlig omsorg til selvstendig tilværelse I: Bakketeig, E. og Backe-Hansen E. *Forskningsskunnskap om ettervern* (red). NOVA Rapport 17/2008, s. 17-18.
- Bakketeig, E., Oterholm, I. og Backe-Hansen E. (2008). Hovedkonklusjoner og forskningsspørsmål fremover. I: Bakketeig, E. og Backe-Hansen, E. (red): *Forskningsskunnskap om ettervern.* NOVA-rapport 17/08, s. 274-294.
- Bauman, Z. (2006): *Flytende modernitet.* Vidarforlaget.
- Bech U. (1997): *Risiko og frihet.* Bergen: Fagbokforlaget.
- Binde, Ragna (2008): Oppfølging av ungdom i barnevernet. I: Bratterud, Å. og Storhaug, A.S. (red.): *Overgangen fra barnevern til voksenliv i Trondheim. Sluttrapport fra OBVIT-prosjektet.* NTNU, Barnevernets utviklingsssenter i Midt-Norge. - rapport nr. 12/08. s. 125-141.
- Blaikie, N. (2010): *Designing Social Research* 2.nd edition. UK, Cambridge: Polity Press.
- Blumer, H. (1954) *What is wrong with social theory?* American Sociological Review, Vol. 19, No. 1 (Feb., 1954), s. 3-10.
- Campbell, M. og Frances, G. (2004): *Mapping Social Relations. A Primer in Doing Institutional Ethnography.* Lanham, MD: AltaMira Press.
- Christoffersen, H., Engebretsen, E. og Heggen, K. (red.) (2012): En begrepsanalyse av det politiske målet om mangfold. I: Engebretsen, E. og Hyggen, K. *Makt på nye måter.* (ss.35-46). Universitetsforlaget.
- Clausen, S.E. (2008): Ettervern og barnevernsstatistikk. I: Bakketeig, E. and Backe-Hansen, E. (red) *Forskningsskunnskap om ettervern.* NOVA-rapport 17/08, s. 102-119.
- Clausen, S. E. og Kristofersen, L. 2008. *Barnevernsklinter i Norge 1990–2005. En longitudinell studie.* NOVA rapport 3/2008.
- Courtney, M.E. og Dworsky, A. (2006). *Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in the USA.* Child and Family Social Work, 11 (3), s. 209–219.
- Derrida, J. (1967): *De la grammatologie.* Paris: Minuit
- DeVault, M. L. og McCoy, L. (2006). Institutional Ethnography: Using Interviews to Investigate Ruling Relations. I: Smith, D.E. (red.) *Institutional Ethnography as Practice.* Lanham: Rowman & Littlefield, s. 15-44.
- Ellingsen, I.T. (2014): Beslutninger og beslutningsgrunnlag som brennpunkter i barnevernet I: Ellingsen, I. T. og Østerhaug, R. S. (red.): *Barnevernets brennpunkt. Beslutningsgrunnlag og beslutninger.* Oslo: Universitetsforlaget, s. 11-16.
- Engebretsen, E. (2007): *Hva sa klienten? Retorikken i barnevernets journaler.* Oslo: Cappelen Akademiske
- Engebretsen, E. og Heggen, Kristin (2012): Å lese makt i tekst I: Engebretsen, E. og Heggen, K. (red.) *Makt på nye måter.* Universitetsforlaget, s. 24-32.
- Etikkom.no. Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Gitt av Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH). Hentet fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetikk/etiskeretningslinjer/samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- Forskrift om individuell plan i arbeids- og velferdsforvaltningen. (2010). Arbeids- og sosialdepartementet.
- Foucault, M. (1982): The subject and Power I: Dreyfus, H. og Rabinow, P. Foucault: Beyond structuralism and hermeneutics. New York: Harvester Wheatsheaf.

- Foucault, M. (1988): *Technologies of the self I*: Martin, L.H. m.fl. (red.) *Technologies of the self: A seminar with Michel Foucault*, Amherst: The university of Massachusetts Press.
- Foucault (1991): *Governmentality I*: Burchell, G. m.fl. (red.) *The Foucault Effect*. Hemel Hemstead: The university of Chicago Press.
- Foucault, M. (1999): *Seksualitetens historie 1. Viljen til viten*. Oslo: EXIL
- Gording Stang, E. (2007): *Det er barnets sak. Barnets rettighetsstilling i sak om hjelpetiltak etter barnevernloven § 4-4*. Universitetsforlaget
- Hammer, T. og Hyggen, C. (2013): *Ung voksen og utenfor. Mestring og marginalisering på vei til voksenlivet*. (red.) Gyldendal Norsk Forlag.
- Helgeland, I.M. (2007). *Unge med alvorlige atferdsvansker blir voksne. Hvordan kommer de inn i et positivt spor?* Doktorgradsavhandling ved Det utdanningsvitenskapelige fakultet. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Helsetilsynet (2012). *Oppsummering av landsomfattende tilsyn i 2011 med kommunalt barnevern – undersøkelse og evaluering*. Rapport 2/2012. Hentet fra: <https://www.helsetilsynet.no/upload/Publikasjoner/rapporter2012/helsetilsynetrapport2012.pdf>
- Hjort, J.L. og Backe-Hansen, E. (2008). *Forskningsstatus*. I Bakketeig og Backe – Hansen (red) (2008): *Forskningsskunnskap om ettervern*. Nova rapport nr. 17/08 (s. 33-66).
- Jakobsen, T. B., Hammen, I., Steen, L. (2010). *Eftervern – støtte til tidligere anbragte unge. Midtvejsvaluering af forsøg med eftervern under handlingsprogrammet «lige muligheder»*. København: SFI 10:31.
- Järvinen, M. og Mik- Meyer, N. (red.) (2003): *At skabe en klient*. I: Järvinen, M. og Mik- Meyer, N. (red.) *At skabe en klient. Institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag, s. 9-29.
- Johannessen, A., Tufte, P.A. og Christoffersen, L. (2010). *Introduksjon til Samfunnsvitenskapelig Metode*. 5. utgave. Abstrakt forlag.
- Juritzen, T.I. (2012): *Omsorgsmakt – Foucaultinspirerte studier av maktens hvordan i sykehjem*. Ph.D.-avhandling. Oslo: Det medisinske fakultet.
- Kleppe, L., Engebretsen, E. og Heggen, K (2012): *Asylmottak og innsnevring av ansvar*. I: Engebretsen, E. og Heggen, K. (red) *Makt på nye måter*. (s. 92-99) Universitetsforlaget.
- Koselleck, R. (1985): *Futures past: on the semantics of historical time*. Cambridge, Mass.:MIT Press.
- Kristofersen, L. B. (2009). *Ettervern og barnevern. Hjelpetiltak for 16-22-åringer og levekår for unge voksne*. NOVA-rapport nr. 10/09. Oslo.
- Kvale, S. og Brinkmann, S. (2010): *Det kvalitative forskningsintervju*, 2. utgave. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lov om barnevern (barnevernloven) av 17.juli 1953 nr.14.
- Lov om sosiale tjenester m.v. (sosialtjenesteloven) av 13.des 1991 nr.81
- Lov om barneverntjenester (barnevernloven) av 17.juli 1992 nr. 100.
- Lindboe, K. (2008): *Barnevernrett*. 5.utgave. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lynggard, K. (2012): *Dokumentanalyse I*: Brinkmann, S. og Tanggaard, L. (red.) *Kvalitative metoder – Empiri og teoriutvikling*.(s. 153-165) Gyldendal Akademiske
- Martinussen, Willy (2001): *Samfunnsliv. Innføring i sosiologiske tenkemåter*. Oslo: Universitetsforlaget
- Mik- Meyer, N. (2005). *Dokumenter i en interaktionistisk begrepsramme*. I: Järvinen, M. og Mik- Meyer, N. *Kvalitative metoder i et interaktionistisk perspektiv. Interview, observationer og dokumenter*. København: Hans Reitzels Forlaag.
- Miles, M.B, Huberman, A. M. og Saldaña, J. (2014): *Qualitative Data Analysis. A Methods Sourcebook*. 3. edition. Sage Publications, Inc.

- Misund, B. I. (2014): Beslutningsteoretiske perspektiver på beslutningsprosesser i barneverntjenesten I: Ellingen, I. T. og Østerhaug, R. S. (red.) (2014): *Barnevernets brennpunkt. Beslutningsgrunnlag og beslutninger*. Universitetsforlaget, s. 57-80.
- Munkeby, L. (2005). *Lykkehjulet - En studie av Trondheim Kommunes arbeid med forberedelsene til at ungdom er på vei ut av barnevernets omsorg*. Masteroppgave i Sosialt arbeid. NTNU: Trondheim
- Nilsen, A.C.E. (2015). Barneomsorg. På jakt etter styringsrelasjoner ved «tidlig innsats» i barnehagen. I Widerberg, K. (red): *I hjertet av velferdsstaten. En invitasjon til institusjonell etnografi*. (s. 32-51) Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Normann, T., Sandvin J.T., og Thommesen, H. (2013): *Om rehabilitering. Helhetlig, koordinert og individuelt tilpasset*. Oslo: Kommuneforlaget.
- NOU 2000: 12, Barnevernet i Norge - Tilstandsvurderinger, nye perspektiver og forslag til reformer. Barne- og familiedepartementet.
- NOU 2009: 08, Kompetanseutvikling i barnevernet. Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning. Barne- og likestillingsdepartementet.
- NOU 2012: 5, Bedre beskyttelse av barns utvikling. Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet.
- NOU 2016: 16, Ny barnevernslov — Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Ofstad, K. og Randi S. (2015): *Barnevernloven med kommentarer*. 6.utgave. Gyldendal Juridisk.
- Ot.prp.nr.44 (1991-1992): Om lov om barneverntjenester (barnevernloven), Barne- og familiedepartementet.
- Ot.prp.nr.61 (1997-1998): Om lov om endringer i lov 17. juli 1992 nr. 100 om barneverntjenester og lov 13. desember 1991 nr. 81 om sosiale tjenester, Barne- og familiedepartementet.
- Ot.prp.nr.69 (2008-2009): Om lov om endringer i barnevernloven, Barne- og likestillingsdepartementet.
- Oterholm, I. (2008): *Barneverntjenestens arbeid med ungdom i alderen 18 til 23 år*. Rapport nr. 1/2008. Oslo: Diakonhjemmet.
- Reguleringsplan - Utarbeiding av reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven. Veileder (2011). Miljøverndepartementet.
- Reime, M. A. (2008): *Den sårbare overgangen - om å flytte fra barnevernsinstitusjon til egen bolig*. Kirkens Sosialtjeneste.
- Rundskriv Q-2003-1964. Barnevernloven § 1-3 – tiltak for ungdom over 18 år. Barne- og familiedepartementet, 1.7.2003.
- Rundskriv Q-2011-13. Om tiltak etter barnevernloven for ungdom over 18 år. Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 22.6.2011.
- Rundskriv Q-0932. Retningslinjer om hjelpetiltak, jf. barnevernloven § 4-4. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Rutinehåndbok for barneverntjenesten i kommunene (2006). Barne- og likestillingsdepartementet.
- Rønningen, G.E. og van der Meij, R. (2010): *Overgang fra barnevern til selvstendig tilværelse*. Rapport fra følgeevalueringen av prosjektene «Utsatt ungdom 17-23» og «Fra barnevernstiltak til boligetablering». HENÆR-rapport nr. 02/2010.
- Sandvin, J. T. (2012): *Stryingsssystemer. En rapport i samband med gjennomgang av situasjonen for personer med utviklingshemming etter Ansvarsreformen*.
- Skjervheim, H. (2002): *Deltakar og tilskodar i mennesket*. Universitetsforlaget.

- Smith, D. (2002): Institutional Ethnography. I T. May (red.) *Qualitative Research in Action* (s. 17-52). London: SAGE Publications.
- Smith, D. (2005): *Institutional Ethnography. A sociology for People*. UK: Alta Mira Press.
- Smith, D. (2006): *Institutional Ethnography as Practice*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc
- Solvang, I., Engebretsen, E. og Heggen, K. (2012): Å forme brukers arbeidsvilje. I: Engebretsen, E. og Hyggen, K. *Makt på nye måter* (red.) Oslo: Universitetsforlaget, s. 113-121.
- Stein, M. (2004): *What works for young people leaving care?* Essex: Barnardo's
- Stein, M. (2006): Research review: Young people leaving care. *Child & Family Social Work*, 11(3), s. 273–279.
- Storø, J. (2001): *På begge sider av atten – om ungdom, barnevern og ettervern*. Universitetsforlaget.
- Storø, J. (2005): Å gå over brennende bruer. En kvalitativ studie av barnevernungdommers overgang til en selvstendig tilværelse. Hovedfagsrapport 14/2005. Høgskolen i Oslo.
- Storø, J. (2004): *Gode intensjoner, lite på papiret. En kartlegging av barneverntjenestens arbeid med ungdom på vei til et selvstendig voksenliv*. Oslo: Prosjekt ettervern..
- Storø, J. (2008). *Exit from care – developing a perspective*. *Journal of Comparative Social Welfare*, 24(1), 13–21.
- Storø, J. (2012): *Ettervern og overgang for ungdom i barnevernet*. Universitetsforlaget
- Thagaard, T. (2002): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. 2. utgave. Fagbokforlaget.
- Thanem, H. A. (2006): *Sist i køa - svik og brutte løfter i barnevernet: en kvalitativ studie av barnevernungdoms opplevelser knyttet til overgangen til en selvstendig tilværelse*. Hovedoppgave i psykologi - Norges teknisknaturvitenskapelige universitet: Trondheim
- Tuastad, S. (2014): Førebygging og reparasjon. Gevinsten av brei barnepolitikk I: Ellingsen, I. T. og Østerhaug, R.S. (red.) *Barnevernets brennpunkt. Beslutningsgrunnlag og beslutninger*. Universitetsforlaget, s. 17-41.
- Tjora, A. H. (2012): *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. 2. utgave. Gyldendal Akademiske.
- Tjora, A.H. og Levang, L.E. (red.) *ADHD og det disiplinerte samfunn*. Fagbokforlaget.
- Tiltaksplaner og omsorgsplaner i barneverntjenesten – en veileder (2006). Barne- og likestillingsdepartementet.
- Weber, M. (1971): *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Widerberg, K. (2007a): *Institusjonell etnografi – en ny mulighet for kvalitativ forskning?* *Sosiologi i dag* (2) Vol 37. Universitet i Oslo, s. 7-28.
- Widerberg, K. (2007b): Køn og samfund. I: H. Andersen og L. B. Kaspersen (red.), *Klassisk og moderne samfundsteori*. 4. utgave. København: Hans Reitzels Forlag, s. 597-624.
- Widerberg, K. (2015). En invitasjon til institusjonell etnografi. I K. Widerberg (red.): *I hjertet av velferdsstaten. En invitasjon til institusjonell etnografi*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk, s. 13-31.
- Villadsen, K. (2007): Magt og selv-teknologi: Foucaults aktualitet for velfærdsforskningen. *Tidsskrift for Velfærdsforskning*. Vol. 10 nr. 3. Fagbokforlaget, s. 156-167.
- Ziehe, T. og Stubenrauch, H. (2008): *Ny ungdom og usædvanlige læreprosesser: kulturell frisættelse og subjektivitet*. København: Politisk Revy
- Øiestad, G. (2011): *Selvfølelsen hos barn og unge*. Gyldendal Norsk Forlag.

Internett sider:

<http://www.barnevernsbarna.no/?module=Articles&action=Article.publicOpen&id=286> (n.d.)
Lest 10.11.2016.

<http://www.businessdictionary.com/definition/plan.html> Lest: 3.2.2016.

<http://www.vegvesen.no/om+statens+vegvesen/presse/nyheter/nasjonalt/hever-aldersgrensen-for-%C3%A5-kj%C3%B8re-lastebil-og-buss> Publisert 22.7.2012. Lest 8.2.2017.

<https://ndla.no/nb/node/84112?fag=2600&meny=140> Publisert 22.8.2011 Oppdatert: 23.10.2014.
Lest 9.2.2017.

<https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/barneverng> Lest: 23.10.2016.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

”Ettervern for barnevernsbarn”

Bakgrunn og formål

Formålet med denne studien er å få nærmere innblikk i hvilken hva som skjer i praksis når ettervernsbarn får innvilget ettervern. Jeg ønsker tilgang til dokumenter som sier noe om hvordan ettervern praktiseres, og er dermed interessert i tiltaksplaner som barneverntjenesten utarbeider.

Noen av mine forskningsspørsmål vil være;

Hvordan praktiseres barnevernlovens bestemmelser om barneverntiltak etter fylte 18 år (ettervern)?

Hvordan beskrives barnevernets oppfølging av ungdommer i ettervernperioden?

Utvalget er basert på tre barnevernsinstitusjoner som befinner seg ulikt geografisk, som er tilgjengelig for meg.

Dette er en mastergradsstudie ved fakultetet i Samfunnsvitenskap ved Nord Universitet.

Hva innebærer deltakelse i studien og hva skjer med brukerinformasjonen?

Jeg ønsker å analysere disse dokumentene gjennom en såkalt dokumentanalyse, hvor jeg ber om å få tilsendt 10 helt tilfeldig valgte tiltaksplaner fra hver av barnevernsinstitusjonene.

Jeg ønsker at alle personopplysninger om barnevernsbarna blir anonymisert før de gis til meg. Navn, adresse og personnummer må fjernes fra dokumentene. Jeg ber dessuten om at indirekte opplysninger som kan identifisere barnevernsbarna også blir ekskludert, som for eksempel dato/årstall for når ettervernstiltakene ble iverksatt, eller andre opplysninger og hendelser som kan gjenkjenne barnevernsbarna. Hvilket kjønn brukerne har vil være av interesse for meg, så det er ønskelig at dette *ikke* ekskluderes. Barnevernslederne vil heller ikke kunne gjenkjennes eller identifiseres i avhandlingen. Jeg vil ikke komme til å skrive noe om hvilke barnevernsinstitusjoner jeg har vært i kontakt med, og skulle jeg sitte igjen med indirekte opplysninger som potensielt kan identifisere ungdommene vil denne informasjonen bli utelukket fra oppgaven. Det er kun forsker og forskeransvarlig som vil ha tilgang til disse dokumentene, og alle dokumenter vil oppbevares i låst skap.

Prosjektet skal etter planen avsluttes 15. november 2016. Alle personopplysninger og alt av dokumenter og intervjuopptak vil da makuleres/slettes.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger som er blitt gitt bli anonymisert, eller slettet om ønskelig.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med undertegnede eller *Johans Sandvin* på tlf. 755 17631. Han er min veileder under hele masteravhandlingsprosessen.

Studien er for øvrig meldt inn til og godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS (NSD).

Samtykke til deltakelse i studien

Samtykke kan enten gis muntlig pr tlf. til meg eller via brev som returneres til meg;

**Marielle Følvik
Svartlifotveien 36
8073 Bodø**

Mobil; 41410079.

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

- Jeg samtykker til å delta i intervju.***
- Jeg samtykker til å sende 4 vedtaksdokumenter om ettervern.***
- Jeg ønsker ikke å delta i forskningen.***

Håper du har mulighet til å bidra til denne viktige forskningen. Ettervern har litt et «hett» tema de siste årene, og forskning viser at godt ettervern er av stor, positiv betydning for ungdommene, samt lønnsomt, sett gjennom et samfunnsøkonomisk perspektiv.

Mvh Marielle Følvik.

Vedlegg 2

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Postboks 1047
N-5007 Bergen
Norge
Tel: +47 55 58 21 17
Fax: +47 55 58 54 59
nsd@uio.no
www.nsd.uio.no
Orgnr: 969 221 884

Johans Sandvin
Fakultet for samfunnsvitenskap Universitetet i Nordland
Mørkvedtråkket 30
8049 BODØ

Vår dato: 17.04.2015

Vår ref: 42563 / 3 / AGL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 03.03.2015. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 15.04.2015. Meldingen gjelder prosjektet:

42563	<i>Ettervern for Barnevernsbarn</i>
<i>Behandlingsansvarlig</i>	<i>Universitetet i Nordland, ved institusjonens øverste leder</i>
<i>Daglig ansvarlig</i>	<i>Johans Sandvin</i>
<i>Student</i>	<i>Marielle Følvik</i>

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.11.2015, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Audun Løvlie

Kontaktperson: Audun Løvlie tlf: 55 58 23 07

Vedlegg: Prosjektvurdering

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning.

Ås-tingkjettem 7, 0663 Gjøvik

0403 NSD, Universitetet Oslo, Postboks 1047 Blindern, 0416 Oslo, tlf: +47 22 85 12 11, avn@uio.no

062024667 NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7401 Trondheim, tlf: +47 73 91 15 07, kare.sana@ntnu.no

NSD@20153391, Universitat de Tromsø, 9001 Tromsø, tlf: +47 77 51 43 00, nsd@stud.uio.no